

๓. อลัมพุสาชากก (๕๒๓)

๙๕. "อถาพรวี^๑ พุรหา อินฺโท
วตฺรฏฺ ชยตี ปิตา
เทวกณฺณํ ปราณาตฺวา
สุธมฺมายํ อลมฺพุสฺ.

๙๖. มิสฺเส เทวา ตํ ยาจนฺติ
ดาวตีสา สอินฺทกา
อิสิปฺโลภิกเ^๒ คจฺฉ
อิสิสิงฺคํ อลมฺพุเส.

๙๗. ปุรายํ อเมห นาจฺเจติ^๓
วตฺวา^๔ พุรหฺมจฺริยวา
นิพฺพานาภิรโต พุทฺโธ
ตสฺส มคฺคานิ อาวร.

๙๘. เทวราช กิเมว ตฺวํ
มเมว ตฺวํ สิภฺขสิ
อิสิปฺโลภิกเ คจฺฉ
สนฺติ อณฺณปิ อจฺฉวา.

๓. อลัมพุสาชากก (๕๒๓)

๙๕. "ครั้งนั้น พระอินทร์ผู้เป็นใหญ่
ครอบงำวัตรอสุร เป็นพระบิดา
แห่งเทพบุตรผู้ชนะ ประทับนั่งอยู่
ณ สุธรรมาเทวสภา ทรงเล็งเห็น
นางอลัมพุสาเทพกัญญา จึงมี
เทวโองการว่า.

๙๖. ดูกรเจ้าแม่นางประโลม เทวดา
ทั้งหลาย ชั้นดาวดึงส์ พร้อมทั้ง
พระอินทร์ ขอร้องเจ้า เน้ะนาง
อลัมพุสา ผู้สามารถเล่าโลมฤาษี
เจ้าจงไปหาอิสิสิงคดาบสเถิด.

๙๗. ดาบสองคี่นี้ มีวัตร ประพฤติ
พรหมจรรย์ ยินดียิ่งในนิพพาน
เป็นผู้รู้ อย่าลวงเลยพวกเราไปก่อน
เจ้าจงห้ามมรรคของเธอ.

๙๘. ข้าแต่เทวราช พระองค์ทรงทำอะไร
ทรงมุ่งหมาย หม่อมฉันเท่านั้น
รับสั่งว่า เน้ะเจ้าผู้สามารถจะเล่าโลม
ฤาษีได้ เจ้าจงไปเถิด ดังนี้ นาง
เทพอัปสรแม่เหล่าอื่น ๆ ก็มีอยู่.

^๑ ฉ. อถ พรวี.

^๒ ฉ. อิสิปฺโลภเน.

^๓ ฉ. อจฺเจติ.

^๔ ฉ. วตฺตวา.

๙๙. มาทิสโย ปวรา เจว
 อโสเก นนุทเน วเน
 ตาสปี โหตุ ปริยาโย
 ตาปี ยนตุ ปโลภิกา^๑

๑๐๐. อทฐา हि सज्जं गणसि
 สนฺติ อญฺญาปี อจฺจรา
 ตาทิสโย ปวรา เจว
 อโสเก นนุทเน วเน.

๑๐๑. น ตา เอวํ ปชานนฺติ
 ปาริจริยํ ปุมํ คตา
 ยาทิสํ ตวํ ปชานาสि
 นาริ สพฺพงฺคโสภเน.

๑๐๒. ตวเมว คจฺจ กุลฺยาณิ
 อิตฺถินํ ปวรา จสิ
 ตเวว วณฺณรूपेณ
 วสमानาปยิสฺสสิ.^๒

๑๐๓. นวาทํ น คมิสฺสามิ
 เทวราเชน เปสิตา
 วิภามิ เจตํ อาสาทํ
 อุกฺคเตไซ हि พุราหฺมणे.

๙๙. นางเทพอัปสร ผู้ทัดเทียมหม่อมฉัน
 หรือประเสริฐกว่า มีอยู่ในนั้นทนวน
 อันหาความเศร้าโศกมิได้ การ
 ดำเนินไป จงมีแก่นางเทพอัปสร
 เหล่านั้น แม่นางเทพกัญญา
 เหล่านั้น จงไปประเล้าประโลมเถิด.

๑๐๐. เจ้าพูดจริงโดยแท้ นางเทพอัปสร
 ผู้อื่น ๆ ที่ทัดเทียมกับเจ้า หรือ
 ประเสริฐกว่า มีอยู่ในนั้นทนวน อัน
 หาความโศกมิได้.

๑๐๑. แน่นางผู้มีอวัยวะทั้งปวงงาม นาง
 เหล่านั้นไปถึงชายแล้ว ย่อมไม่รู้จัก
 การบำเรอ อย่างเช่นที่เจ้ารู้.

๑๐๒. นางงามเอ๋ย เจ้านั้นแหละ จงไป
 ด้วยเจ้าเป็นผู้ประเสริฐ กว่าหญิง
 ทั้งหลาย เจ้าจักนำดาบสมาสู่
 อำนาจได้ ด้วยผิวพรรณและรูปร่าง
 ของเจ้าเอง.

๑๐๓. หม่อมฉัน อันท้าวเทวราชทรงใช้
 จักไม่ไปก็ไม่ได้ แต่หม่อมฉันกลัว
 ที่จะเบียดเบียนดาบสนั้น เพราะ
 พราหมณ์มีเดชสูง.

^๑ ข. ปโลภนา.

^๒ ข. วสมานยิสฺสสิ. อ. วสमानามยิสฺสสิ.

๑๐๔. อเนเก นีรยํ ปตฺตา
 อีสึมาสาทียา ชนา
 อาปนฺนา โมหสํสาร์
 ตสฺมา โลมานิ หัสเย.

๑๐๕. อิทํ วตฺวาน ปกุกามิ
 อจฺจรา กามวณฺณินิ
 มิสฺสา มิสฺเสตฺตุมิจฺจนฺตี^๑
 อีสึสิงคํ อลฺมพฺุสา.

๑๐๖. สา จ ตํ วณฺโณคฺคยฺห
 อีสึสิงเคน รกฺขิตํ
 พิมฺพชาลกลสฺสณฺณนํ
 สมนฺตา อทฺตมโยชนํ.

๑๐๗. ปาโตว ปาตราสมฺหิ
 อุตฺถสมยฺ^๒ ปติ
 อคฺคิภูจํ ปริมฺชฺชนฺตํ
 อีสึสิงคํ อฺปาคมิ.

๑๐๘. กา นุ วิชฺชฺริวภาสิ
 โอสฺสี วิย ตารกา
 วิจิตฺตวตฺตภาภรณา^๓
 อามฺตฺตมณฺิณฺุทฺลลา.

๑๐๙. อาทิจฺจวณฺณสงฺกาสา
 เหมจฺนฺทนคฺนฺธิณี

๑๐๔. ชนทั้งหลายนมิไชน้อย เบียดเบียน
 ฤาษีแล้ว เข้าถึงนรกถึงสังสารวัฏ
 เพราะความหลง เพราะเหตุนั้น
 หม่อมฉัน จึงชนลกชนพอง.

๑๐๕. นางอลัมพุสาเทพอัปสรผู้มีผิวพรรณ
 น่ารักน่าใคร่ ผู้เจือปนด้วยกิเลส
 ปราศณา จะให้อีสึสิงคดาบส
 เสพสม ครั้นพูดคำนี้แล้วก็หลีกไป.

๑๐๖. กีนางเข้าไปสู่ป่านั้น ที่อีสึสิงคดาบส
 รักษา ดารดาษไปด้วยเถาต่ำสิ่ง
 โดยรอบ ประมาณกิ่งโยชน.

๑๐๗. นางเข้าไปหา อีสึสิงคดาบส
 ซึ่งกำลังปิดกวาดโรงไฟ ใกล้เคียง
 อาทิตยอุทัย แต่เข้าตรู่ ก่อนเวลา
 อาหารเช้า.

๑๐๘. เธอคือใครหนอ มีรัศมีคล้ายสายฟ้า
 ดุจดาวประกายพฤษดิ์ มีอาภรณ์
 ที่แขนอันวิจิตร สวมใส่กุณฑล
 แก้วมุกดา และแก้วมณี.

๑๐๙. คล้ายดังแสงพระอาทิตย์ มีกลิ่น
 จันทน์ วรรณะคล้ายทองคำ ลำขา

^๑ จ. มิสฺสิตฺตุมิจฺจนฺตี.

^๒ จ. อุตฺถสมย.

^๓ ส. วิจิตฺตวตฺตภาภรณา.

สญฺญตฺตํ มหามายา
กุมารี จารุทสฺสนา.

งามดี มีมารยามากมาย เป็น
กุมารี น่าดูน่าชม.

๑๑๐. วิลากา^๑ มุฑฺกา สฺมุธา
ปาทา เต สฺปฺปติภูจिता
คมนา กามนียา เต
หฺรนฺติเยว เม มโน.

๑๑๐. เท้าของเจ้าเรียบร้อย อ่อนละมุน
แสนสะอาด ตั้งลงด้วยดี การไป
ของเจ้าควรแก่การรักใคร่ ดึงดูดีใจ
ของเราได้ที่เดียว.

๑๑๑. อนุปฺพุพา จ เต อฺฐ
นาคนาสสมฺพุมา
วิมฺภุชา ตฺยหํ สฺสุโสณฺี
อกฺขสฺสุ ผลกํ ยถา.

๑๑๑. อนึ่ง ลำขาของเจ้าเปรียบเสมอด้วย
วงข้างโดยลำดับ ตะโพกของเจ้า
เกลี้ยงเกลาผิงผาย คล้ายแผ่น
กระดานแท่งทอง.

๑๑๒. อฺปฺปลสฺเสว กิณฺชกฺขา
นาภี เต สารุสฺสนฺจिता
ปุรา กณฺฺหณฺชนสฺเสว
ทฺูรโต ปฺฏิทิสฺสติ.

๑๑๒. นาภีของเจ้า ตั้งลงด้วยดี คล้าย
เกสรแห่งดอกอุบล ปรางูแต่ไกล
ดูจเกสรแห่งดอกอัญชันเขียว.

๑๑๓. ทฺูวธา ชาตา อฺฐชา
อวณฺฺฎา สารุปฺจฺจุทา
ปโยธฺรา อฺปฺปตีตา
อทฺฺฒลาพุสฺมา ธนา.

๑๑๓. นมสองข้างเกิดที่ทรวงอก หาข้าว
มิได้ ปรางูด้วยดี ทรงไว้ซึ่งน้ำนม
ไม่หดเหี่ยว เต่งตั้งทั้งสองข้าง
เสมอด้วยน้ำเต้าครึ่งซีก.

๑๑๔. ทีมา กมฺพุตลาภาสา
คฺีวา เอณฺฺยยกา ยถา
ปณฺฺทราวรณา วคฺฺค
จตฺตฺถมนสนฺนิภา.

๑๑๔. คอประดุจเนื้อทราย ยาวคล้าย
หน้าสุวรรณภรี มีริมฝีปากเรียบ
งดงาม เป็นที่ตั้งแห่งมณะที่ ๔ คือ
ชีวหา.

^๑ น. วิลคฺคา.

๑๑๕. อุทุคคา จ อธคคา จ
 ทุมคคปริมชชิตา
 ทูวิชา เนลสมภูตา
 ทนุตตา ตว สุตสุสนา.

๑๑๖. อปณฺทรา โลहितนฺตา
 ชินฺชุกผลสนฺนิภา
 อายตา จ วิสาลา จ
 เนตฺตา ตว สุตสุสนา.

๑๑๗. นาตีทีมา สุตฺตมฺภุชา
 กนกพฺยา^๑ สโมจิตา
 อุตฺตมจฺจรฺหา ตฺยหิ
 เกสา จนฺทนคฺนฺธิกา.

๑๑๘. ยาวตา กสิโครกฺษา
 วาณิขานญจ ยา คติ
 อีสินญจ ปฺรกกนฺตํ
 สญฺญตานิ ตปฺสฺสินิ.

๑๑๙. น เต สมสมํ ปฺสฺเส
 อสมิ ปจฺวิมฺนฺชเล
 โก วา ตฺวํ กสฺส วา ปฺตฺโต
 กถิ ชาเนมฺ ตํ มยิ.

๑๒๐. น ปญฺหกาโล ภาทฺทนฺเต
 กสฺสเปวํ คเต สติ

๑๑๕. ฟันทั้งสองแถวของเจ้า ทั้งข้างบน
 ทั้งข้างล่างขัดสีแล้วด้วยไม้ชำระฟัน
 เป็นของหาโทษมิได้ ดุงามดี.

๑๑๖. นัยน์ตาทั้งสองข้างของเจ้า ไม่ขาว
 มีขอบแดง ดุจเมล็ดมะกล่ำ
 ทั้งยาวทั้งกว้าง ดุจดงามดี.

๑๑๗. ผมที่งอกขึ้น บนศีรษะของเจ้า
 ไม่ยาวนัก เกลี้ยงเกลตาดี ประมวล
 เข้าด้วยหวีทอง มีกลิ่นหอมด้วย
 แก่นจันทน์.

๑๑๘. กสิกรรม ไคร้กขกรรม และการ
 ดำเนินพาณิชย์ ทั้งความบากบั่น
 ของฤๅษีทั้งหลาย ผู้สำรวจดีมีตบะ
 มีประมาณเท่าใด.

๑๑๙. เราไม่เห็นชนประมาณเท่านั้น ใน
 ปฐพีมณฑลนี้ จะเสมอเหมือนเจ้า
 เจ้าเป็นใคร หรือเป็นบุตรของใคร
 เราจะพึงรู้จักเจ้าได้อย่างไร.

๑๒๐. แน่ของท่านกัสนปะผู้เจริญ เมื่อ
 จิตของท่าน ดำเนินไปอย่างนี้แล้ว

^๑ อ. กนกคคา.

เอहि สมม รมิสุสาม
 อุโม อสุมากมสุสม
 เอहि ตํ อุปคุยหิสส^๑
 รตีนํ กุสโล ภว.

กาลอันเป็นปัญหา ไม่มี มาเกิด
 ท่านที่รัก เราทั้งสอง จักรีนรมย์กัน
 ในอาศรมของเรา มาเกิดท่าน ฉั่นจัก
 เคล้าคลึงท่าน ท่านจงเป็นผู้ฉลาด
 ยินดีด้วยกามคุณ.

๑๒๑. อิทิ วตุวาน ปกุกามิ
 อจฺจรา กามวณฺณินิ
 มิสฺสา มิสฺเสตฺตฺมิจฺฉนฺตี
 อีสฺสิสิงคํ อลฺมพฺุสา.

๑๒๑. นางอลัมพุสาเทพอัปสร ผู้มีผิว
 พรรณน่ารักน่านำใคร ผู้เจือปนด้วย
 กิเลส प्रารณาจะให้อิสสิสิงคดาบส
 เสพสม ครั้นพูดคำนี้แล้วก็หลีกไป.

๑๒๒. โส จ เวเคน นิทุกฺขมฺม
 เจตฺวา ทนฺธปรกุกมํ
 ตมฺตฺตมาสุ เวนิสฺสุ
 อชฺฌปฺปตฺโต ปราสมสิ.

๑๒๒. อีสสิสิงคดาบสนั้น ก็ออกไปโดยเร็ว
 ตัดความก้าวไปซ้ำเสีย พอไป
 ทันท้เข้า ก็จับนางที่ม้วยผม
 อันสูงสุดไว้.

๑๒๓. ตมฺทาวตฺต กฺลฺยานิ
 ปลิสฺสุชฺชิตฺ^๒ สุโสภานี^๓
 จฺวิ ตมฺหา^๔ พุรหฺมจฺริยา
 ยถา ตํ อถ โตสิตา.

๑๒๓. นางเทพอัปสรกัลยาณี ผู้มีรูป
 สวยงาม ก็หมั่นกลับมาสวมกอด
 ดาบสนั้น อีสสิสิงคดาบส เคลื่อน
 จากพรหมจรรย์นั้น ตามที่ท้าว
 สັกกเทวราชทรงปรารณา ครั้งนั้น
 นางเทพอัปสร ยินดีแล้ว.

๑๒๔. มนฺสา อคฺมา อินฺทํ
 วสฺนตฺตํ นนฺทเน วเน

๑๒๔. นึกถึงพระอินทร์ ผู้ประทับอยู่ใน
 นั้นทณวัน ท้าวมขวานเทพกฤษร

^๑ ข. อุปคุยหิสส.

^๒ ข. ปลิสสุช.

^๓ ข. สุโสภานา.

^๔ ข. จวิตมฺหิ.

- ตสุสา สงกปฺปมณฺเวยาย
มชฺวา เทวกฺุณฺชโร.
๑๒๕. ปลุลงฺกั ปาหิณี ชิปปิ
ไสวณฺณํ โสปวาหนํ
สขุรจฺจทปณฺเวยาสํ
สหสฺสปฏิยตุถตฺ.
๑๒๖. ตเมณํ ตตฺถ ธาเวสี
อุเร กตฺวาน โสภนา
ยถา เอกมฺหุตตฺว
ตีณิ วสฺसानิ ธารยิ.
๑๒๗. วิมโท ตีหิ วสฺเสหิ
ปพฺพชฺฌิตฺวาน พุราหฺมเณ
อทฺทสาสี หริตฺรฺกฺเช
สมนฺตา อคฺคิยายนํ.
๑๒๘. นวปตฺตวณํ ผุสฺลํ
โกกิลคณฺโหมสีตํ
สมนฺตา ปวิโลเกตฺวา
รฺุทํ อสฺสูนิ วตฺตยิ.
๑๒๙. น ชฺุเห น ชเป มนฺเต
อคฺคิหุตฺตํ ปหาปิตํ
โก นฺุ เม ปาริจริยาย
ปฺพเพ จิตฺตํ ปโลภยิ.
๑๓๐. อรณฺเวย เม วิหริโต
โย เม เตชาหสมฺภุทฺตํ
- ทรงทราบความดำริของนางแล้ว.
๑๒๕. จึงทรงส่งบัลลังก์ทอง พร้อมทั้ง
บริวาร มาโดยพลัน ทั้งผ้า
เครื่องปกปิดทรวง ๕๐ ผืน
ผ้าลาด ๑,๐๐๐ ผืน.
๑๒๖. นางงาม อุ่มดาบสนั้นไว้ แนบ
ทรวงอก บนบัลลังก์นั้น นางอุ่มไว้
สิ้น ๓ ปี ดูเหมือนครู่เดียวเท่านั้น.
๑๒๗. พราหมณ์ดาบสสร้างเมาแล้ว รู้สึก
ตัวได้ เวลาที่ล่วงไปถึง ๓ ปี
ได้เห็นหมู่ม้าเขียวสด โดยรอบ
เรือนไฟ.
๑๒๘. เป็นป่าผลัดใบใหม่ มีดอกบาน
ฝูงนกดูเหว่า ร้องอยู่สิ่งมี เธอ
ตรวจดูโดยรอบแล้วร้องให้ น้ำตา
หลังไหล.
๑๒๙. เรามิได้บูชาไฟ มิได้รำยมนต์
อะโรมาบันดาล ให้การบูชาไฟ
ต้องเสื่อมลง ใครหนอเล่าโลมจิต
ของเรา ด้วยการบำเรอในก่อน.
๑๓๐. ผู้ใดเล่า ทำมานคุณ อันเกิด
กับเดชของเรา ผู้อยู่ในป่าให้พินาศ

นानารตตนปริปุรี
 นาวัว คณฺหิ อณฺณเว.

ดูบุคคลยึดเรืออันเต็มด้วยรัตนะ
 ต่าง ๆ ในห้วงน้ำ ฉะนั้น.

๑๓๑. อหนฺเต ปาโรจฺริยาย
 เทวราเชน เปสิตา
 อวธิ^๑ จิตฺตํ จิตฺเตน
 ปมาทา^๒ ตฺวํ น พุชฺฌสิ.

๑๓๑. ดิฉันอันท้าวเทวราชทรงใช้มา เพื่อ
 บำเรอท่าน จึงได้ครอบงำจิตของ
 ท่านด้วยจิตของดิฉัน ท่านไม่รู้สึก
 เพราะประมาท.

๑๓๒. อิมานิ กิร มํ ตาโต
 กสุสโป อณฺสาสติ
 กมลลสิตฺติโย^๓
 ตาโย พุชฺฌสิ มาณว.

๑๓๒. ได้ยินว่า ท่านกัศสปดาบส ผู้บิดา
 ได้พรั่สอนเราถึงสิ่งเหล่านี้ว่า ดูกร
 มาณพ สตรีอันเสมอด้วยนารีผล
 มีอยู่ เจ้าจงรู้สตรีเหล่านั้น.

๑๓๓. อฺเว คณฺหาโย พุชฺฌสิ
 ตาโย พุชฺฌสิ มาณว
 อิจฺจานุสาสิมํ ตาโต
 ยถา มํ อณฺกมฺปกิ.

๑๓๓. ดูกรมาณพ เจ้าจงรู้จักสตรี ผู้มี
 เขาที่อก เจ้าจงรู้จักสตรีเหล่านั้น
 บิดาเรา เหมือนเป็นผู้เอ็นดูเรา
 พรั่สอนเรา ดังนี้.

๑๓๔. ตสุสํหํ วจันํ นากํ
 ปิตุ พุทฺธสุส สาสนํ
 อรณฺเณ นิมนฺนุสฺสมฺหิ
 สุวชฺช ฌายามิ เอกโก.

๑๓๔. เรามีได้ทำตามคำสั่งสอน ของบิดา
 ผู้รู้นั้น วันนี้ เราจึงชบเขาอยู่
 แต่ผู้เดียว ในป่าอันหามนุษย์มิได้.

๑๓๕. โสฬํ ตถา กริสฺสุสามิ
 ธิรตฺถุ ชีวเตน เม

๑๓๕. เราจักทำอย่างที่เราเป็นผู้เช่นเดิม
 อีก หรือจักตายเสีย ประโยชน์อะไร

^๑ อ. อวธิ.

^๒ อ. ปมาโท.

^๓ อ. กมลลสิตฺติโย.

ปุน วา ตาทีโส เหลสุลั
มรณั เม ภวิสฺสตี.

ด้วยชีวิตของเรา ที่น่าตีเตียน.

๑๓๖. ตสฺส เตชั วิริยญฺจ
ธิตี ฌตฺวา อวญฺจิตั
สิรสา อคฺคหี ปาทะ
อิสฺสิสังคั อลฺมพฺุสา.

๑๓๖. นางอลัมพุสาเทพกัญญา รู้จักเดช
ความเพียรและปัญญา อันมั่นคง
ของอิสสิสังคดาบสนั้นแล้ว ก็ชบ
ศีระชะลงที่เท้า ของอิสสิสังคดาบส
แล้วกล่าวว่า.

๑๓๗. มา เม กุชฺฌม มหาวีร
มา เม กุชฺฌม มหาอิสฺเส
มหา อตฺถเ มยา จินฺนุเ
ติทธานัน ยสฺสสินัน.
ตยา สงฺกมฺปิตี อาสิ
สพฺพิ เทวปฺริ ตทา.

๑๓๗. ข้าแต่มหาวีระ ขอท่านอย่าได้โกรธ
ดิฉัน ข้าแต่ท่านผู้แสวงหาคุณใหญ่
ขอท่านอย่าได้โกรธดิฉันเลย ดิฉัน
ได้ประพฤติประโยชน์ อันใหญ่แล้ว
เพื่อเทวดาชั้นไตรทศ ผู้มียศ
เพราะเทพบุรีทั้งหมด อันท่านได้
ทำให้ห้วนไหวแล้ว ในคราวนั้น.

๑๓๘. ตาวตีสฺสา จ เย เทวา
ติทธานญฺจ วาสโว
ตฺวญฺจ ภาทฺเท สฺสุชี โหหิ
คจฺฉ กณฺเณ ยถาสฺขี.

๑๓๘. ดูกรนางผู้เจริญ ขอทวยเทพชั้น
ดาวดึงส์ ท้าววาสวะจอมไตรทศ
และตัวเธอ จงเป็นสุขเถิด ดูกร
นางเทพกัญญา เธอจงไปตาม
สบายเถิด.

๑๓๙. ตสฺส ปาทะ คเหตุวาน
กตฺวา จ นัน ปทกฺขินัน
อญฺชลี ปคฺคเหตุวาน
ตมฺหา จานา อปกฺกมิ.

๑๓๙. นางอลัมพุสาเทพกัญญา ชบศีระชะ
ลงที่เท้า แห่งอิสสิสังคดาบสนั้น
และกระทำประทักษิณท่าน แล้ว
ประคองอัญชลี ได้หลีกไปแล้ว
จากที่นั้น.

๓. อลัมพุสาขาทกวรรณนา

(๕๒๓)

อถาปุรวีติ อิทํ สตุถา เขตวเน
วิหรนุโต ปุราณทุติยิกาปโลฆนํ อารพุก
กเถสิ. วตุถุ อินุทริยชาติเก วิตุ-
ถาริตเมว.

สตุถา ปน ตํ ภิกขุํ "สจจํ กิร
ตุวํ ภิกขุ อุกุกณฺจฺโตสิ"ติ ปุจฺจิตฺวา
"สจจํ ฆนฺเต"ติ วตุเต "เกน
อุกุกณฺจฺปิโตสิ"ติ วตุวา "ปุราณ-
ทุติยิกายา"ติ วตุเต "ภิกขุ เอสา
อิตฺถิ ตฺยหํ อนตฺถกาวิกา ตฺวํ เอตํ
นิสฺสาย ฆนํ นาสฺเตวา ตีณิ
สํวจฺจฺรานิ สมมุโพห วิสญฺญิ
นิปฺชฺชิตฺวา อุปฺปนฺนาย สญฺญาย
มหาปริเทวํ ปริเทวี"ติ วตุวา อตีตํ
อาหริ

อตีเต พาราณสียํ พุรหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพธิสตุโต กาสิกฺรภูเจ
พุราหมณฺกุลเ นิพฺพตฺเตตฺวา วยฺปฺปตฺโต
สพฺพสิปฺเปสฺสุ นิปฺพตฺตี ปตฺวา
อิสิปฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา อรญฺญายตเน

๓. พรรณนาอลัมพุสาขาก

(๕๒๓)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ใน
พระเชตวันวิหาร ทรงปรารภการประเล้า
ประโลม ของภรรยาเก่า(ของภิกษุนั้น)
จึงตรัสชาดกนี้ว่า อถาปุรวี ดังนี้เป็นต้น.
เรื่อง (ปัจจุบัน) ท่านกล่าวไว้ให้พิสดาร
ในอินทริยชาดก แล้ว.

ก็(ความย่อว่า) พระศาสดาตรัส
ถามภิกษุนั้นว่า "ดูกรภิกษุ ได้ยินว่าเธอ
เป็นผู้กระสันอยากสึก จริงหรือ" เมื่อ
เธอกราบทูลว่า "จริง พระพุทธเจ้าข้า"
ตรัสถามว่า "เธอถูกใครทำให้กระสัน"
เมื่อเธอกราบทูลว่า "ภรรยาเก่า" จึง
ตรัสว่า "แน่ะภิกษุ หญิงนี้ก่อความ
ฉิบหายแก่เธอ เธออาศัยหญิงนี้ทำมาน
ให้พินาศแล้ว นอนสลบไสลอยู่สิ้น ๓ ปี
เมื่อเกิดความสำนึกขึ้นได้ จึงคร่ำครวญ
อย่างใหญ่หลวง" แล้วทรงนำอดีตนิทาน
มาว่า

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติ ในพระนครพาราณสี
พระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลพราหมณ์
ณ กาสีกรัฐ ถึงความเจริญวัยแล้ว บรรลุ
ความสำเร็จในศิลปศาสตร์ทุกอย่าง แล้ว

วนมูลผลาหารโย ยาเปสิ. อถกา มิคี
ตสฺส ปสฺสาวภูจาเน สมภวมิสฺสกั
ติณฺเฏ ขาทิตฺวา อุทกั ปิวิ. เอตฺตเกเนว
จ ตสฺมี ปฏิปทฺตจิตฺตา คพุกั
ปฏิลภิตฺวา ตโต ปฏฺจาย กตฺตจ
อคนฺตุวา อสฺสมสฺส สามนฺเตเยว
วิจฺรติ. มหาสฺตฺโต ปรีคณฺหนฺโต ตั
การณั อญฺญาสิ. สา อปรภาเค
มนุสฺสทวารกั วิชಾಯิ.

มหาสฺตฺโต ตั ปุตฺตสิเนเหเน ปฏฺชคฺคิ.
"อิสฺสิงฺโค"ติสฺส นามั อกาสิ. อถ นั
มหาสฺตฺโต วิญฺญุตฺปฺปตฺตํ ปพฺพาเซตฺวา
อตฺตโน มหฺลลกาเล ตั อาทาย
นาริวันฺนํ คนฺตุวา "ตาท อิมสฺมี
หิมวฺนฺเต อิเมหิ ปุปฺเปหิ สทิสฺสา
อิตฺถิโย นาม โหนฺติ ตา อตฺตโน
วสั คเต มหาวินาสั ปาเปนฺติ ตาสั
วสั นาม คนฺตุํ น วญฺญตี"ติ
โอวทิตฺวา อปรภาเค พุรฺหมโลกปรายโน
อโหสิ.

อิสฺสิงฺโคปิ ฌานกัฬิ กัฬินฺโตว
หิมวฺนฺตฺปฺปเทเส วาสั กปฺเปสิ โฆรตโป

บวชเป็นฤาษี มีผลหมากรากไม้เป็น
อาหาร ยังอัตภาพให้เป็นไปในราวป่า.
ครั้งนั้น แม่เนื้อตัวหนึ่งเคี้ยวกินหญ้าอัน
เจือด้วยน้ำเชื้อกำเนิดในสถานที่ปัสสาวะ
ของพระดาบสนั้น ดื่มน้ำเข้าไป. ก็ด้วย
เหตุเพียงเท่านั้นเอง แม่เนื้อมีจิตผูกพัน
รักใคร่ในพระดาบสนั้น ได้ตั้งกรรมแล้ว
ตั้งแต่นั้นมา ก็ไม่ไปที่ไหน เทียวไป
รอบ ๆ อาศรมนั่นเอง. พระมหาสัตว์
กำหนดดู ก็ารู้เหตุนั้น. ในกาลต่อมา
แม่เนื้อนั้น ตกถูกเป็นมนุษย์.

พระมหาสัตว์นั้น จึงเลี้ยงทารกนั้นไว้
ด้วยความรักใคร่ว่าเป็นบุตร ได้ตั้งชื่อ
แก่ทารกนั้นว่า "อิสฺสิงคกุมาร". ต่อมา
พระมหาสัตว์ จึงให้อิสฺสิงคกุมาร ผู้รู้
เพียงสาแล้วบวช ในเวลาตนเป็นคนแก่
ได้พาเอาดาบสกุมารนั้นไปสู่นาริวัน กล่าว
สอนว่า "ลูกเอ๋ย ขึ้นชื่อว่า หญิงเช่นกับ
ดอกไม้เหล่านี้มีอยู่ในป่าหิมพานต์นี้ เขา
ย่อมทำคนทั้งหลาย ผู้ถึงอำนาจของตน
ให้ถึงความพินาศใหญ่ เจ้าไม่ควรที่จะไป
สู่อำนาจของหญิงเหล่านั้น" ภายหลัง
ต่อมา(ก็ทำกาลกิริยา) เป็นผู้มีพรหมโลก
เป็นที่ไปในเบื้องหน้า.

ฝ่ายอิสฺสิงคดาบส เมื่อเล่นฌาน
กัฬาลแล ก็พักอยู่หิมวันตประเทศ ได้เป็น

ปรมชิตินุทริโย อโหสิ. อถสฺส
 สีสเตเชน สกุกสฺส ภวนํ กมปิ. สกุกโก
 อาวชฺเชนฺโต ตํ การณํ ญตฺวา "อัย
 มํ สกุกตฺตา จาเวยฺย เอกํ อจฺจรัม
 เปเสตฺวา สีสมสฺส ภินฺทาเปสฺสามิ"ติ
 สกกลเทวโลกํ อุปปริกฺขณฺโต อตฺตโน
 อทฺตมเตยฺยโกฏิสงฺขาตานํ ปริจาริกานํ
 มชฺฌเณ เอกํ อลฺมพฺุสํ นาม อจฺจรัม
 จเปตฺวา อญฺญํ ตสฺส สีสํ ภินฺทิตฺตุ
 สมตฺถํ อทิสฺวา ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา
 ตสฺส สีสเภาทํ กาทฺตุ อานฺนาเปสิ.
 ตมตฺถํ อวิกโรนฺโต สตฺถา ปจฺม
 คาถมาห

๙๕. "อถาพฺุริ วิพฺุหา อินฺโท
 วตฺุฏฺฐ ชยตี ปิตา
 เทวกญฺญํ ปฺุราณาตฺวา
 สุธมฺมายํ อลฺมพฺุสนฺ"ติ.

ตตฺถ พฺุรหาตี มหา. วตฺุฏฺฐตี
 วตฺุฏฺฐสฺส นาม อสุรฺสฺส อภิกฺวิตฺวา.

ผู้มีตบะกล้า ควบคุมอินทรีได้อย่างเยี่ยม.
 ครั้งนั้น พิกพของท้าวสักกเทวราช
 ห้วนไหแล้ว ด้วยเดชแห่งศีลของดาบส
 นั้น. ท้าวสักกเทวราชทรงใคร่ครวญ ก็รู้
 เหตุนั้น ทรงดำริว่า "พระดาบสนี้ จะพึง
 ยังเราให้เคลื่อนจากความเป็นท้าวสักกะ
 เราจักส่งนางอัปสรคนหนึ่งให้ไปทำลาย
 ศีลของเธอ" ทรงพิจารณาเทวโลกทั้งสิ้น
 ในท่ามกลางเหล่าเทพ บริจาริกาจำนวน
 สองโกฏิครึ่งของตน ไม่ทรงเห็นใครอื่น
 ที่จะทำลายศีลพระดาบสนั้นได้ นอกจาก
 นางเทพอัปสร ชื่ออลัมพุสาผู้เดียว
 จึงรับสั่งให้นางเทพอัปสรอลัมพุสานั้น
 มาเฝ้า แล้วทรงบัญชาให้ไปทำลายศีล
 ของพระอิสสิงคดาบสนั้น. พระศาสดา
 เมื่อจะทรงกระทำ เนื้อความนั้นให้แจ้ง
 จึงตรัสคาถาที่ ๑ ว่า

๙๕. "ครั้งนั้น พระอินทร์ผู้เป็นใหญ่
 ครอบงำวัตรอสุร เป็นพระบิดา
 แห่งเทพบุตรผู้ชนะ ประทับนั่งอยู่
 ณ สุธรรมาเทวสภา ทรงเล็งเห็น
 นางอลัมพุสาเทพกัญญา จึงมี
 เทวโองการ" ว่า

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ผู้เป็น
 ใหญ่ คือผู้ยิ่งใหญ่. คำว่า วตฺุฏฺฐ คือ
 ครอบงำอสุรชื่อว่าวัตรระ.

ชยตี ปิตาติ ชยนุตานัง ชยปุตตทานัง
เสสานัง เตตตีสาย เทวปุตตทานัง
ปิตุกิจจุสาธเนน ปิตา.

คำว่า เป็นพระบิดาแห่งเทพบุตรผู้ชนะ
ความว่า เป็นพระบิดาแห่งเทพบุตร
ที่เหลือ ๓๓ องค์ ผู้ชนะ คือถึงความชนะ
ด้วยการทำกิจของบิดาให้สำเร็จ.

ปราสาทวาทิ ททย์ ภินุทิตวา
โอโลเกนุโต วีย ตั ปฏิวลา อยนุติ
ณตวาทิ อตุโถ.

คำว่า ทรงเล็งเห็น ความว่า ประดุจ
มองทะลุดวงหทัย ทรงทราบเหตุเห็นว่า
นางอลัมพูสานี้เป็นกำลังต่อต้านได้.

สุธมฺมายนุติ สุธมฺมาย เทวสภาย.

คำว่า ณ สุธรรมาเทวสภา ความว่า
ในสุธรรมาเทวสภา.

ปณฺฑุกมฺพลสิลาสเน นิสินฺุโน ตั
อลมฺพุสํ ปกฺโกสาเปตฺวา อิทมาห

ท้าวสักกเทวราช เสด็จประทับ
นั่งบนพระแท่นบัณฑุกัมพลศิลาอาสน์
รับสั่ง ให้เรียกนางอลัมพูสาเทพกัญญา
มาเฝ้าแล้ว ตรัสคำนี้ว่า

๙๖. "มิสฺเส เทวา ตั ยาจนุติ
ดาวตีสสา สอินฺุทกา
อิสิปโลภิกเก คจฺฉ
อิสิสิงฺคํ อลมฺพุเส"ติ.

๙๖. "ดูกรเจ้าแม่นางประโลม เทวดา
ทั้งหลาย ชั้นดาวดึงส์ พร้อมทั้ง
พระอินทร์ ขอร้องเจ้า เนาะนาง
อลัมพูสา ผู้สามารถเล่าโลมฤาษี
เจ้าจงไปหาอิสิสิงคดาบสเถิด".

ตตฺถ มิสฺเสติ ตั อาลปติ.
อิทญฺจ ตสฺสา นามิ. สพฺพา
ปนิตฺติโย ปุริเส กิเลสฺมิสฺสเนน
มิสฺสเนโต มิสฺสาติ วุจฺจนุติ. เตน

บรรดาคำเหล่านั้น ท้าวสักกเทวราช
ทรงเรียกนางเทพธิดานั้นว่า ดูกรเจ้าแม่
นางประโลม. ก็คำว่า มิสฺเส นี้ เป็น
ชื่อของนาง. ส่วนหญิงทั่วไป เขาเรียกว่า
เจ้าแม่นางประโลม เพราะประเล้าประโลม
ชายด้วยกิเลส. ท้าวสักกเทวราช เมื่อจะ

อรรถกถาชาดก พุทฺธานามาย. ป-พ. ๒๑-๑๑

สาธาณณ คุณนามเณลปนุโต ทรงเรียกด้วยคุณนามอันสาธาณะนั้น
เอวมาห. จึงตรัสเรียกอย่างนี้.

อิสิปโลภิกติ อิสินี ปโลภนสมตเถ. คำว่า **ผู้สามารถเล่าโลมฤาษี** คือ
ผู้สามารถประเล้าประโลมฤาษีทั้งหลาย.

อิสิสิงคฺนฺติ ตสฺส กิริ มตฺตเถ คำว่า **อิสิสิงคดาบส** ความว่า ได้ยินว่า
มิกสิงคากาเรน เทว จูฬ อุฏฺฐหีสฺสุ จุกสองอันตั้งขึ้นแล้วบนกระหม่อมของ
ตสฺมา เอว วฺจฺจติ. อิสิสิงคดาบสนั้น โดยอาการอย่างเขาเนื้อ
เพราะเหตุนั้น ท่านจึงเรียกอย่างนี้.

อิตติ สกุโก "คจฺฉ อิสิสิงค
อุปสงฺกมิตฺวา อตฺตโน วส อาเนตฺวา ท้าวสักกเทวราช ตรัสบัญชา
สีลมสฺส ภินฺทา"ติ อลมฺพฺส นางอลัมพสุวาทว่า "เจ้าจงไป จงเข้าไปหา
อาณนาเปสิ อิสิสิงค นำมาสู่อำนาจของตนแล้ว
ทำลายศีลของเธอเสีย" ด้วยประการ
ดังนี้แล้ว ตรัสคำว่า

๙๗. "ปุรายิ อเมห นาจฺเจติ มีวัตร ประพฤติ
 วตฺวา พฺรหฺมจฺริยฺวา พรหมจรรย์ ยินดียิ่งในนิพพาน
 นิพฺพานาภิริโต พฺพุโร เป็นผู้รู้ อย่าลวงเลยพวกเราไปก่อน
 ตสฺส มคฺคานิ อาวร" เจ้าจงห้ามมรรคของเธอ".

อิตติ วจฺน อาห. บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ไปก่อน**
 ตตฺถ ปุรายนฺติ อัย ตาปโส ความว่า พระดาบสนี้สมบูรณ์ด้วยวัตร
 วตฺสมฺปนฺโน จ พฺรหฺมจฺริยฺวา จ และประพฤติพรหมจรรย์ อนึ่ง พระดาบส
 โส จ โข ปเนส ทีชฺมายุกตฺยา นั้นแล ยินดียิ่งในมรรคกล่าวคือนิพพาน
 นิพฺพานสงฺขาเต มคฺเค อภิริโต และเป็นผู้รู้ด้วยคุณวุฒิ เพราะเป็นผู้มี
 คุณวฺฑฺฒิมิยา จ พฺพุโร ตสฺมา ยาว
 เอส อเมห นาติกฺกมฺติ น อายุยืน เพราะเหตุนั้น พระดาบสนี้

อภิภวิตวา อิมมหา จานา จาเวติ
ดาวเทว ตูว์ คนุตวา ตสฺส
เทวโลกคมนานิ มคฺคานิ อาวร ยถา
อิธ นาคจฺจติ เอวํ กโรหีติ อตุโธ.

ตี สุตฺวา อลฺมพฺุสา คาถา-
ทวยมาห

๙๘. "เทวราช กิเมว ตูว์
มเมว ตูว์ สิภฺขสิ
อิสิปโลภิกะ คจฺจ
สนฺติ อญฺญาปี อจฺจรา.

๙๙. มาทิสฺสโย ปวรา เจว
อโสเก นนฺทเน วเน
ตาสฺปิ โหตุ ปริยาโย
ตานิ ยนฺตุ ปโลภิกา"ติ.

ตตฺถ กิเมว ตฺวนฺติ ก็ นามเต
ตูว์ กโรหีติ ทีเปติ. มเมว ตูว์
สิภฺขสิ อิมสฺมี สกเล เทวโลก
มเมว ตูว์ ก็ สิภฺขสิ อญฺญํ น

จะไม่ก้าวล่วงพวกเรา คือไม่ครอบงำ ยัง
พวกเราให้เคลื่อนจากที่นี่ ได้เพียงใด
เจ้าจงไปห้ามมรรค ที่จะไปสู่เทวโลก
ของเธอเสีย เพียงนั่นทันที คือจงกระทำ
โดยประการที่เธอจะมาในที่นี้ไม่ได้.

นางอลัมพูสาเทพกัญญา ได้ฟัง
คำนั้น จึงกล่าว ๒ คาถาว่า

๙๘. "ข้าแต่เทวราช พระองค์ทรงทำอะไร
ทรงมุ่งหมาย หม่อมฉันเท่านั้น
รับสั่งว่า แน่ะเจ้าผู้สามารถจะเล่าโลม
ฤาษีได้ เจ้าจงไปเถิด ดังนี้ นาง
เทพอัปสรแม่เหล่าอื่น ๆ ก็มีอยู่.

๙๙. นางเทพอัปสร ผู้ทัดเทียมหม่อมฉัน
หรือประเสริฐกว่า มีอยู่ในนั้นทวัน
อันหาความเศร้าโศกมิได้ การ
ดำเนินไป จงมีแก่นางเทพอัปสร
เหล่านั้น แม่นางเทพกัญญา
เหล่านั้น จงไปประเล้าประโลมเถิด".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า พระองค์
ทรงทำอะไร นางเทพธิดาชี้แจงว่า
พระองค์ทรงทำเหตุที่นั่นชื่ออะไร. คำว่า
พระองค์ทรงมุ่งหมายหม่อมฉันเท่านั้น
คือนางเทพธิดากราบทูลโดยประสงค์ว่า
ในเทวโลกทั้งสิ้นนี้ ไฉนพระองค์ทรงมุ่งแต่

ปัสสสีติ อธิปปาเยน วทติ. สกาโร
ปเนตถ พุยณฺชนสนฺธิโกโร.

อิสิปโลภิกะ คจฺจาทิ กิการณา
มณฺเฑว เหวํ วเทสฺสิติ อธิปปาโย.
ปวรา เจวาทิ มยา อุตฺตริตฺรา
เจว. อโสเกติ โสกรหิตะ. นนฺทเนติ
นนฺทิตฺชนเก. ปริยาโยติ คมนวาโร.

ตโต สกุโก ติสฺสุโส คาถาโย
อภาสิ

๑๐๐. "อตุธา หิ สจฺจํ ภณฺสิ
สนฺติ อณฺเฎาปี อจฺจรา
ตาทิสฺสิโย ปวรา เจว
อโสเก นนฺทเน วเน.

๑๐๑. น ตา เหวํ ปชานนฺติ
ปาริจริยํ ปุมํ คตา
ยาทิสฺสิ ตวํ ปชานาสฺสิ
นารี สพฺพนฺคโสภเน.

หม่อมฉันผู้เดียว ไม่ทอดพระเนตรดูนาง
เทพอัปสรอื่นเลย. ก็ ส อักษร ในที่นี้
ทำการต่อพัญญชนะ.

คำว่า แน่เจ้าผู้สามารถ จะเล่าโลม
ภาษาได้ เจ้าจงไปเถิด มีความดังนี้ว่า
นางเทพธิดาประสงค์ว่า ชะรอยว่า เพราะ
เหตุอะไร พระองค์จึงรับสั่งอย่างนี้. คำว่า
ประเสริฐกว่า คือทั้งยิ่งกว่าหม่อมฉัน
ด้วย. คำว่า อันหาความเศร้าโศกมิได้
คืออันปราศจากความเศร้าโศก. คำว่า
ในนันทวัน ได้แก่ สวันอันให้เกิด
ความเพลิดเพลิน. คำว่า การดำเนินไป
ได้แก่ วาระที่จะไป.

ลำดับนั้น ท้าวสักกเทวราช ได้
ตรัส ๓ คาถาว่า

๑๐๐. "เจ้าพูดจริงโดยแท้ นางเทพอัปสร
ผู้อื่น ๆ ที่ทัดเทียมกับเจ้า หรือ
ประเสริฐกว่า มีอยู่ในนันทวัน
อันหาความโศกมิได้.

๑๐๑. แน่นาง ผู้มีอวัยวะทั้งปวงงาม
นางเหล่านั้นไปถึงชายแล้ว ย่อมไม่
รู้จักการบำเรอ อย่างเช่นที่เจ้ารู้.

๑๐๒. ตูวเมว คจฺจน กลฺยาณิ
 อิตฺถีนํ ปวรา จสิ
 ตเวว วณฺณรูปเณ
 วสมานาปยิสฺสสี"ติ.

ตตฺถ ปุมํ คตาติ ปุริสํ
 อุตฺตมกนฺตา สมานา ปุริสฺปโลภินิ-
 ปาริจริยํ น ชานนฺติ.

วณฺณรูปเณนาติ สรีรวณฺณเณน เจว
 รูปสมฺปตฺติยา จ. วสมานาปยิสฺสสีติ
 ตํ ตาปสํ อตฺตโน วสํ อาเนสฺสสี.

ตํ สุตฺวา อลฺมพุสา เทว คาถา
 อภาสิ.

๑๐๓. "นวาหํ น คมิสฺสสามิ
 เทวราเชน เปสิตา
 วิภามิ เจตํ อาสาหุ
 อุกฺคเตไซ หิ พุราหฺมणे.

๑๐๔. อเนเก นิรยํ ปตฺตา
 อสิมาสาทียา ชนา
 อาปนฺนา โมหสํสารํ
 ตสฺมา โลมานิ หัสเย"ติ.

๑๐๒. นางงามเอ๋ย เจ้านั้นแหละ จงไป
 ด้วยเจ้าเป็นผู้ประเสริฐ กว่าหญิง
 ทั้งหลาย เจ้าจักนำดาบสมาสู่
 อำนาจได้ ด้วยผิวพรรณและรูปร่าง
 ของเจ้าเอง".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ไปถึง
 ชายแล้ว ความว่า หญิงเหล่านั้นเข้าไป
 หาชายแล้ว ก็ไม่รู้จักการประเล้าประโลม
 บำเรอชาย.

คำว่า ด้วยผิวพรรณและรูปร่าง คือ
 ด้วยผิวพรรณของร่างกาย และรูปสมบัติ.
 คำว่า เจ้าจักนำดาบสมาสู่อำนาจได้
 ความว่า จักนำดาบสนั้น มาสู่อำนาจตน.

นางอลัมพุสาเทพกัญญา ครั้น
 สดับเทวโองการนั้นแล้ว ได้กล่าว ๒
 คาถาว่า

๑๐๓. "หม่อมฉัน อันท้าวเทวราชทรงใช้
 จักไม่ไปก็ไม่ได้ แต่หม่อมฉันกลัว
 ที่จะเบียดเบียนดาบสนั้น เพราะ
 พราหมณ์มีเดชสูง.

๑๐๔. ชนทั้งหลายมิใช่น้อย เบียดเบียน
 ฤาษีแล้ว เข้าถึงนรกถึงสังสารวัฏ
 เพราะความหลง เพราะเหตุนั้น
 หม่อมฉันจึงชนลูกชนพอง".

ตตถ นวาทนุติ นเว อหิ.
 วิณมิตติ ภายามิ. อาสาทนุติ
 อาสาทิตุ. อิทิ วุตตติ โหติ "น่านิ
 เทว ตยา เปสิตา น คมิสฺสามิ
 อปีจันหิ ตํ อีสึสิงคํ สีลเมทนตฺถาย
 อลฺลียิตฺตุ ภายามิ อุกฺคเตโช หิ โส"ติ.
 อาสาทิยาติ อาสาทตฺวา. โมหสฺสสารนุติ
 โมเหน สฺสสาริ. โมเหน อีสึ
 ปโลเกตฺวา สฺสสาริ อาปนฺนา
 วฏฺฏทฺทุกฺเช ปตฺติฏฺจิตา สตฺตา คณนปถิ
 อติกฺกนฺตา.

ตสฺมาติ เตน การณฺน. โลมานิ
 หิสฺเยติ โลมานิ อฏฺฐเปมิ.

ตสฺส กิราหิ สึลลํ ภินฺนุทิสฺสามิตฺติ
 จินฺตยมานาย เม โลมานิ หิสฺนุตีติ
 วทติ.

๑๐๕. "อิทํ วตฺวาน ปกฺกามิ
 อจฺจรา กามวณฺณินิ"

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า นวาทิ
 ตัดบทเป็น นเว อหิ (แปลว่า หม่อมฉัน
 หาได้ไม่). คำว่า หม่อมฉันกลัว ได้แก่
 หวาดกลัว. คำว่า ที่จะเบียดเบียน คือ
 เพื่อจะเบียดเบียน. มีคำกล่าวอธิบายดังนี้
 "ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ หม่อมฉัน อัน
 พระองค์ทรงใช้แล้ว จักไม่ไปหามิได้
 ก็แต่ว่า หม่อมฉันกลัว ที่จะแนบสนิท
 อีสึสิงคดาบสนั้น เพื่อต้องการทำลายศีล
 เพราะภยนั้น เป็นผู้มิเดชะสูง". คำว่า
 เบียดเบียน ได้แก่ เล้าโลม คำว่า ถึง
 สัสสารัญญเพราะความหลง ได้แก่ สงสารัญญ
 เพราะโมหะ อธิบายว่า สัตว์ทั้งหลาย
 เล้าโลมภยด้วยโมหะ แล้วพากันถึง
 สงสาร คือตั้งอยู่ในวัฏทุกข์ นับไม่ถ้วน.

คำว่า เพราะเหตุ นั้น ความว่า ด้วย
 เหตุ นั้น. คำว่า หม่อมฉันจึงชนลก
 ชนพอง ได้แก่ หม่อมฉันชนชูชัน.

นางเทพธิดากราบทูลว่า ได้ยินว่า เมื่อ
 หม่อมฉันนี้กว่า เราจักทำลายศีลของเขา
 ชนทั้งหลาย ก็ชูชัน. (พระศาสดาตรัส)
 อภิสัมพุทธคาถาเหล่านี้ว่า

๑๐๕. "นางอลัมพสาเทพอัปสร ผู้มีผิวพรรณ
 น่ารักน่าใคร่ ผู้เจือปนด้วยกิเลส

มิสฺสา มิสฺเสตฺมิจฺฉนฺตี
อิสฺสิสิงฺคํ อลฺมพฺสา.

ปรารธนา จะให้อิสฺสิสิงคดาบส
เสพสม ครั้นพูดคำนี้แล้วก็หลีกไป.

๑๐๖. ส่า จ ตํ วนโมคฺคยฺห
อิสฺสิสิงฺเคน รกฺขิตํ
พิมฺพชาลกลสฺสญฺฉนฺนํ
สมนฺตา อฑฺฒโยชนํ.

๑๐๖. ก็นางเข้าไปสู่ป่านั้น ที่อิสฺสิสิงคดาบส
รักษา ดารดาษไปด้วยเถาตำลึง
โดยรอบ ประมาณกิ่งโยชน.

๑๐๗. ปาโตว ปาตราสมฺหิ
อุทฺยสมฺยํ ปตี
อคฺคิฏฺฐํ ปริมชฺชนฺตํ
อิสฺสิสิงฺคํ อุปาคมี"ตี.

๑๐๗. นางเข้าไปหา อิสฺสิสิงคดาบส
ซึ่งกำลังปิดกวาดโรงไฟ ใกล้เคียง
อาทิตย์อุทัย แต่เข้าตรู่ ก่อนเวลา
อาหารเช้า".

อิมา อภิสฺมพฺพุทฺธคาธา.

ตตฺถ ปกฺกามีตี เตนฺหิ เทวราช
อาวชฺเชยฺยาสิ มนฺติ อตฺตโน สยนคพฺภิ
ปวิสิตฺวา อลงฺกริตฺวา อิสฺสิสิงฺคํ
กิเลสฺน มิสฺเสตฺมฺ อิจฺฉนฺตี ปกฺกามิ.
ภิกฺขเว ส่า อจฺฉรา ตสฺส อสฺสมํ
คตาตี.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า หลีกไป
ความว่า นางอลัมพสาเทพกัญญานั้น
ทูลว่า ข้าแต่พระเทวราชเจ้า ถ้ากระนั้น
พระองค์โปรดคำนึงถึงหม่อมฉัน จึงเข้าไป
สู่ห้องนอนของตน แล้วประดับตกแต่ง
ปรารธนาจะให้อิสฺสิสิงคดาบสเสพสม ด้วย
กิเลส จึงหลีกไป. ดูกรภิกษุทั้งหลาย
นางอัปสรนั้น ไปสู่อาศรม ของอิสฺสิสิงค-
ดาบสนั้นแล้ว.

พิมฺพชาลกลสฺสญฺฉนฺนฺตี รตฺตกรวฺวเนน
สฺสญฺฉนฺนํ. ปาโตว ปาตราสมฺหิตี
ภิกฺขเว ปาตราสเวลาย ปาโตว
ปเคเยว. กิวปเคตี. อุทฺยสมฺยํ ปตีตี

คำว่า ดารดาษไปด้วยเถาตำลึง คือ
ดารดาษไปด้วยป่าตำลึงสุก. คำว่า แต่
เข้าตรู่ ก่อนเวลาอาหารเช้า ความว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย นางหลีกไปแต่เข้าตรู่

สุริยคุคฺคมนตรีเวลาเยเมว.
อคุคฺคิสาล์.

อคุคฺคิภูจนุตติ

คือก่อนเวลาอาหารเข้านั้นแล. ก่อนเท่าไร.
คำว่า ก่อนเวลา พระอาทิตย์อุทัย
ความว่า ในเวลาพระอาทิตย์ขึ้นนั้นแล
คำว่า โรงไฟ ได้แก่ โรงบูชาไฟ.

รตฺตี ปธานมฺนุญฺญชิตฺวา ปาโตว
นหาตฺวา อุกฺกกิจฺจํ กตฺวา
ปณฺณสาลาเย โถกั ฌมานสุเชน
วิตินาเมตฺวา นิภฺขมิตฺวา อคุคฺคิสาล์
สมฺมุชฺชนฺตํ ตํ อิลลิสิงคํ อูปาคมิ
อิตฺถิวิลาส์ ทสฺเสนุตติ ตสฺส ปุโรโต
อฏฺฐาสี.

อิสิสิงคดาบสนั้น ประกอบความเพียร
ตลอดราตรี แล้วอาบน้ำแต่เช้าเทียว
ครั้งทำกิจด้วยน้ำแล้ว ยังเวลาให้ล่องไป
ด้วยความสุขในฌานเล็กน้อย ใน
บรรณศาลา แล้วจึงออกมาปิดกวาด
โรงไฟอยู่ นางอลัมพุสาเทพธิดาก็เข้าไปถึง
นางได้แสดงลีลาของหญิงอยู่ข้างหน้า
พระดาบสนั้น.

อถ นํ ตาปโส ปุจฺจนฺโต
อาห

ลำดับนั้น พระดาบสเมื่อจะถาม
นาง จึงกล่าวว่า

๑๐๘. "กา นุ วิชฺชุนฺทิวาภาสิ
โอสริ วิย ตารกา
วิจิตฺตหตฺถาภรณา
อามุตฺตมณิกฺกุนฺทลา.

๑๐๘. "เธอคือใครหนอ มีรัศมีคล้ายสายฟ้า
ดุจดาวประกายพฤษ์ มีอารมณ์
ที่ชวนอันวิจิตร สวมใส่กุณฑล
แก้วมุกดา และแก้วมณี.

๑๐๙. อาทิจฺจวณฺณสงฺกาสา
เหมจนฺทนคฺคณฺธิ
สณฺณตฺตฺร มหามายา
กุมารี จารุทสฺสนา.

๑๐๙. คล้ายดังแสงพระอาทิตย์ มีกลิ่น
จันทน์ วรรณะคล้ายทองคำ ลำขา
งามดี มีมายามากมาย เป็นกุมารี
นำดูน่าชม.

๑๑๐. วิลากา มุฑฺกา สุทฺธา
ปาทา เต สุปฺตฺติภูจิตา

๑๑๐. เท้าของเจ้าเรียบร้อย อ่อนละมุน
แสนสะอาด ตั้งลงด้วยดี การ

<p>คมนา กามนียา เต
ทรนุติเยว เม มโน.</p>	<p>ไปของเจ้า ควรแก่การรักใคร่
ดึงดูใจ ของเราได้ทีเดียว.</p>
<p>๑๑๑. อนุப்புพา จ เต อรุ
นาคนาสสมุปมา
วิมกุชา ตยหิ สุตโสณิ
อกขสฺส ผลกั ยถา.</p>	<p>๑๑๑. อนึ่ง ลำขาของเจ้าเปรียบเสมอด้วย
งวงช้างโดยลำดับ ตะโพกของเจ้า
เกลี้ยงเกลามาฝั่งผาย คล้ายแผ่น
กระดานแห่งทอง.</p>
<p>๑๑๒. อุப்புลลสฺเสว กิณฺชุกฺขา
นาภิ เต สารุสฺสนุจิตา
ปุรา กณฺหณฺชนสฺเสว
ทูรโต ปฏิทิสฺสติ.</p>	<p>๑๑๒. นาภีของเจ้า ตั้งลงด้วยดี คล้าย
เกสรแห่งดอกอุบล ปรากฎแต่ไกล
ดุจเกสรแห่งดอกอัญชันเขียว.</p>
<p>๑๑๓. ทูริธา ชาตา อูรฺชา
อวณฺฎา สารุปัจจุทา
ปโยธฺวา อปุปฺตีตา
อหฺตฺมลาพฺสฺมา ถนา.</p>	<p>๑๑๓. นมสองข้างเกิดที่ทรวงอก หัว
มิได้ปรากฏด้วยดี ทรงไว้ซึ่งน้ำนม
ไม่หดเหี่ยว เต่งตึงทั้งสองข้าง
เสมอด้วยน้ำเต้าครึ่งซีก.</p>
<p>๑๑๔. ทีฆา กมฺพุตลาภาสา
คีวา เอณฺดยฺยกา ยถา
ปณฺทราวรณา วคฺค
จตฺตถมนสนฺนิภา.</p>	<p>๑๑๔. คอประดุจเนื้อทราย ยาวคล้าย
หน้าสุวรรณภรี มีริมฝีปากเรียบ
งดงาม เป็นที่ตั้งแห่งมณะที่ ๔ คือ
ชิวหา.</p>
<p>๑๑๕. อุทฺธคฺคา จ อธคฺคา จ
ทุมคฺคปริมฺชฺชิตา
ทูริธา เนลสมฺภูตา
ทนฺตา ตว สฺทสฺสนา.</p>	<p>๑๑๕. ฟันทั้งสองแถวของเจ้า ทั้งข้างบน
ทั้งข้างล่างขัดสีแล้วด้วยไม้ชำระฟัน
เป็นของหาโทษมิได้ ดูงามดี.</p>
<p>๑๑๖. อปฺนุทฺธา โลหิตนฺตา
ชินฺชุกผลสนฺนิภา</p>	<p>๑๑๖. นัยน์ตาทั้งสองข้างของเจ้า ไม่ขาว
มีขอบแดงดุจเมล็ดมะกล่ำ ทั้งยาว</p>

อายตา จ วิสาลา จ
เนตฺตา ตว สุทสุสนา.

ทั้งกว้าง ดุงามดี.

๑๑๗. นาติทีฆมา สุสมภูจฺจา
กนภพฺยา สโมจิตฺตา
อุตฺตมจฺครุหา ตฺยหิ
เกสา จนฺทนคฺนุธิกา.

๑๑๗. ผมที่งอกขึ้น บนศีรษะของเจ้า
ไม่ยาวนัก เกลี้ยงเกล้าดี ประมวล
เข้าด้วยหวีทอง มีกลิ่นหอมด้วย
แก่นจันทน์.

๑๑๘. ยาวตา กสิโคธฺรฺกฺขา
วาณิชาณญจ ยา คติ
อิสินญจ ปฺรภกฺกนฺตํ
สญฺเจตฺตานํ ตปฺสฺสินิ.

๑๑๘. กสิกรรม โครักรกรรม และการ
ดำเนินพาณิชย์ ทั้งความบากบั่น
ของฤๅษีทั้งหลาย ผู้สำรวมดีมีตบะ
มีประมาณเท่าใด.

๑๑๙. น เต สมสมํ ปสฺสเส
อสมิ ปจฺวิมณฺฑลเ
โก วา ตฺวํ กสฺส วา ปุตฺโต
กถิ ชาเนมฺ ตํ มยฺนุ"ติ.

๑๑๙. เราไม่เห็นชนประมาณเท่านั้น ใน
ปฐพีมณฑลนี้ จะเสมอเหมือนเจ้า
เจ้าเป็นใคร หรือเป็นบุตรของใคร
เราจะพึงรู้จักเจ้าได้อย่างไร".

ตตฺถ วิจิตฺตหตฺถาภรณาติ
วิจิตฺเตหิ หตฺถาภรเณหิ สมฺนุณาคตา.
เหมจฺนฺทนคฺนุธิเนติ สุวณฺณวณฺณจฺนฺทน-
คฺนุธิเวเลปนา. สญฺเจตฺตฺวติ สุวณฺณิตฺตมฺนุจฺจ
สมฺปนฺนอจฺจกฺขณา. วิลาภาติ สงฺขิตฺต-
มชฺฌมา. มุทฺฐกาติ มุทฺฐ สุชฺชมาลา.
สุทฺฐาติ นิมฺมลา. สฺปตฺติภูจฺจิตาติ สมํ
ปจฺวี ผุสฺนฺตา สุภฺจฺจ ปตฺติภูจฺจิตา.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า มีอารมณ์
ที่แขนอันวิจิตร คือประกอบด้วยเครื่อง
ประดับมืออันวิจิตร. คำว่า มีกลิ่นจันทน์
วรรณะคล้ายทองคำ คือสูบได้ด้วยกลิ่น
จันทน์ มีสีดุจดังทอง. คำว่า ลำขางามดี
คือขาเป็นลำกลมดี ได้แก่ มีลักษณะ
สมบูรณ์ คำว่า เรียบร้อย คือ ตรงกลาง
เรียบร้อย. คำว่า อ่อนละมุน คืออ่อนได้แก่
ละเอียดอ่อน. คำว่า สะอาด คือ ปราศ
มลทิน. คำว่า ตั้งลงด้วยดี คือเหยียบ
แผ่นดินเรียบเสมอ ประดิษฐานอยู่ด้วยดี.

คมนาติ คจจมานา. กามนียาติ กนุตา
กาเมตพพยุตตกา.

หรรนุติเยว เม มโนติ เอเต เอวรูปเน
ปรเมน อิตถีวิลาเสน จงกมนุติยา
ตว ปาทา มม จิตตํ หรรนุติเยว.

วิมกุชาติ วิสาลา. สุตฺตโสณิ
สุนุทธโสณิ.

อภุขสุสาติ สุวณฺณสุส ผลกํ วย
วิสาลา เต โสณิติ วทติ. อปฺปปลสุเสว
กิญชกฺขชาติ นีลุปฺปลกณฺณิกา วย.
กณฺหนุชนสุเสวาติ สุขุมกณฺหโลมา-
จิตตฺตา เอวมาห.

ทฺวิธาติ คาถํ ฏเน วณฺณยนฺโต
อาห.

เต หิ เทว หุตฺวา อฺเร ชาตา
วณฺณสุส อภาวา อวณฺญา อฺเร
ลคฺคา เอว หุตฺวา สฺกุสุ
นิกฺขนฺตตฺตา สาธุปฺจฺจทา ปยสุส
ธารณฺโต ปโยธรา.

คำว่า การไป ได้แก่ เมื่อเดินไป. คำว่า
ควรแก่การรักใคร่ คือ นำใคร่ ได้แก่
สมควรอันคนพึงปรารถนา.

คำว่า ดึงดูจิตใจของเราได้ที่เดียว
ความว่า ทำเหล่านี้ของเจ้าเมื่อก้าวย่างไป
ด้วยท่าทางของหญิงอันเยียม เห็นปานนี้
ย่อมเร้าจิตของเราทีเดียว.

คำว่า เกลี้ยงเกลา คือ งาม. คำว่า
ตะโพกผึ่งผาย คือ ตะโพกงาม.

คำว่า แห่งทอง ดังนี้ พระดาบสกล่าวว่
ตะโพกของเจ้าผึ่งผาย งามคล้ายแผ่น
กระดานทอง. คำว่า คล้ายเกสรแห่ง
ดอกอุบล คือเหมือนช่อดอกอุบลเขียว.
คำว่า ดุจเกสรดอกอัญชัญเขียว ดังนี้
พระดาบสกล่าวอย่างนี้ เพราะความที่
นาภีนั้นวิจิตรด้วยขนด้าละเอียด.

พระดาบส เมื่อจะสรรเสริญนม
จึงกล่าวคาถาว่า สองข้างเป็นต้น.

แท้จริง นมที่เกิดบนอกทั้งสองข้าง ชื่อว่า
หาซั่วมิได้ เพราะไม่มีซั้ว เป็นสิ่ง
ติดอยู่ที่อกอย่างเดียว ชื่อว่า ปรากฎ
ด้วยดี เพราะยื่นออกมาด้วยดี ชื่อว่า
ทรงไว้ซึ่งน้านม เพราะทรงน้านมไว้.

อปฺปตีตาติ นปฺปตีตา อมิลาทตาย
วา อนพฺภุณฺณตตาย วา น อนฺนโต
ปวิฏฺฐาติ อปฺปตีตา. สุวณฺณผลเก
จปีตสุวณฺณมยา วฏฺฏาลาพฺโน
อทุคฺเคน สทิสตาย อทุคฺคลาพฺสมา
ธนา.

เอณฺเวยฺยกา ยถาติ เอณิมิคฺคสุส หิ
ทีฆา จ วฏฺฏา จ คีวา โสภติ
เอวํ ตว โถกํ ทีฆา.

กมฺพุตลาภาสาติ สุวณฺณนาสิงคฺคตล-
สนฺนิภา คีวาติ อตฺถโถ.

ปณฺฑิตารรณาทิ ทนฺตารรณา.
จตุตฺถมณฺสนฺนิภาติ จตุตฺถมโน วุจฺจติ
จตุตฺถมณฺวตฺตฤฏฺฐา ชิวหา. อภिरตฺตภาเว
ชิวหาสทิสํ เต โยภูจฺปรีโยसानนฺติ
วทติ.

อุทฺธคฺคาติ อุปริมทนฺตา. อธคฺคาติ
เหฏฺฐิมทนฺตา. ทุมคฺคปริมชฺชิตาติ
ทนฺตกภูจฺปริมชฺชิตา ปรีสุทฺธา. ทฺวิชาติ
ทฺวิชา. เนลสมฺภูตาติ นิทฺโทเสสุ
หนุมฺสปริโยसानเนสุ สมฺภูตา.

คำว่า ไม่หดเหี่ยว ได้แก่ ไม่ตกไป
คือไม่หดเข้าไปข้างใน เพราะความเป็นนม
ไม่เหี่ยว หรือเพราะเป็นนมไม่หด
เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าไม่หดเหี่ยว. นม
ทั้งสองข้าง ล้วนแล้วด้วยทอง ที่ตั้งไว้บน
แผ่นทอง ชื่อว่า เสมอด้วยน้ำเต้าครึ่งซีก
เพราะเป็นเช่นกับน้ำเต้ากลม ๆ ครึ่งซีก.

คำว่า คอประดุจเนื้อทราย ความว่า
เพราะว่า คอเนื้อทรายทั้งยาวทั้งกลม งาม
ฉันใด คอของเจ้ายาวนิตหน้อยงามฉันนั้น.

คำว่า ยาวคล้ายหน้าสุวรรณภเณี ความว่า
คอเรียบงามดุจตั้งพื้นแห่งสุวรรณภเณี.

คำว่า มีริมฝีปากเรียบ คือ ริมฝี-
ปากงาม. คำว่า เป็นที่ตั้งมณะที่ ๔ ความว่า
ชีวหาเป็นที่ตั้งแห่งมณะที่ ๔ ท่านเรียกว่า
จตุตถมณะ. พระดาบสกล่าววว่า ริมฝีปาก
ของเจ้าเช่นกับชีวหาเพราะมีสีแดงจัด.

คำว่า ข้างบน ได้แก่ ฟันข้างบน. คำว่า
ข้างล่าง ได้แก่ ฟันข้างล่าง. คำว่า ขัดสี
แล้วด้วยไม้ชำระฟัน ได้แก่ ชำระแล้ว
ด้วยไม้สีฟัน บริสุทธิ์ สะอาด. คำว่า
ทั้งสองแถว คือเกิดแต่ที่ทั้งสอง. คำว่า
หาโทษมิได้ ความว่า ที่สุดเนื้อคาง
ไม่มีโทษ เป็นเอง.

อปนุทธราติ กณฺหา. โลหิตนุตาติ
 รตฺตปริยนุตา. ชิณฺชุกผลสนฺนิภาติ
 รตฺตภูจฺจาเน ชิณฺชุกผลสทิสฺสา. สฺทสฺสนาติ
 ปสฺสนุตาณํ อติตฺติกรฺวา ปณฺจปสฺสาท-
 สมฺนนาคตา.

นาติทิมฺมาติ ปมาณยฺตุตา. สฺสสมฺภูจฺจาติ
 สฺสภูจฺ สมฺภูจฺจา. กนฺกพฺยูยา สโมจฺจิตาติ
 กนฺกพฺยูยา วุจฺจติ สฺวณฺณผลิกฺกา ตาย
 คนฺธเตลฺลํ อาทาย ปรีหริตา สฺสรจฺจิตา.

กสิโครกฺขาติ อิมินา กสิณฺจ โครกฺขณฺจ
 นิสฺสาย ชีวนกสฺตฺเต ทสฺเสติ. ยา
 คตฺติติ ยตฺตกา นิปฺผตฺติ.

ปริกฺกนฺตฺนุติ ยตฺตกํ อีสึนํ ปฺรกฺกนฺตํ.
 วิตุฏฺฐาริกฺตา อิมสฺมึ หิมวณฺเต ยตฺตกา
 อิสฺโย วสฺนุตฺติติ อตฺถุ.

น เต สมสมฺนุติ เตสุ สฺพเพสุ
 เอกํปี รูปลีสฺลาวิลาสาทิสฺมตาย ตยา
 สมํ น ปสฺสสามิ. โภ วา ตฺวนุติ

คำว่า ไม่ขาว คือดำ. คำว่า มีขอบ
 แดง ได้แก่ ที่สุดรอบแดง. คำว่า เหมือน
 เมล็ดมะกล่ำ ความว่า ในที่มีสีแดง
 เช่นเดียวกับผลมะกล่ำ. คำว่า ดวงมดี
 ได้แก่ ไม่ทำความอึมแก่ชนทั้งหลายผู้ดูอยู่
 ประกอบด้วยประสาท ๕.

คำว่า ไม่ยาวนาน คือพอเหมาะสมควร.
 คำว่า เกลี้ยงเกลาคดี ได้แก่ เกลี้ยงเกลาค
 ด้วยดี. คำว่า ประมวลเข้าด้วยหวิทอง
 ความว่า หวิทองท่านเรียกว่า กนกัพฺยา
 ได้แก่ เอาน้ำมันหอม มาบริหารด้วย
 หวิทองนั้น คือตกแต่งดีแล้ว.

พระดาบสแสดงถึงผู้มีชีวิตอยู่ เพราะ
 อาศัยการทำนา การเลี้ยงโค ด้วยบทว่า
 กสิโครกฺขา นี้. คำว่า การดำเนิน
 ความว่า ความสำเร็จมีประมาณเท่าใด.

คำว่า ความบากบั่น ได้แก่ ความมุ่งมั่น
 ของฤาษีทั้งหลาย มีประมาณเท่าใด
 อธิบายว่า ฤาษีทั้งหลายกระทำแพร่หลาย
 อยู่ในหิมวันตประเทศนี้มีประมาณเท่าใด.

คำว่า ไม่เห็นคนประมาณเท่านั้น จะ
 เสมอเหมือนเจ้า ความว่า ในชนทั้งหมด
 เหล่านั้น เราไม่เห็นแม้คนเดียว ที่จะเสมอ
 เหมือนเจ้าได้ ด้วยรูปร่างท่าทางและการ
 เยื้องกรายเป็นต้น. พระดาบสถึงรู้ว่านางนั้น

อิทํ ตสุสา อิตถิภาวํ ชานนุโต
ปฺริสโวหารวเสน ปุจฺจติ.

สา เอวํ ปาทโต ปฏฺจาย ยาว
เกสา อตฺตโน วณฺณํ ภาสฺนุเต
ตาปเส อลฺมพฺุสา ตฺณฺหิ หุตฺวา
ตสุสา กถาย ยถานุสนฺธิ คตฺตาย
ตสุส สมนุพฺุหนภาวํ ฅตฺวา คาถมาห

๑๒๐. "น ปญฺหกาโล ภทฺทนฺเต
กสฺสเปวํ คเต สติ
เอหิ สมนุ รมิสฺสาม
อุโภ อสฺมากมฺสฺสเม
เอหิ ตํ อุปฺคฺุหิสฺสํ
รตีนิ กุสโล ภวา"ติ.

ตตฺถ กสฺสเปวํ คเต สตีติ
กสฺสปโคตฺต เอวํ ตว จิตฺเต ปวตฺเต
สติ ปญฺหกาโล น โหติ. สมนฺมาติ
ปิยวจนฺมาลปนเมตฺ. รตีนนฺติ ปญฺจ-
กามคฺุณรตีนิ.

เอวํ วตฺวา อลฺมพฺุสา จินฺุเตสิ
"นายํ มยิ จิตฺตาย หตฺถปาสํ คมฺิสฺสติ
คจฺุณฺุตี วิย คมฺิสฺสามิ"ติ. สา

นั้นเป็นหญิง แต่ก็ถามด้วยสามารถโวหาร
แห่งบุรุษว่า โภ วา ตฺวํ เป็นต้น.

เมื่อพระดาบส กล่าวชมเชยตน
ตั้งแต่ทำจนถึงผมอย่างนี้ นางอลัมพุสา-
เทพกัญญานั้น เป็นผู้สงบนิ่ง เมื่อถ้อยคำ
นั้น ดำเนินสืบต่อไปตามลำดับ ก็รู้ว่า
พระดาบสนั้น เป็นผู้ลุ่มหลงแล้ว
จึงกล่าวคาถาว่า

๑๒๐. "แนะท่านกัสนปะผู้เจริญ เมื่อ
จิตของท่าน ดำเนินไปอย่างนี้แล้ว
กาลอันเป็นปัญหา ไม่มี มาเกิด
ท่านที่รัก เราทั้งสอง จักรื่นรมย์กัน
ในอาศรมของเรา มาเกิดท่าน จันจัก
เคล้าคลึงท่าน ท่านจงเป็นผู้ฉลาด
ยินดีด้วยกามคุณ".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า แนะท่าน
กัสนปะเมื่อจิตของท่านดำเนินไปอย่างนี้
ความว่า แนะท่านกัสนปะโคตร เมื่อจิต
ของท่าน เป็นไปอย่างนี้แล้ว กาลเป็น
ปัญหาไม่มี. คำว่า ที่รัก นี้ เป็นคำเรียก
ด้วยวาจาเป็นที่รัก. คำว่า ในความยินดี
ด้วยกามคุณ ได้แก่ รื่นรมย์ด้วยกามคุณ &.

นางอลัมพุสา ครั้นกล่าวอย่างนี้
แล้วคิดว่า "ดาบสนี้เมื่อเราเียนอยู่จักไม่
ถึงเงื้อมมือเรา เราจักเดินไป ทำเหมือน

อิตถีมายากุสลตาย ตาปส์ อุปสงฺกมิตฺวา
 อาคตมคฺคาภิมุขี ปายาสี.

ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตุถา อาท

๑๒๑. "อิทํ วตฺวาน ปกุกามิ
 อจฺจฺรา กามวณฺณินิ
 มิสฺสา มิสฺเสตฺตุมิจฺจฺนฺตี
 อีสฺสิสิงคํ อลฺมพฺสา"ติ.

อถ นํ ตาปโส คจฺจฺนฺตํ ทิสฺวา
 "อโย คจฺจฺตี"ติ อตฺตโน ทนฺธปรกุกมํ
 มนุทคฺมณํ จินฺทิตฺวา เวเคน ธาวิตฺวา
 เกเสสุ หตฺถเณ ปรามสี.

ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตุถา อาท

๑๒๒. "โส จ เวเคน นิกฺขมฺม
 เจตฺวา ทนฺธปรกุกมํ
 ตมฺตฺตมาสุ เวณีสฺสุ
 อชฺฌปฺปตฺโต ปรามสี.

๑๒๓. ตมฺทาวตฺต กฺลฺยาณี
 ปลิสฺสชฺชฺชฺชฺ สฺโสภนินิ
 จวิ ตมฺหา พุรฺหมจฺริยา
 ยถา ตํ อถ ไตฺสิตา.

จะไปเสีย". นางจึงเข้าไปหาพระดาบส
 เพราะความที่ตนเป็นผู้ฉลาด ในมายา-
 หญิง จึงเดินป้ายหน้าต่อทางที่มาแล้ว.

เมื่อจะทรงประกาศ เนื้อความนั้น
 พระศาสดาจึงตรัสว่า

๑๒๑. "นางอลัมพสาเทพอัปสร ผู้มี
 ผิวพรรณน่ารักน่าใคร่ ผู้เจือปนด้วย
 กิเลส ปราารถนาจะให้อิสสิสิงคดาบส
 เสพสม ครั้นพูดคำนี้แล้วก็หลีกไป".

ลำดับนั้น พระดาบสเห็นนางกำลัง
 เดินไป คิดว่า "นางนี้จักไปเสีย" จึงตัด
 ความบากบั่นเชิงช้ำ การไปล่าช้าของตน
 วิ่งไปโดยเร็ว เอามือลูบที่ผมนาง.

เมื่อจะทรงประกาศ เนื้อความนั้น
 พระศาสดา จึงตรัสว่า

๑๒๒. "อิสสิสิงคดาบสนั้น ก็ออกไปโดยเร็ว
 ตัดความก้าวไปช้าเสีย พอไปทันเข้า
 ก็จับนางที่มวยผมอันสูงที่สุดไว้.

๑๒๓. นางเทพอัปสรกัลยาณี ผู้มีรูป
 สวยงาม ก็หมุนกลับมาสวมกอด
 พระดาบสนั้น อิสสิสิงคดาบสเคลื่อน
 จากพรหมจรรย์นั้น ตามที่ทำว-
 ลักกเทวราชทรงปราารถนา ครั้งนั้น
 นางเทพอัปสร ยินดีแล้ว.

๑๒๔. มนสา อคมา อินฺทํ
 วสนุตํ นนฺทเน วเน
 ตสฺสา สงฺกปฺปมณฺเวย
 มชฺวา เทวกฺุชโร.
๑๒๕. ปฺลุลงฺกํ ปาหิณี ชิปฺปิ
 โสวณฺณํ โสปวาหนํ
 สจฺจจฺจทปณฺเวย
 สหสฺสปฏฺิยตฺถตํ.
๑๒๖. ตเมนํ ตตฺถ ธาเรสิ
 อฺเร กตฺวาน โสภนา
 ยถา เอกมฺหุตฺตํ
 ตีณิ วสฺसानิ ธารยิ.
๑๒๗. วิมโท ตีหิ วสฺเสหิ
 ปพฺพชฺฉิตฺวาน พฺราหฺมณเ
 อทฺทสาลี หริตฺรฺกฺเช
 สมนฺตา อคฺคิยายนํ.
๑๒๘. นวปตฺตวณํ ผุสฺลํ
 โกกิลคณฺโฆสิตํ
 สมนฺตา ปวิไลเกตฺวา
 รุทํ อสฺสุณิ วตฺตยิ.
๑๒๙. น ชฺเห น ชเป มนฺเต
 อคฺคิหุตฺตํ ปหาปิตํ
 โก นุ เม ปาโรจริยาย
 ปุพฺเพ จิตฺตํ ปโลภยิ.

๑๒๔. นึกถึงพระอินทร์ ผู้ประทับอยู่ใน
 นั้นทวัน ทำวมชวานเทพกฤษร
 ทรงทราบความดำริของนางแล้ว.
๑๒๕. จึงทรงส่งบัลลังก์ทอง พร้อมทั้ง
 บริวารมาโดยพลัน ทั้งผ้า เครื่อง
 ปกปิดทรวง ๕๐ ผืน ผ้าลาด
 ๑,๐๐๐ ผืน.
๑๒๖. นางงามอุ้มพระดาบสนั้นไว้ แนบ
 ทรวงอก บนบัลลังก์นั้น นางอุ้มไว้
 สิ้น ๓ ปี ดูเหมือนครู่เดียวเท่านั้น.
๑๒๗. พราหมณ์ดาบสสร้างเมา รู้สึก
 เวลาล่วงไปโดย ๓ ปี ได้เห็นหมู่ม้า
 เขี้ยวสดโดยรอบเรือนไฟ.
๑๒๘. เป็นป่าผลัดใบใหม่ มีดอกบาน
 ผุ่งนกดุเหว่า ร้องอยู่อึงมี่ เธอ
 ตรววจดูโดยรอบแล้วร้องให้ น้ำตา
 หลังไหล.
๑๒๙. เรามีได้บูชาไฟ มิได้รำยมนต์
 ะไรมาบันดาล ให้การบูชาไฟ
 ต้องเสื่อมลง ใครหนอเล่าโลมจิต
 ของเรา ด้วยการบำเรอในก่อน.

๑๓๐. อรณฺเณ เม วิหฺรโต
โย เม เตชาหสมฺภุตํ
นानารตฺตนปริปุรํ
นาวว คณฺหิ อณฺณเว"ติ.

ตตฺถ อชฺฐมปฺปตฺโตติ สมฺปตฺโต.
ตมฺทาวตฺต กฺลฺยาณํติ ตํ เกส
ปฺรามเสตฺวา จิตฺ อีสึ อุทาวตฺติตฺวา
นิวตฺติตฺวา กฺลฺยาณทสฺสนา สา
สฺกุจฺจโสภนา.

ปฺลิสฺสชฺชํติ อาลิงฺคิ. จวิ ตมฺหิ
พฺรหฺมจฺริยา ยถา ตํ อถ ไตฺสิตาติ
ภิกฺขเว ตสฺส อีสึโน ตาวเทว ฌานํ
อนฺตรธาโย ตสฺมี ตมฺหา ฌานา
พฺรหฺมจฺริยา จวิตฺเต ยถา ตํ สกฺกเกน
ปตฺถิตํ ตเถว อโหสิ อถ สกฺกสฺส
ปตฺถนาย สมฺิทุทภาวํ วิทิตฺวา สา
เทวกณฺญา เปสิตา ตสฺส เตน
พฺรหฺมจฺริยวินาเสน สณฺชนิตปฺปิติ-
ปาโมชฺชชาติ อตฺถโ.

มนฺสา อคฺมาติ สา ตํ
อาลิงฺคิตฺวา จิตา อโห วัต สกฺโก

๑๓๐. ผู้ใดเล่า ทำฌานคุณ อันเกิด
กับเดชของเรา ผู้อยู่ในป่าให้พินาศ
ดุจบุคคลยึดเรืออันเต็มด้วยรัตนะ
ต่าง ๆ ในห้วงน้ำ ฉะนั้น".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ไปทันเข้า
ได้แก่ ถึงพร้อม. คำว่า นางเทพอัปสร
กัลยาณี ก็หมุนกลับมาสวมกอดพระ
ดาบสนั้น ความว่า นางผู้มีความงาม
น่าดู งดงามที่สุด ก็หมุนกลับ คือหันกลับ
มาสวมกอดฤาษี ที่จับผมไว้ นั้น.

คำว่า สวมกอด คือ กอดรัด. คำว่า
อิสฺสิงคดาบสเคลื่อนจากพรหมจรรย์
นั้นตามที่ท้าวสักกเทวราชทรงปรารถนา
ครั้งนั้นนางเทพอัปสรยินดีแล้ว ความว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฌานของฤาษีนั้นเสื่อม
ไปแล้ว ในขณะที่นั่นเอง เมื่อเธอเคลื่อนจาก
พรหมจรรย์ คือฌานนั้นแล้ว เหตุการณ์
ก็ได้เป็นไป ตามที่ท้าวสักกเทวราชทรงปรารถนา
นั้น ครั้งนั้นเทพกัญญาที่ท้าวสักกเทวราช
ส่งไปนั้น รู้ว่าความปรารถนาของท้าวสักกเทวราช
สำเร็จแล้ว ก็เกิดความปิติและปราโมทย์
เพราะความพินาศแห่งพรหมจรรย์ของ
พระดาบสนั้น.

คำว่า นึกถึงพระอินทร์ ความว่า
นางผู้ยื่นสวมกอดพระดาบสนอนั้น ได้

ปลุลงกั ปลุเสยยาติ เอวี่ ปวตฺเตน
มนสา อินฺทึ อคมา. นนฺทเนติ
นนฺทิตฺชนนสมตฺตตาย นนฺททฺทวนสงฺขาเต
ตาวตีสภวเน วสนตฺ

เทวกุณฺขโรติ เทวเสฏฺโฐ. ปาหิเนติ
เปเสหิ. ปหิเนติปิ ปาโจ. โสปวาหนนฺติ
สปริวารั. สจฺจจฺจทปญฺญาสนฺติ
ปญฺญาสาย อจฺจจฺจเทหิ ปญฺจิจฺจาทิตฺ.

สหสฺสปญฺยตฺตตฺนตฺติ สหสฺสทิพฺพโกชวตฺตตฺ.
ตเมเน ตตฺตภาติ ตํ อีสึสิงคฺ ตตฺต
ทิพฺพปลุลงฺเก นิสินฺนา สา อฺเร
กตฺวา ธาเรสีติ.

ตีณิ วสุสಾನีติ เอกมฺหุตฺตํ วิย
มนุสฺสคณฺนาย ตีณิ วสุสานิ ตํ อฺเร
นิปชฺชปาเปตฺวา ตตฺต นิสินฺนา ธาเรสี.

วิมโทติ นิมฺมโท วิคตฺวิสญฺญ-
ภาโว. โส หิ ตีณิ สํวจฺจรานิ
วิสญฺญโเบ สยิตฺวา ปจฺจนา ปฏฺฐิตฺ-
สญฺญโเบ ปพฺพชฺฌมิ.

นึกถึงพระอินทร์ด้วยใจเป็นไปอย่างนี้ว่า
โอหนอ ขอให้ท้าวสักกเทวราชทรงส่ง
บัลลังก์มา. คำว่า ในนั้นทวัน ความว่า
ประทับอยู่ในภพดาวดึงส์ กล่าวคือสวน
ชื่อนันทนา เพราะความที่สวนนั้น
สามารถให้เกิดความเพลิดเพลิน.

คำว่า เทวกุณฺขร คือ ผู้ประเสริฐที่สุดใน
ในเทวโลก. คำว่า ทรงส่ง คือ ทรงส่งไป.
บาลีว่า ปหิเน ก็มีบ้าง. คำว่า พร้อมทั้ง
บริวาร คือ พร้อมด้วยเครื่องบริวาร.
คำว่า ทั้งผ้าเครื่องปกปิดทรง ๕๐ ผืน
คือ ปกปิดด้วยเครื่องทับทรง ๕๐ ผืน.

คำว่า ผ้าลาด ๑,๐๐๐ ผืน คือลาด
ด้วยผ้าโกเชาวทิพย์ ๑,๐๐๐ ผืน. คำว่า
อุมฺพระดาบสนั้น บนบัลลังก์นั้น
ความว่า นางผู้นั่งบนบัลลังก์ทิพย์นั้น อุม
อิสสิสิงคดาบสนั้นไว้แนบทรงออก.

คำว่า สิ้น ๓ ปี ความว่า นางนั่ง
บนบัลลังก์ทิพย์นั้น อุมฺพระดาบสนั้น ให้
นอนแนบที่อุระตลอด ๓ ปี ด้วยการนับ
ในมนุษยโลก คล้ายกับครุหนึ่ง.

คำว่า สร้างเมาได้แก่ หายเมาได้
ปราศจากการสลบ. เพราะว่า พระดาบสนั้น
นั้น นอนสลบไปสิ้น ๓ ปี ภายหลังกลับ
ได้ความรู้สึกตัว จึงตื่นขึ้น.

โย มม สมณเตเชน สมภูตัม ฌานคุณั
 นานารตนปฺปณฺณั มหณฺณเว นาวั
 วีย คุณฺหิ วินาสั ปาเปสิ
 โก นามะโสติ ปรีเทวาติ.

ตี สุตฺวา อลฺมฺพุสา จินฺเตสิ
 “สจฺหาหิ น กเถสุสํมิ อยฺ เม
 อภิสปิสุสฺติ หนฺทสุส กเถสุสํมิ”ติ.
 สา ทิสฺสมาเนน กาเยน จตฺวา
 คาถมาห

๑๓๑. “อหนฺเต ปารีจริยาย
 เทวราเชน เปสิตา
 อวฺธิ จิตฺตํ จิตฺเตน
 ปมาทา ตฺวํ น พุชฺฌสิ”ติ.

โส ตสุสา กถิ สุตฺวา ปิตฺรา
 ทินฺนํ โอวาทํ สริตฺวา “ปิตฺวจฺนั
 อกตฺวา มหาวินาสั ปตฺโตมฺหิ”ติ
 ปรีเทวนฺโต จตฺสุโส คาถาโย อภาสิ

๑๓๒. “อิมานิ กิร มํ ตาโต
 กสุสโป อนุสาสฺติ
 กมลาสริสฺติตฺถิโย
 ตาโย พุชฺฌสิ มาณว.

พระดาบสคร่ำครวญว่า ผู้ใดยึด คือทำ
 ฌานคุณอันเป็นเอง ด้วยเดชแห่งสมณะ
 ของเรา ให้ถึงความพินาศ เหมือนยังเรือ
 ในห้วงมหรรณพ อันเต็มด้วยรัตนะต่างๆ
 ให้พินาศ ฉะนั้น ผู้นั้น คือใครกันหนอ.

นางเทพธิดาลัมพสา ครั้นได้สดับ
 คำนั้นแล้ว คิดว่า “ถ้าเราจักไม่บอก
 ดาบสนี้จักสาปแข่งเรา เอาเถิด เราจัก
 บอกแก่ท่าน”. นางจึงยืนปรากฏกาย
 กล่าวคาถาว่า

๑๓๑. “ดิฉันอันท้าวเทวราชทรงใช้มา เพื่อ
 บำเรอท่าน จึงได้ครอบงำจิตของ
 ท่าน ด้วยจิตของดิฉัน ท่านไม่รู้สึกร
 เพราะประมาท”.

อิสสิงคดาบสนั้น ได้ฟังถ้อยคำ
 ของเทพธิดานั้นแล้ว ระลึกถึงโอวาทที่บิดา
 ให้ไว้ ก็ปริเทวนาการว่า “เพราะเราไม่
 กระทำตามคำบิดา จึงถึงความพินาศ
 ใหญ่” ได้กล่าว ๔ คาถาว่า

๑๓๒. “ได้ยินว่า ท่านกัสมปดาบส ผู้บิดา
 ได้พร่ำสอนเราถึงสิ่งเหล่านี้ว่า ดูกร
 มาณพ สตรีอันเสมอด้วยนารีผล
 มีอยู่ เจ้าจงรู้จักสตรีเหล่านั้น.

๑๓๓. อุเว คณฺหาโย พุชฺฌเณสิ
 ตาโย พุชฺฌเณสิ มาณว
 อิจฺจานุสาสิมํ ตาโต
 ยถา มํ อนุกมฺปโก.

๑๓๔. ตสฺสหาหํ วจันํ นากํ
 ปิตุ พุทฺธสฺส สาสนํ
 อรญฺเณ นิมฺมนุสฺสมฺหิ
 สวาชฺช ฌายามิ เอกโก.

๑๓๕. โสหํ ตถา กริสฺสามิ
 ธิรตฺถุ ชีวิตฺน เม
 ปฺน วา ตาทีโส เหสฺสํ
 มรณํ เม ภวิสฺสตี"ติ.

ตตฺถ อิมานีติ อิมานิ วจฺนานิ.
 กมฺลาสริสฺสิตฺติโยติ กมฺลา วุจฺจติ
 นารีผลกา ตาสํ ปุปฺพลสฺทิสฺสา อิตฺติโย.

ตาโย พุชฺฌเณสิติ มาณว ตาโย
 ชาเนยฺยยาสิ ฌตฺวา ทสฺสนปถํ
 อคฺนตฺวา ปฺลาเปยฺยยาสิติ ยานิ
 เอวรูปานิ วจฺนานิ ตทา มํ ตาโต
 อนุสาสติ อิมานิ กิร ตานีติ.

๑๓๓. ดูกรมาณพ เจ้าจงรู้จักสตรี ผู้มี
 เขาทีกอก เจ้าจงรู้จักสตรีเหล่านั้น
 บิดาเรา เหมือนเป็นผู้เอ็นดูเรา
 พ่อดีใจเรา ดังนี้.

๑๓๔. เรามีได้ทำตามคำสั่งสอนของบิดา
 ผู้รู้นั้น วันนี้ เราจึงชบเขาอยู่
 แต่ผู้เดียว ในป่าอันหามนุษย์มิได้.

๑๓๕. เราจักทำอย่างที่เราเป็นผู้เช่นเดิม
 อีก หรือจักตายเสีย ประโยชน์อะไร
 ด้วยชีวิตของเรา ที่น่าตีตีเยน".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เหล่านี้
 คือคำเหล่านี้. คำว่า สตรีอันเสมอด้วย
 นารีผล ความว่า นารีผลทั้งหลาย
 ท่านเรียกว่า กมลา หญิงทั้งหลาย
 เช่นกับดอกนารีผลเหล่านั้น.

คำว่า เจ้าจงรู้จักสตรีเหล่านั้น
 ความว่า คำเห็นปานนี้ เหล่าใดว่า
 ดูกรมาณพท่านพึงรู้หญิงเหล่านั้น ครั้น
 รู้แล้ว อย่าพึงไปสายตาดู ควรไล่ไปเสีย
 พ่อพ่อดีใจเรา ในกาลนั้น ได้ยินว่า
 คำเหล่านั้น คือคำเหล่านั้นนั่นเอง.

อุเร ฌนุชชาโยติ อุมฺหิ ทวีหิ
 ฌนุเทหิ สมฺนุชชิตาโย. ตาโย
 พุชฺฌเณสีติ มาณว ตาโย อตุตฺตโน
 วสงฺคเต วินาสํ ปาเปนฺตฺติ
 ชาเนยฺยาสีติ.

นากนฺตฺติ น กรี. ฌายามิตี ปชฺฌฌายามิ
 ปรีเทวามิ. ธีรตฺถุ ชีวิตฺเตน เมติ
 ธีรตฺถุ ครหิตํ มม ชีวิตํ ชีวิตฺเตน
 เม โภ อตุตฺถ.

ปุณ วาติ ตถา กริสฺสสามิ ยถา
 ปุณ วา ตาทิสฺโส ภวิสฺสสามิ นฺนุจํ
 ฌานํ อปุปฺปาเทตฺวา วีตฺตราโค
 ภวิสฺสสามิ มรณํ วา เม ภวิสฺสตีติ.

โส กามราคํ ปหาย ปุณ ฌานํ
 อปุปฺปาเทสิ. อถสฺส สมณเตชํ ทิสฺวา
 ฌานสฺส จ อปุปฺปาทิตฺถาวํ ฌตฺวา
 อลฺมฺพุสา ภีตา ขมาเปสิ.

ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา เทว
 คาถา อภาสิ.

๑๓๖. "ตสฺส เตชญฺจ วิริยญฺจ
 ธีตี ฌตฺวา สฺวทฺถมิตํ

คำว่า ผู้มีเขาที่อก คือประกอบด้วยเขา
 ทั้งสองข้างที่อก. คำว่า เจ้าจรัจกฺสตร
 เหล่านั้น ความว่า แน่มาณพ เจ้าพึง
 รู้ว่า สตรทั้งหลาย ย่อมพาคนผู้ไปสู่
 อำนาจตน ให้ถึงความพินาศ.

คำว่า เรามิได้ทำ คือเรามิได้กระทำ
 คำว่า ชบเซา ได้แก่ สยบ คือคร่ำครวญ
 อยู่. คำว่า ด้วยชีวิตของเรา ที่นำ
 ตีเตียน ความว่า ชีวิตของเรานำตีเตียน
 คือนำตำหนิ ประโยชน์อะไรด้วยชีวิต
 ของเรา.

คำว่า เป็นผู้เช่นเดิมอีก ความว่า
 เราจักทำโดยประการที่เราได้เป็นผู้เช่นนั้น
 อีก คือเราจักยังฌานที่เสื่อมไปให้เกิดขึ้น
 ปราศจากราคะ หรือเราจักตาย.

ดาบสนั้น ละกามราคะแล้ว ทำฌานให้
 เกิดขึ้นอีก ครั้งนั้น นางอลัมพุสาเห็นเดช
 สมณะของท่าน และทราบที่ท่านทำ
 ฌานให้เกิดขึ้นแล้ว ก็ตกใจกลัว ขอให้
 อีสึสิงคดาบส อดโทษแล้ว.

พระศาสดา เมื่อจะประกาศข้อความนั้น
 ได้ทรงภาษิต ๒ พระคาถาว่า

๑๓๖. "นางอลัมพุสาเทพกัญญา รู้จักเดช
 ความเพียร และปัญญาอันมั่นคง

สิรสา อคฺคหี ปาทะ
อิสฺสิสิงคฺ อลฺมพฺสา.

ของอิสฺสิสิงคดาบสนั้นแล้ว ก็ชบ
ศีระชะลงที่เท้า ของอิสฺสิสิงคดาบส
แล้วกล่าวว่า.

๑๓๗. มา เม กุชฺฌ มหาวิระ
มา เม กุชฺฌ มหาอิเส
มหา อตุโถ มยา จินฺนโณ
ติทฺธานํ ยสฺสสินฺ.
ตยา สงฺกมฺปิโต อาสี
สพฺพํ เทวปฺุริ ตทา"ติ.

๑๓๗. ข้าแต่มหาวิระ ขอท่านอย่าได้โกรธ
ดิฉัน ข้าแต่ท่านผู้แสวงหาคุณใหญ่
ขอท่านอย่าได้โกรธดิฉันเลย ดิฉัน
ได้ประพฤติประโยชน์ อันใหญ่แล้ว
เพื่อเทวดาชั้นไตรทศ ผู้มียศ
เพราะเทพบุรีทั้งหมด อันท่านได้
ทำให้หวั่นไหวแล้ว ในกาลนั้น".

อถ นํ โส "ขมามิ เต
ภทฺเท ยถาสฺขํ คจฺฉาหี"ติ วิสขฺเชนฺโต
คาถมาห

ลำดับนั้น อิสฺสิสิงคดาบสนั้น เมื่อ
ตอบว่า "แน่ะนางผู้เจริญ เรายกโทษ
ให้เธอ เธอจงไปตามสบาย" จึงกล่าว
คาถาว่า

๑๓๘. "ดาวตีสฺสา จ เย เทวา
ติทฺธานญจ วาสโว
ตฺวญฺจ ภทฺเท สฺขี โหหิ
คจฺฉ กญฺเณ ยถาสฺขนฺ"ติ.

๑๓๘. "ดูกรนางผู้เจริญ ขอทวยเทพชั้น
ดาวดึงส์ ทำววาสวะจ่อม
ไตรทศ และตัวเธอ จงเป็นสุขเถิด
ดูกรนางเทพกัญญา เธอจงไปตาม
สบายเถิด".

สา ตํ วนฺทิตฺวา เตเนว
สุวณฺณปลฺลงฺเกน เทวปฺุริ คตา.

นางอัมพสาเทพกัญญานั้น ไหว
ลาพระดาบสนั้น แล้วก็ไปสู่วเทพบุรี ด้วย
บัลลังก์ของตนเอง.

ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา ติสฺโส
คาถาโย อภาสิ

พระศาสดา เมื่อจะทรงประกาศข้อความ
นั้น ได้ทรงภาษิต ๓ พระคาถาว่า

๑๓๙. "ตสฺส ปาทะ คเหตุวาน
 กตฺวา จ นํ ปทกฺขิณํ
 อญฺชลี ปคฺคเหตุวาน
 ตมฺหา จานา อปกฺกมิ.

๑๔๐. โย ตสฺสา อาสิ ปลฺลงฺโก
 โสวณฺโณ โสปวาหโน
 สจฺจจฺจทปญฺญาโส
 สหสฺสปฏฺยตฺถโต
 ตเมว ปลฺลงฺกมารุหุห
 อคา เทวาน สนฺติเก.

๑๔๑. ตโมกฺกมิว आयนฺตี
 ชลนฺตี วิชฺชุตฺติ ยถา
 ปตีโต สุมโน วิตุโต
 เทวินฺโท อททา วรรณฺ"ติ.

ตตฺถ โอกฺกมิวาทิ ทีปํ วิย.
 ปตีโตติ อาทีหิ ตฺมฺจากาโรว ทสฺสีโต.
 อททา วรรณฺติ อาคนฺตฺวา วนฺทิตฺวา
 จิตาย ตฺมฺจโจ วรี อททา อทาสี.

สา ตสฺส สนฺติเก วรี คณฺหนฺตี

๑๓๙. "นางอลัมพุสาเทพกัญญา ชบ
 ศีระชะลงที่เท้าแห่งอิสสิสิงคดาบสนั้น
 และกระทำประทักษิณท่าน แล้ว
 ประคองอัญชลี ได้หลีกไปแล้วจาก
 ที่นั้น.

๑๔๐. นางขึ้นสู่บัลลังก์ทอง พร้อมด้วย
 เครื่องบริวาร ผ้าปิดทรวง ๕๐ ผืน
 และเครื่องลาด ๑,๐๐๐ ผืนกลับไป
 ในสำนักของเทวดาทั้งหลาย.

๑๔๑. ท้าวสักกะจอมเทพ ทรงปีติโสมนัส
 ปลาบปลื้มพระมหากษัตริย์ ได้พระราช-
 ทานพรกษะนางเทพกัญญานั้น ซึ่ง
 กำลังมาอยู่ ราวกะว่าประทีปอัน
 รุ่งเรือง หรือคล้ายสายฟ้า ฉะนั้น".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ราวกะว่า
 ประทีป คือ ดุจประทีป. ด้วยคำว่า
 ทรงปีติเป็นต้น ท้าวสักกเทวราชทรง
 แสดงอาการยินดีแล้วนั่นเอง. คำว่า ได้
 พระราชทานพร ความว่า ทรงยินดีแล้ว
 ได้โปรดประทาน คือได้พระราชทานพรแก่
 นางเทพกัญญา ผู้มาถวายบังคมยืนอยู่.

นางอลัมพุสาเทพกัญญา เมื่อจะ
 รับพรในสำนักของท้าวสักกเทวราชนั้น

โอสานคาถมาห

๑๔๒. "วรญเจ เม อโท สกุก
 สพพฏตานมิสุสร
 น อสิปโลภิกา คจฺเจ
 เอตํ สกุก วรํ วเร"ติ.

ตสฺสตุเถ "สกุก เทวราช สเจ
 เม ตวํ วรํ อโท ปุน อสิปโลภิกาย
 น คจฺเจยฺยํ มา มํ เอตตตฺถาย
 ปหิณฺเวยฺยาสี เอตํ วรํ วเร"ติ.

สตุถา ตสฺส ภิกฺขุโน อิมํ
 ธมฺมเทสนํ อahrtฺวา สจฺจานิ ปกาเสตฺวา
 ชาตกํ สโมธานะสิ. สจฺจปริโยसानะ
 โส ภิกฺขุ โสตาปตฺติผละ ปตฺติภูจฺหิ.
 "ตทา อลฺมพฺุสา ปุราณทฺตียิกา
 อโหสิ อสิสิงฺโค อุกฺกณฺุจิตฺ ภิกฺขุ
 ปิตา มหาอสิ ปน อหเมวา"ติ.

อลมพุสาชาตกวรรณนา ตติยา.

จึงกล่าวคาถาสุดท้ายว่า

๑๔๒. "ข้าแต่ท้าวสักกะ ผู้เป็นใหญ่กว่า
 ภูตทั้งปวง ถ้าพระองค์จะประทาน
 พรแก่หม่อมฉันไซ้ร้ ขออย่าให้
 หม่อมฉัน ไปเล่าโลมถาชีอีกเลย
 ข้าแต่ท้าวสักกะ หม่อมฉันขอพร
 ชื่อนี้".

เนื้อความแห่งคานานั้นว่า "ข้าแต่
 ท้าวสักกเทวราช หากว่าพระองค์
 ประทานพรแก่หม่อมฉัน ก็ขออย่าให้
 หม่อมฉันไปรับหน้าที่เพื่อเล่าโลมถาชี
 อีกเลย คือพระองค์อย่าส่งหม่อมฉัน
 ไปเพื่อกิจนี้เลย หม่อมฉันขอพรชื่อนี้".

พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรม
 เทศนาขึ้นมา(แสดง) แก่ภิกษุเหล่านั้นแล้ว จึงทรง
 ประกาศสัจจะประชุมชาดก. ในเวลาจบ
 สัจจะ ภิกษุเหล่านั้นดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล.
 "นางอลัมพุสาในกาลนั้น ได้เป็นภรรยา
 แก่ อสิสิงคดาบส ได้แก่ภิกษุผู้เปื้อหน้าย
 สวณถาชีใหญ่ผู้บิดา ได้เป็นเรานั้นเอง"
 ดังนี้แล.

พรรณนาอลัมพุสาชาดกที่ ๓ จบ.

๔. สงขपालชาตก (๕๒๔)

๑๔๓. "อริยวาทาไสสี ปสนุนเนตโต
มณฺเฑ ภวํ ปพฺพชิตอ กุลมฺหา
กถํ นุ วิตุตานิ ปหาย โภเค
ปพฺพชิต นิกฺขมฺม ฆฺรา สปลฺยโณ."

๑๔๔. สยํ วิมานํ นรเทว ทิสฺวา
มหานุกาฬสฺส มโหรรคสฺส
ทิสฺวาน ปุณฺณาน มหาวิปากํ
สทฺธายหํ ปพฺพชิตมฺหิ ราช.

๑๔๕. น กามกามา น ภยา น ไทสา
วาจํ มุสา ปพฺพชิตา ภณฺนติ
อกฺขาหิ เม ปุจฺฉิตอ เอตมตฺถํ
สฺตฺวาน เม ซายิหิติปฺปสาโท.

๑๔๖. วาณิซฺซ ฏฺฐาธิป คจฺจมาโน
ปเถ อทฺทสาสิมฺหิ โภชปฺตุเต^๒

๕. สังขपालชาตก (๕๒๕)

๑๔๓. "ท่านเป็นผู้มีโอกาสนประเสริฐ มี
ดวงตาแจ่มใส ข้าพเจ้าสำคัญว่า
ท่านผู้เจริญ คงบวชจากตระกูล
อย่างไรหนอ ท่านผู้มีปัญญาจึง
สละทรัพย์และโภคสมบัติ ออกจาก
เรือน บวชแล้ว.

๑๔๔. ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นจอมชน
อาตมภาพ ได้เห็นวิมานทองของ
พญาสังขपालนาคราชผู้มีอำนาจ
มากเอง ข้าแต่พระราชา ครั้น
ได้เห็นแล้ว จึงบวชเพราะเชื่อผล
อันใหญ่ของบุญทั้งหลาย.

๑๔๕. บรรพชิตทั้งหลาย ย่อมไม่กล่าว
คำเท็จ เพราะความรักใคร่ เพราะ
ความกลัว และเพราะความเกลียดชัง
ท่านถูกถามแล้ว จึงโปรดบอก
เนื้อความนั้น แก่ข้าพเจ้า เพราะ
ข้าพเจ้าฟังแล้ว ความเลื่อมใส
จักเกิด.

๑๔๖. ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นใหญ่ใน
แว่นแคว้น อาตมภาพเดินทางไป

^๑ ฉ. สปลฺย. อี. สปลฺยวา.

^๒ สี. อี. มิสฺวา จ ปฺตุเต.

ปวทุตมกายํ อูรคํ มหนุตํ
อาทาย คจฺจนฺเต ปโมทมานเ.

ค้ำชาย ได้เห็นบุตรพรานไพร
พากันหามนาคใหญ่ มีกายอ้วนพี
เดินไปอย่างร่าเริงในหนทาง.

๑๔๗. โสฬํ สฺมาคฺมฺม ชนินฺท เตหิ
ปหฺนฺจโลโม อวจฺมุหิ ภิโต
ภุหิ อัย นียติ ภิมกาโย
นาเคน ก็ กาทถ โภชปฺตุตา.^๑

๑๔๗. ข้าแต่พระเจ้าจอมชน อาตมภาพ
ประจวบเข้ากับคนพวกนั้น ก็ชนลูก
กลัว ได้ถามเขาว่า พวกท่าน
จะนำนาคมีกายอ้วนน่ากลัวนี้ไปไหน
ดูกร บุตรนายพรานไพรทั้งหลาย
พวกท่านจะทำอะไรด้วยนาคนี้.

๑๔๘. นโค อัย นียติ โภชนตฺถิ^๒
ปวทุตมกาโย อูรโค มหนุตโต
สาทุญฺจ ญฺลญฺจ มุทุญฺจ มํสํ
น ตฺวํ รสญฺญาสิ วิเทหปฺตุต.^๓

๑๔๘. เขาตอบว่า พวกเราจะนำนาคนี้ไป
เพื่อบริโภค นาคนี้ใหญ่มีกายอ้วนพี
เนื้อของมันมีรสดี ทั้งมัน ทั้งนุ่ม
แน่เจ้าบุตรชาวเมืองวิเทหะ เจ้า
ยังไม่ได้รู้รส.

๑๔๙. อิตโต มยํ คนฺตุวา สกํ นิเกตํ^๓
อาทาย สตุถานิ วิโกปยิตฺวา
มํसानิ ภกฺขาม^๔ ปโมทมานา
มยํ หิ โว^๕ สตุตฺตโว ปนฺนคานํ.

๑๔๙. พวกเราไปจากนี้ พาไปสู่บ้านตน
แล้ว จักเอาศีศตราสับกินเนื้อ
อย่างร่าเริงใจ เพราะพวกเรา
เป็นศัตรูของนาคทั้งหลาย.

๑๕๐. สเจ อัย นียติ โภชนตฺถิ
ปวทุตมกาโย อูรโค มหนุตโต

๑๕๐. อาตมภาพจึงพูดว่า ถ้าพวกท่านจะ
นำนาคนี้ไป เพื่อบริโภคแล้ว นาคนี้

^๑ ส. อ. มิลา ๑ ปุตเต.

^๒ จ. โภชนตฺถา. เอมฺปริปี.

^๓ อ. นิเกตนํ. ^๔ จ. โภกฺขาม.

^๕ จ. เว.

ททามิ โว พลิปทุธานิ โสฬส
นาคํ อิมํ มุญจถ พนฺธนสฺมา.

๑๕๑. อทฺฐา หิ โน ภกฺโข อຍ် มนาไป
พหุ จ โน โอรคา^๑ ภูตฺตปฺพพา
ภโรม เต ตํ วจันํ อพฺฟาร
มิตฺตถฺจ โน โหหิ วิเทหปฺุต.

๑๕๒. ตทสฺสุ เต พนฺธนา โมจยีสฺสุ
ຍํ นตฺถโต ปฏฺิโมกฺขสฺสุ ปาเส
มฺุตโต จ โส พนฺธนา นาคราชา
ปฏฺกามิ ปาจันมฺุโข มฺุหุตฺตํ.

๑๕๓. คนฺตุวาน ปาจันมฺุโข มฺุหุตฺตํ
ปฺุณฺณเนหิ เนตฺเตหิ ปโลกยิ มํ
ตทสฺสหนํ ปิฏฺุจฺิตโต อนฺวคจฺุฉิ
ทสงฺคุลี^๒ อญฺุชฺลึ ปคฺคเหตฺวา.

๑๕๔. คจฺุจฺเวว โข ตฺวํ ตรมานรฺุไป
มา ตํ อมิตฺตา ปฺุณฺรคฺคเหลฺลํ

ตัวใหญ่มีกายอ้วนพี เราจะให้
โคพลิปัท ๑๖ ตัว แก่พวกท่าน โปรด
จงปล่อยนาคนี้ จากเครื่องผูกเถิด.

๑๕๑. พวกเขาตอบว่า ความจริงนาคนี้
เป็นอาหารที่ชอบใจของพวกเราแท้
และพวกเรา ก็เคยกินนาคมานาน
แนะนำอาหาระ พวกเราจะทำตาม
ถ้อยคำของท่าน แนะนำบุตรของชาว
เมืองวิเทหะ ท่านจงเป็นมิตรของ
พวกเราเถิด.

๑๕๒. ชนเหล่านั้น ก็แก่นาคราชจาก
เครื่องผูกที่เขาร้อยไว้ที่จุมุก กับบ่วง
นั้นแล้ว และนาคราชพ้นจาก
เครื่องผูกแล้ว ก็มุ่งหน้าไปสู่ทิศ
ปราจีนหลีกไปครู่เดียว.

๑๕๓. ครั้นมุ่งหน้าไปสู่ทิศปราจีน ไปได้
ครู่เดียว ก็มีดวงตาเต็มด้วยน้ำตา
มองดูอาตมภาพ อาตมภาพจึง
ตามไปข้างหลังของนาคราช ใน
คราวนั้น ประคองอัญชลีทั้ง ๑๐ นิ้ว
เตือนว่า.

๑๕๔. ท่านจงไปโดยเร็วเถิด ขอพวกอมิตร
อย่าจับท่านได้อีกเลย เพราะ

^๑ อ. อรรคา.

^๒ อ. ทสงฺคุถิ.

ทุกฺโข หิ ลุฑฺเทหิ ปุณา สมากโม
อทฺตฺสนํ โภชปฺตฺตาน คจฺจ.

การสมาคมกับพวกพรานอีก เป็น
ทุกข์ ท่านจงไปยังสถานที่ ที่พวก
บุตรพรานป่าจะไม่เห็น.

๑๕๕. อคมาสิ โส รหํ วิปฺปสนฺนํ
นีโลภาสํ รมณีย์ํ สุตฺตํ
สโมตตํ^๑ ชมฺพุหิ เวทิสาหิ
ปาเวกฺขิ นิตฺตินฺนุณฺนโย ปตฺตีโต.

๑๕๕. นาคราชนั้น ได้ไปสู่ห้วงน้ำใสอันมี
สีเขียว มีท่าอันดี นารีนามรมย์ ปกคลุม
ไปด้วยไม้หว้า และไม้ย่านทราย
เป็นผู้ไม่มีภัยทั้ง ๓ มีปีติ ไปสู่
นาคพิภพแล้ว.

๑๕๖. โส ตํ ปวิสุส น จิรสฺส นาโค
ทิพฺเพน เม ปาตุรหุ^๒ ชนินฺนุท
อุปฺภูจฺหิ มํ ปิตรํว ปฺตฺโต
หทยงฺคมํ กณฺณสุขํ ภาณนฺโต.

๑๕๖. ข้าแต่พระเจ้าอมชน นาคราชนั้น
ครั้งเข้าไปนาคพิภพแล้ว ไม่เข้ามี
ทิพยบริวารมาปรากฏแก่อาการภาพ
บำรุงอาการภาพ เหมือนบุตรบำรุง
บิดา พุฒจาสบายหูจับใจว่า.

๑๕๗. ตวํ เมสิ มาตา จ ปิตา อาฬาร
อพฺภนฺตโร ปาณทโท สหาโย
สกณฺจ อิทฺธิ ปฏฺฐิลาภโกสุมิ^๓
อาฬาร ปสุส เม นิเวสนานิ
ปฺหุตภกฺขํ พหุอนฺนปานิ
มสกกฺสาร์ วีย วาสวสุส.

๑๕๗. ท่านอาฬาระ ท่านเป็นเหมือน
มารดาและบิดาของข้าพเจ้า ท่าน
เป็นหัวใจ เป็นผู้ให้ชีวิต เป็นสหาย
ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงกลับได้
อิทธิฤทธิ์ของตน ท่านอาฬาระ
ขอเชิญท่าน ดูที่อยู่ของข้าพเจ้า
ซึ่งมีภักษาพอเพียง มีข้าวน้ำมาก
ดังเทพนครของท้าววาสวะฉะนั้น.

^๑ ฉ. สโมตต.

^๒ ฉ. ปาตุรหุ.

^๓ ฉ. ปฏฐิลาภโกสุมิ.

๑๕๘. ตั้ ภูมิภาคเคหิ อุเปตรูปี
 อสกุขรา เจว มุฑู สุภา จ
 นีจาดินา^๑ อปุปรชา. จ ภูมิภาค
 ปาสาทิกา ยตถ ชนุตติ โสกั.

๑๕๙. อนาวกุลา เวฬุริยูปนีลา
 จตฺททิสฺส อมฺพวนํ สุรมฺมํ
 ปกฺกา จ เปสฺสี จ ผลา สุมฺลุลลา
 นิจฺเจตฺตกา ธารยนฺติ ผลานิ.

๑๖๐. เตสฺส วณานิ นรทเว มชฺชเณ
 นิเวสนํ ภาสฺสรสนฺนิกาสํ
 รชตคฺคพี โสวณฺณมยํ อุฬาริ
 โอภาสติ วิชฺชुरิวนฺตลิกฺเข.

๑๖๑. มณิมยา โสวณฺณมยา^๒ อุฬาริ
 อเนกจิตฺตา สสฺตํ สุนิมฺมิตา

๑๕๘. นาคพิภพนั้น สมบูรณ์ด้วยภูมิภาค
 พื้นไม่มีกรวด อ่อนนุ่มและงามดี
 มีหญ้าเตี้ยๆ มีละอองธุลีน้อย
 นำมาซึ่งความเลื่อมใส เป็นที่ละความ
 เศร้าโศกของคนที่เข้าในนาคพิภพ.

๑๕๙. ในนาคพิภพนี้ มีสระโบกขรณีอัน
 ไม่อากุล เขียวชอุ่มดั่งแก้วไพฑูรย์
 ทั้งมีสวนมะม่วงอันรื่นรมย์ดีที่ ๔ ทิศ
 มีผลสุกเต็มที่ มีผลสุกครึ่งหนึ่ง
 มีผลอ่อน มีดอกบานสะพรั่ง
 ทรงไว้ซึ่งดอกและผลตามสมควร
 แก่ฤดูเป็นนิตย์.

๑๖๐. ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐกว่านรชน
 ในท่ามกลางสวนนั้น มีนิเวศน์สี่
 เลื่อมประภัสสร ล้วนแล้วไปด้วย
 ทองคำ มีบานประตูล้วนแล้วด้วย
 เงิน รุ่งเรืองยิ่ง ประหนึ่งสายฟ้า
 รุ่งเรืองอยู่ในกลางหาว ฉะนั้น.

๑๖๑. ข้าแต่พระราชา เรือนยอดและห้อง
 ในสวนนั้น ล้วนแล้วไปด้วยแก้วมณี
 ล้วนแล้วไปด้วยทอง รุ่งเรืองยิ่ง
 วิจิตรแล้วเป็นอเนกประการ นิรมิต
 ไว้ด้วยดี ติดต่อกัน เต็มไปด้วย

^๑ น. นีจาดินา.

^๒ น. โสวณฺณมยา.

- ปริปุรา กณฺณาทิ อลงฺกตาทิ
 สุวณฺณกาญฺจรรหิ ราช.
๑๖๒. โส สังขปาโล ตรมาทรูป
 ปาสาทมารุหฺ อโนมวณฺโณ
 สหสฺสถมฺภํ อตุลानุภาวํ
 ยตฺตสฺส ภริยา มเหสี อโหสิ.
๑๖๓. เอกา จ นารี ตรมาทรูปา
 อาทาย เวฬุริยมยํ มหคฺฆํ
 สุกํ มณี ชาติมนฺตฺตฺปนฺนํ
 อจิตฺตา อาสนมพฺภิหาสี.
๑๖๔. ตโต มํ หตฺถे อูรโค คเหตุวา
 นิสิตฺถี ปามฺขอาสนสฺมึ
 อิทมาสนํ อตฺร ภาวํ นิสิตฺต
 ภวณฺุหิ เม อญฺเจตโร ครุณํ.
๑๖๕. อญฺญา จ นารี ตรมาทรูปา
 อาทาย วาริ อฺปสงฺกमितฺวา
 ปาทานิ ปกฺขาลยิ เม ชนินฺท
 ภริยาว ภาตฺตฺตฺ ปติโน ปิยสฺส.
๑๖๖. อปรา จ นารี ตรมาทรูปา
 ปคฺคยฺห โสวณฺณมยาย ปาติยา
- พวกนางนาคกัณฺฐา ซึ่งประดับ
 ตกแต่งแล้ว ล้วนทรงสายสร้อย
 ทองคำ.
๑๖๒. สังขपालนาคราชนั้น มีผิวพรรณ
 ไม่ทราม ว่องไว ขึ้นสู่ปราสาท
 มีเสาดัง ๑,๐๐๐ ต้น มีอานูภาพ
 ชั่งไม่ได้ อันเป็นที่อยู่ของภรรยา
 ผู้เป็นอัคมเหสีของเธอ.
๑๖๓. และนารีนางหนึ่งว่องไวไม่ต้องเดือน
 ยกอาสนะล้วนแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์
 มีค่ามาก งดงามสมบูรณ์ด้วยแก้ว
 มีชาติดังแก้วมณี นำมาปูลาด.
๑๖๔. ลำดับนั้น พญานาคจึงมีออาตมภาพ
 ให้นั่งบนอาสนะ อันเป็นประธาน
 กล่าวว่านี้อาสนะ เชิญท่านผู้เจริญ
 โปรดนั่งบนอาสนะนี้ เพราะบรรดา
 ท่านผู้เป็นที่เคารพ ท่านผู้เจริญ
 เป็นที่เคารพของข้าพเจ้าคนหนึ่ง.
๑๖๕. ข้าแต่พระเจ้าอมชน นารีคนอื่นก็
 ว่องไว ถือเอาวารีเข้ามาล้างเท้า
 ของออาตมภาพ ดุจดั่งภรรยาล้างเท้า
 ของสามีที่รัก.
๑๖๖. และนารีอื่นอีกก็ว่องไว ประคอง
 ภาชนะทองคำ เต็มไปด้วยอาหาร

อเนกสุบี วิวัธ วิยญชนัน
อุปนามयी ภตต มนุญญรูปี.

น่าบริโภค มีสุปะ(แกง)เป็นอันมาก
มีพยัญชนะ(กับ)ต่าง ๆ นำเข้ามา
ให้อาตมภาพ.

๑๖๗. ตฺริเยหิ มํ ภารต ภูตฺตวณฺต์
อุปฺภูจฺหุํ ภตฺตํ มโน วิทิตฺวา
ตตฺตฺตฺตฺรึ มํ นิปฺตี มหนฺต์
ทิพฺเพหิ กาเมหิ อนฺนปฺปกฺเหหิ.

๑๖๗. ข้าแต่ภารตะ นารีทั้งหลายรู้จักใจ
ภัสดา พวกกันบำรุงอาตมภาพ ผู้
บริโภคภัตแล้ว ด้วยดนตรี นาคราช
นั้น ก็เข้ามาหาอาตมภาพ พร้อม
ด้วยกามคุณอันเป็นทิพย์ มิใช่น้อย
ใหญ่ยิ่งกว่าดนตรีนั้น.

๑๖๘. ภริยา มเมตา ติสตา อาฬาร
สพฺพตฺตมชฺฎมา ปทฺมตฺตรภา
อาฬาร เอตาสฺ เต กวมการา
ททามิ เต ตา ปริจายสฺสุ.

๑๖๘. ข้าแต่ท่านอาฬาระ ภรรยาของ
ข้าพเจ้า ๓๐๐ นางเหล่านี้ ล้วนมี
ร่างอ่อนแอ้น มีฉวีรุ่งเรือง ดุจกลีบ
ปทุม ท่านอาฬาระ นางเหล่านี้จะ
ทำความใคร่ให้แก่ท่าน ข้าพเจ้า
ให้แก่ท่าน ท่านจงให้นางเหล่านั้น
บำเรอท่านเถิด.

๑๖๙. สํวจฺจํ ทิพฺพรसानฺนุตฺวา
ตทาสฺสุหํ อุตฺตริ ปจฺจภาสี^๑
นาคสฺสุสิทํ กิณฺติ กถญฺจ ลทฺธํ
กถชฺฎมคมาสี วิมานเสฏฺฐํ.

๑๖๙. อาตมภาพนั้น ได้เสวยรสอันเป็น
ทิพย์ตลอด ๑ ปี คราวนั้นจึงถาม
คุณวิเศษอันยิ่งของนาคราชนั้น ว่า
ทรัพย์สมบัตินี้ ท่านนาคราชได้ด้วย
อุบายอย่างไรและได้อย่างไร ท่าน
ได้ครองวิมานอันประเสริฐอย่างไร.

^๑ อ. อุตฺตริมชฺฎกาสิ.

๑๗๐. อธิจจ ลทถั ปริณามชนฺเต
 สยั กตฺ อุกาหุ เทเวหิ ทินฺนํ
 ปุจฺฉามิ ตํ^๑ นาคฺราเชตมตฺถํ
 กถชฺฌคมาสิ วิมานเสฏฺฐํ.

๑๗๑. นาธิจจ ลทถั น ปริณามชํ เม
 น สยั กตฺ นาปี เทเวหิ ทินฺนํ
 สเกหิ กมฺเมหิ อปาปเกหิ
 ปุญฺญเวหิ เม ลทฺถมิตํ วิมานํ.

๑๗๒. กิณฺเต วตฺ กิ ปน พุรฺหมจฺริยํ
 กิสฺส สฺจิจฺฌณฺสฺส อัย วิปาโก
 อกฺขาหิ เม นาคฺราเชตมตฺถํ
 กถํ นุ เต ลทฺถมิตํ วิมานํ.

๑๗๓. ราชา อโหสิ มคฺธานมิสฺสโร
 ทฺยโยธโน นาม มหानุภาโว
 โส อิตฺตํ ชีวิตํ สํวิทิตฺวา
 อสฺสสฺสํ วิปริณามธฺมํ.

๑๗๐. ท่านได้สมบัติโดยหาเหตุมิได้ หรือ
 เกิดเพราะใครน้อมมาแก่ท่าน ท่าน
 ทำเอง หรือเทวดาให้ ดูกรท่าน
 นาคราช ข้าพเจ้าถามเนื้อความนั้น
 กระท่าน ท่านได้ครองวิมาน อัน
 ประเสริฐอย่างไร.

๑๗๑. ข้าพเจ้าได้วิมานนี้ มิใช่โดยไม่มีเหตุ
 และมีใช่เกิด เพราะใครน้อมมาให้
 ข้าพเจ้า ข้าพเจ้ามิได้ทำเอง แม้
 เทวดาก็มิได้ยกให้ แต่ข้าพเจ้าได้
 วิมานนี้ ด้วยบุญกรรมอันไม่เป็น
 บาปของตน.

๑๗๒. วัตรของท่านเป็นอย่างไร และ
 พรหมจรรย์ของท่านเป็นไฉน นี้
 เป็นวิบากแห่งกรรมอะไร ที่ท่าน
 ประพฤติดีแล้ว ดูกรพญานาคราช
 ขอท่านจงบอกเนื้อความนี้ แก่
 ข้าพเจ้า ท่านได้วิมานนี้มาอย่างไร.

๑๗๓. ข้าพเจ้าได้เป็นพระราชา เป็นใหญ่
 กว่าชนชาวมคธมีนามว่าทฺยโยธนะ
 มีอานุภาพมาก ทราบชัดว่าชีวิต
 เป็นของน้อย ไม่เที่ยง มีความ
 แปรปรวนไปเป็นธรรมดา.

^๑ อ. เต.

๑๗๔. อนุนนัจ ปานนัจ ปสนุนจิตโต
 สกุกัจจ ทานํ วิปลํ อทาสี
 โอปานฏฺฐํ เม สมํ ตทาสี
 สนุตปิปปิตา สมณพราหมณา จ.

๑๗๕. มालนัจ คนฺธนัจ วิเลปนนัจ
 ปทีปยํ ยานมุปลุสฺสยนัจ
 อจฺฉาหนํ เสยฺยมถนฺนปานํ
 สกุกัจจ ทานานิ อทมฺห ตตฺถ.

๑๗๖. ตํ เม วตํ ตํ ปน พุรฺหมจฺริยํ
 ตสฺส สฺสจฺฉินฺณสฺส อยํ วิปาโก
 เตเนว เม ลทฺฐมิทํ วิมานํ
 ปนฺตุตภกฺขํ พหุอนฺนปานํ
 นจฺเจहि คีเตหิ จุเปตฺรูปิ
 จิรฺภูจิตฺตีกํ น จ สสฺสตายํ.

๑๗๗. อปฺปานุภาวา ตํ มหฺนุภาวํ
 เตชสฺสสินํ หนฺติ อเตชวฺนฺโต
 กิเมว ทาจาฐ กิ ปฏฺิจจ
 หตฺถตฺถมาคฺจฺฉิ^๑ วนิพฺพกานํ.

๑๗๔. ข้าพเจ้ามีจิตเลื่อมใส ได้ให้ข้าวน้ำ
 เป็นทานอันไพบุลย์ โดยเคารพ วัง
 ของข้าพเจ้าในคราวนั้น เป็นเหมือน
 บ่อน้ำ ทั้งสมณะและพราหมณ์
 ทั้งหลาย ก็อ้อมหน้าสำราญ.

๑๗๕. ข้าพเจ้าได้ให้ดอกไม้ ของหอม
 เครื่องลูบไล้ ประทีป ยวดยานที่ปัก
 ผ้านุ่งผ้าห่ม ที่นอน และข้าวน้ำ
 เป็นทานโดยเคารพในที่นั้น.

๑๗๖. นั้นเป็นวัตร และเป็นพรหมจรรย์
 ของข้าพเจ้า นี่เป็นวิบากแห่งกรรม
 ที่ข้าพเจ้าประพฤติดีแล้ว ข้าพเจ้า
 ได้วิมานมีภัทสาหารอันเพียงพอ มี
 ข้าวและน้ำมากมาย เพราะวัตรและ
 พรหมจรรย์นั้นแล อนึ่ง วิมานนี้
 ประกอบด้วยการฟ้อนรำ ชับร้อง
 ตั้งอยู่ช้านาน แต่เป็นของไม่เที่ยง.

๑๗๗. บุตรนายพรานทั้งหลายผู้มีอำนาจ
 น้อย ไม่มีเดช ไฉนจึงเบียดเบียน
 ท่านผู้มีอำนาจมากมีเดชได้ แน่ะ
 ท่านผู้มีเขี้ยวเป็นอาวุธ เพราะอาศัย
 อะไรรือ ท่านจึงตกอยู่ในเงื้อมมือ
 ของพวกวณิพก.

^๑ ฉ. หตฺถตฺถมาคฺจฺฉิ.

๑๗๘. ภยํ นุ เต อนนฺวคตํ มหฺนตํ
เตโช นุ เต นานนฺวคตํ ทนฺตมฺลํ
กิเมว ทาชาวุธ กิ ปฏิจฺจ
กิเลสฺมาปชฺชติ วนิพฺพกานํ.

๑๗๙. น เม ภยํ อนนฺวคตํ มหฺนตํ
เตโช น สกฺกา มม เตภินฺนตํ^๑
สตนฺจ ธมฺมานิ สุกิตฺติตานิ
สมฺมุตฺตเวลา ว ทฺวจฺจยานิ.

๑๘๐. จาตุทฺทสี ปญฺจทฺสี อาฬาร
อุโปสถํ นิจฺจมุปาวัสสามิ
อถาคมฺุ โสฬส โภชปฺตฺตา
รชฺชํ คเหตุวาน ทฬฺหญฺจ ปาสํ.

๑๘๑. ฆาตุวาน นาสํ อติกฺสุส รชฺชํ
นยีสฺ มํ สมฺปริคฺยห ลุทฺทา
เอตาทิสํ ทุกฺขมหนํ ติติกฺขํ
อุโปสถํ อปฺปฏิโกปยนฺโต.

๑๘๒. เอกายเน ตํ ปเถ อทฺทสํสุ
พลเน วณฺณเนน จุเปตฺรูปิ

๑๗๘. มหฺนตภยํตามถึงท่านหรือ หรือว่า
เดชของท่านไม่แล่นไปยังรากเขี้ยว
ดูกรท่านผู้มีเขี้ยวเป็นอาวุธ อย่างไร
กัน เพราะอาศัยอะไรหรือ ท่านจึง
ถึงความเศร้าหมอง ในสำนักของ
พวกวณิพก.

๑๗๙. มหฺนตภยํ มิได้ตามถึงข้าพเจ้าเลย
ชนพวกนั้น ไม่อาจจะทำลายเดช
ของข้าพเจ้าได้ แต่ธรรมของ
สัตบุรุษทั้งหลาย ท่านประกาศไว้
ดีแล้ว ยากที่จะล่วงไปได้ เหมือน
เขตแดนสมุทร ฉะนั้น.

๑๘๐. ข้าแต่ท่านอาฬาระ ข้าพเจ้าเข้าจำ
อุโบสถในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ
เป็นนิตย ต่อมาบุตรนายพรานไพร
๑๖ คน ถือเชือกและบ่วงอันมั่นคง
มาถึงแล้ว.

๑๘๑. นายพรานทั้งหลาย พวกกันแทงจุมุก
ร้อยเชือก ช่วยกันหามนำข้าพเจ้า
ไป ข้าพเจ้าอดทนต่อทุกข์เช่นนั้น
มิได้ยังอุโบสถให้กำเริบ.

๑๘๒. บุตรนายพรานเหล่านั้น ได้พบท่าน
ผู้สมบุรณ์ด้วยกำลัง และผิวพรรณ

^๑ น. เตหิ หนตฺ.

สิริยา ปญญา ย จ ภาวิตสิ
กิมตถิย^๑ นาค ตโป กโรสิ.

ในทางที่เดินได้คนเดียว ท่านเป็นผู้เจริญด้วยสิริ และปัญญาแล้ว ท่านนาคราช ท่านบำเพ็ญตบะ เพื่อประโยชน์อะไร.

๑๘๓. น ปุตตเหตุ น ธนสุส เหตุ
น อายุโน จาปี อาฬาร เหตุ
มนุสฺสโยนี อภิปตฺถยาโน
ตสฺมา ปรกุกมฺม ตโป กโรมิ.

๑๘๓. แน่ท่านอาฬาร มีไข้เพราะเหตุแห่งบุตร มีไข้เพราะเหตุแห่งทรัพย์ มีไข้เพราะเหตุแห่งอายุ แต่ข้าพเจ้ามุ่งเฉพาะกำเนิดมนุษย์ เพราะฉะนั้น จึงบากบั่น บำเพ็ญตบะ.

๑๘๔. ตฺวํ โลกิตกฺโข วิหตฺนตฺโรโส
อลงฺกโต กปฺปิตเกสฺมสุสุ
สุโรสิโต โลกิตจฺนุทเนน
คณฺหพฺพราชาว ทิสฺวา ปภาสฺสิ.

๑๘๔. ท่านเป็นผู้มีนัยน์ตาแดง มีรัศมีรุ่งเรือง ประดับตกแต่งแล้ว ปลงผมและหนวด แล้วขลิบผมด้วยจันท์แดง ส่องแสงสว่างทั่วทิศ ดุจคันทัพพรราชฉะนั้น.

๑๘๕. เทวิทฺธิปฺตฺโตสิ มหฺนุภาโว
สพฺเพหิ กาเมหิ สมฺภุคฺคิภูโต
ปฺจุฉามิ ตํ นาคฺราเชตมตฺถํ
เสยฺโย อิตฺโต เกน มนุสฺสโลกิ.

๑๘๕. ท่านเป็นผู้ถึงอิทธิฤทธิ์ ดุจเทพมีอำนาจมาก เป็นผู้พร้อมด้วยงามทุกอย่าง ดูกรท่านนาคราช ข้าพเจ้าขอถามเนื้อความนั้นกะท่านเหตุไร ในมนุษยโลก จึงประเสริฐกว่านาคพิภพนี้.

๑๘๖. อาฬาร นาญญตฺร มนุสฺสโลกา
สุทฺธิ วา สํวิชฺชติ สํยโม วา

๑๘๖. ดูกรท่านอาฬาร ความบริสุทธิ์หรือความสำรวมไม่มี นอกจาก

^๑ ฉ. ก็ ปตฺถย.

อหฺมจ ลทฺธาน มนุสฺสโยนี
กาหามิ ชาติมรณสฺส อนฺตํ.

มนุษย์โลก อนึ่ง ข้าพเจ้าได้กำเนิด
เป็นมนุษย์แล้ว จักทำที่สุดแห่งชาติ
และมรณะ.

๑๘๗. สํวจฺจโร เม วสโต^๑ ตวณฺติเก
อนนฺเนน ปาเนน อปฺภุจฺจิตฺตสฺมิ
อามนฺตยิตฺวาน ปเลมิ นาค
จิริปฺปวฺภูจฺจิสฺมิ อหํ ชนินฺท.

๑๘๗. ข้าพเจ้าอยู่ในสำนักของท่าน ๑ ปี
แล้วเป็นผู้อันท่านบำรุงด้วยข้าวและ
น้ำ ดุกรท่านนาคราช ข้าพเจ้าขอลา
ท่านไป ข้าแต่พระเจ้าจอมชนอาตมภาพ
อยู่ในนาคพิภพสิ้นกาลนาน.

๑๘๘. ปฺตฺตา จ ทารา อนุชฺชีวินิ จ
นิจฺจานุสฺสิญฺจา อฺปฺตฺติญฺจเต ตํ
กจฺจินฺตุ เต นากิสฺสิตฺถ โกจิ
ปิยญฺหิ เม ทสฺสนํ ตฺยฺห อพฺฟาร.

๑๘๘. ข้าแต่ท่านอาพาระ บุตรภรรยาและ
ข้ารับใช้ที่ข้าพเจ้าพร่ำสอนเป็นนิตย์
ยอมบำรุงท่าน ใครๆ มิได้แข่งด่า
ท่านมิใช่หรือ ก็การที่ได้พบเห็น
ท่าน เป็นที่พอใจของข้าพเจ้า.

๑๘๙. ยถาปี มาตุ จ ปิตุ อคาเร
ปฺตฺโต ปิโย ปฏฺวิหิตฺโต วเสยฺย^๒
ตโตปี มยฺหํ อธิเมว เสยฺโย
จิตฺตญฺหิ เต นาค มยิ ปสฺนุนํ.

๑๘๙. ดุกรพญานาคราช บุตรผู้เป็นที่รัก
ปฏิบัติมารดาและบิดา อยู่ในเรือน
แม้ด้วยประการใด ท่านบำรุง
ข้าพเจ้า อยู่ในนาคพิภพนี้
ประเสริฐกว่าประการนั้น เพราะว่า
จิตของท่านเลื่อมใสในข้าพเจ้า.

๑๙๐. มณิ มมํ วิชฺชติ โลहितฺงฺโค
ธนาหโร มณิรตฺนํ อฺพารํ
อาทาย ตฺวํ คจฺจ สกํ นิเกตํ
ลทฺธา ธนฺนตํ มณิโมสฺสชฺชสฺสุ.

๑๙๐. แก้วทับทิม อันจะนำทรัพย์มาให้
ของข้าพเจ้ามีอยู่ ท่านจงถือเอา
มณีรัตนอันโอฬารนั้น ไปยังที่อยู่
ของตน ได้ทรัพย์แล้ว จงเก็บแก้วมณี
นั้นไว้.

^๑ อ. วสโต.

^๒ อ. วเสยโย.

๑๙๑. ทิฏฐา มยา มานุสกาปิ กามา
 อสสุตตา วิปริณามธมฺมา
 อาทีนวิ ฅามคฺเณสุ ทิสฺวา
 สทฺธาเยหิ ปพฺพชิตฺตมฺหิ ราช.

๑๙๒. ทุมปฺผลาเนว ปตฺนุติ มาณวา
 ทหฺรา จ วุฑฺฒา จ สรีรฺรภทา
 เอตฺตํปี ทิสฺวา ปพฺพชิตฺตมฺหิ ราช
 อปฺนุณฺกํ สามณฺณเมว เสยฺโย.

๑๙๓. อทฺฐา หเว เสวิตพฺพา สปฺญฺวา
 พหุสฺสุตา เย พหุจฺจานจินฺตฺติโน
 นาคณฺจ สุตฺวาน ตฺวณฺจาฬาร
 กาทามิ ปุณฺณานิ อนปฺปกานิ.

๑๙๔. อทฺฐา หเว เสวิตพฺพา สปฺญฺวา
 พหุสฺสุตา เย พหุจฺจานจินฺตฺติโน
 นาคณฺจ สุตฺวาน มมณฺจ ราช
 กโรหิ ปุณฺณานิ อนปฺปกานี"ติ.

๑๙๑. ข้าแต่พระราชา แมื่กามเป็นของ
 มนุษย์ อาตมภาพเห็นแล้ว ไม่เพียง
 มีความแปรปรวน เป็นธรรมดา
 อาตมภาพ เห็นโทษในกามคุณ
 ทั้งหลาย จึงบวชแล้วด้วยศรัทธา.

๑๙๒. ข้าแต่พระราชา มาณพทั้งหลาย
 ทั้งหนุ่ม ทั้งแก่ ย่อมมีสรีระทำลาย
 ล่วงลับไป เปรียบเหมือนผลไม้
 ฉะนั้น อาตมภาพเห็นคุณข้อนี้
 จึงบรรพชา สามัญญผล อันเป็นข้อ
 ปฏิบัติไม่ผิดเท่านั้นประเสริฐ.

๑๙๓. ชนเหล่าใดเป็นพหูสูต คั่นคิดเหตุผล
 ได้มาก ชนเหล่านั้นเป็นคนมีปัญญา
 บุคคลควรคบหา โดยแท้ที่เดียว
 ข้าแต่ท่านอาฬาระ ข้าพเจ้าได้ฟัง
 คำของนาคราช และของท่านแล้ว
 จักทำบุญให้มาก ๆ.

๑๙๔. ชนเหล่าใดเป็นพหูสูต คั่นคิดเหตุผล
 ได้มาก ชนเหล่านั้นเป็นคนมีปัญญา
 บุคคลควรคบหา โดยแท้ที่เดียว
 ข้าแต่พระราชา ครั้นพระองค์ทรง
 สดับเรื่องของนาคราช และของ
 อาตมภาพแล้ว ขอจงทรงบำเพ็ญ
 บุญให้มาก ๆเถิด".

๔. สงขपालชาตกถณณา (๕๒๔)

อริยาวกาไสสีติ อิทํ สตุถา
 เขตวเน วิหรนุโต อุโปสถกมมํ
 อารพุก กเถสิ.

ตทา หิ สตุถา อุโปสถิก
 อุปาสเก สมุหํเสตวา "ไปราณก-
 ปณฺชิตา มหตี นาคสมฺปตฺตี ปหาย
 อุโปสถํ อุปวสีสุเยวา"ติ วตฺวา เตหิ
 ยาจิตฺ อตีตํ อาหริ

อตีเต ราชคเห มคธราชา นาม
 รชชํ กาวะสิ. ตทา โพิสตุโต
 ตสฺส รณฺโถ อคฺคมเหสิยา กุจฺฉิมหิ
 นิพฺพตฺติ. "ทฺยโยธโนติสฺส" นามํ กรีสุ.
 โส วยปฺปตฺโต ตกฺกสิลาโย สพฺพสิปฺปานิ
 อุคฺคณฺหิตฺวา อาคณฺตฺวา ปิตุ สิปฺปี
 ทสฺเสสิ. อถ นํ ปิตา รชฺเช
 อภิสินฺวจิตฺวา อสิปฺพพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา
 อุยฺยานเ วสิ. โพิสตุโต ทิวสฺส
 ติกฺขตฺตุํ ปิตุ สนฺติกํ อคฺมาสิ.

๔. พรรณนาสังขपालชาดก(๕๒๔)

พระศาสดา เมื่อเสด็จประทับอยู่
 ณ พระเชตะวันวิหาร ทรงปรารภอุโบสถ-
 กรรม จึงตรัสชาดกนี้ว่า ท่านเป็นผู้มี
 โอกาสประเสริฐ ดังนี้ เป็นต้น.

แท้จริง ในครั้งนั้น พระศาสดา
 ทรงยังอุบาสกทั้งหลาย ผู้รักษาอุโบสถ
 ให้รำเริงแล้วตรัสว่า "โบราณกบัณฑิต
 ทั้งหลาย ละนาคสมบัติอันใหญ่แล้ว เข้า
 จำอุโบสถเหมือนกัน" อันอุบาสกเหล่านั้น
 อาราธนาแล้ว ทรงนำอดีตนิทานมาว่า

ในอดีตกาล พระราชาทรงพระนาม
 ว่ามคธราช เสวยราชสมบัติในพระนคร
 ราชคฤห์. ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์ทรงบังเกิด
 ในครรภ์แห่งพระอัคมเหสีของพระราชา
 นั้น. พระชนกและพระชนนี ทรงขนาน
 พระนามว่า "ทฺยโยธนกุมาร" พระกุมาร
 นั้น ทรงเจริญวัยแล้วไปเรียนสรรพ-
 ศิลปศาสตร์ในเมืองตักสิลา กลับมา
 แสดงศิลปศาสตร์ถวายพระราชบิดา.
 ต่อมาพระราชบิดา จึงทรงอภิเษก
 พระกุมารนั้นในราชสมบัติ แล้วทรงผนวช
 เป็นฤาษีอยู่ในพระราชอุทยาน. พระ
 โพธิสัตว์ได้เสด็จไปยังสำนัก ของพระ
 ราชบิดาวันละ ๓ ครั้ง. ลามสักการะ

มหาลามสกุกาโร อุทปาที. โส เตน
 ปลิโพธเน กสิณปริกมมตตปิ กาคุ
 อสกุโกนุโต จินฺตลสิ "มหา เม
 ลามสกุกาโร น สกุกา มยา อธิ
 วสนุเตน อิมิ ชฏฺฐิ จินฺติตุ ปุตฺตสฺส
 อนาโรเจตฺวา ว อญฺญตฺถ คมิสฺสามิ"ติ.
 โส กญฺจิ อชานาเปตฺวา อญฺยานา
 นิกฺขมฺม มคฺธวฺจฺจ อติกฺกมิตฺวา
 มหิสกรวฺเจ สงฺขปาลทฺทโต นาม
 นิกฺขนฺตฺตาย กณฺณเวณฺณาย นทียา
 นิวตฺตเน จนฺตทปพฺพตฺติ อุนิสฺสฺสาย
 ปณฺณสาลิ กตฺวา ตตฺถ วสนฺโต
 กสิณปริกมฺมํ กตฺวา ฌานาภินฺญา
 นิพฺพตฺเตตฺวา อญฺญาจริยา ยยาเปสิ.
 ตเมณิ สงฺขปาโล นาม นาคราชา
 มหนฺเตน ปริวาเรน กณฺณเวณฺณนทิตฺโต
 นิกฺขมิตฺวา อนฺตรนฺตฺรา อฺปสงฺกมฺติ.
 โส ตสฺส ธมฺมํ เทเสสิ.

อถสฺส ปุตฺโต ปิตริ ทฏฺฐกาโม
 คตฺถุจฺฉานิ อชานนฺโต อญฺวิจฺจาเปตฺวา
 "อสุกฺกุจฺฉานเ นาม วสตี"ติ ฌตฺวา
 ตสฺส ทสฺสนตฺถาย มหนฺเตน ปริวาเรน
 ตตฺถ คนฺตฺวา เอกมฺนฺเต ขนฺธาวาริ

ใหญ่เกิดขึ้นแล้ว. ท่านไม่สามารถจะทำ
 เพียงกสิณปริกรรมได้. ด้วยความกังวล
 นั้น จึงทรงดำริว่า "ลามสัการะของเรา
 มากมาย เราอยู่ที่นี่ไม่สามารถจะตัด
 รกชัญญ์นี้ได้ เราจักไม่บอกแก่ลูกเที่ยว
 จะไปเสียที่อื่น". พระองค์ไม่ให้ใครรู้
 เสด็จออกจากอุทยานดำเนินล่องมคธรัฐ
 เข้าไปอาศัยจันทกบรรพตในที่พอไปมาได้
 แต่แม่น้ำกัณณเวณณา อันไหลจากลำน้ำ
 ชื่อสังขपालในแคว้นมหิสกรรัฐ สร้าง
 บรรณศาลาอยู่ที่นี่ บริกรรมกสิณ ยัง
 ฌานและอภิญญาให้เกิดขึ้นแล้ว ดำรงชีพ
 ให้เป็นไปด้วยภิกขาจาร. พญานาคราชา
 ชื่อสังขपालะ ขึ้นจากแม่น้ำกัณณเวณณา
 ด้วยบริวารเป็นอันมากเข้าไปหาพระราช
 ธานีนั้นเป็นครั้งเป็นคราว. พระราชาธานี
 นั้น ก็ทรงแสดงธรรมแก่พญานาคราชา
 สังขपालะนั้น.

ต่อมา พระโอรสของพระราชธานีนั้น
 ต้องการจะพบพระราชบิดา แต่ไม่ทรง
 ทราบสถานที่ที่จะเสด็จไป จึงทรงให้คน
 เทียวติดตามทรงทราบว่า "พระราชบิดา
 ประทับอยู่ในสถานที่ที่ชื่อนั้น" จึงเสด็จ
 ไปในที่นั้น ด้วยบริวารมากมาย เพื่อ
 เยี่ยมพระราชบิดานั้น รับสั่งให้ตั้งค่าย

นิวาสาเปตฺวา กติปเยหิ อมฺจุเจหิ
สทุธิ อสฺสสมปทาภิมุโข ปายาสิ.

ตสมฺมี ขณฺเณ สงฺขปาโล มหฺนฺเตน
ปริวาเรน ฐมฺมํ สฺสุนฺโต นิสีทิ.
โส ตํ ราชานํ อาคฺฉนฺตํ ทิสฺวา
อิสฺสี วนฺทิตฺวา อญฺญาสาสนา ปกฺกามิ.
ราชา ปิตริ วนฺทิตฺวา ปฏิสนฺถาริ
กตฺวา นิสีทิตฺวา ปุจฺฉิ “ภนฺเต
กตฺรราชา นามสฺส ตุมฺหากํ สนฺตํ
อาคโต”ติ. “ตาดฺ สงฺขपालนาคราชา
นามสฺโส”ติ. โส ตสฺส สมฺปตฺตี
นิสฺสาย นาคภวเน โลกํ กตฺวา
กติปาหํ วสิตฺวา ปิตุ ภิกุขาหาริ
นิพฺพุธาเปตฺวา อตฺตโน นครเมว
คนฺตฺวา จตฺตุสฺส ทฺวาเรสฺสุ ทานสาลาโย
กาเรตฺวา สกลชมฺพุทฺธิปํ สงฺโขเมตฺวา
ทานํ ทตฺวา สิลฺลํ รกฺขิตฺวา
อุโปสถวาสมมฺมํ กตฺวา นาคภวนํ
ปตฺถेतฺวา อายุหฺปริโยसानเ นาคภวเน
นิพฺพุตฺติตฺวา สงฺขपालนาคราชา หุตฺวา
อโหสิ.

โส คจฺฉนฺเต คจฺฉนฺเต กาเล ตาย
สมฺปตฺตียา วิปฺปฏิสํวริ หุตฺวา ตโต
ปญฺญาเย มนุสฺสโยนี ปตฺถนฺโต

ณ ที่ส่วนหนึ่ง พร้อมด้วยอำมาตย์ ๒-๓
คน เสด็จมุ่งหน้าไปสู่อาศรมบท.

ขณะนั้น สังขपालนาคราชากำลัง
นั่งฟังธรรมอยู่กับบริวารจำนวนมาก.
พญานาคราชนั้น มองเห็นพระราชาานั้น
เสด็จมา จึงไหว้พระราชฤาษี ลุกขึ้นจาก
อาสนะหลีกไป. พระราชาถวายบังคม
พระบิดา ทรงทำปฏิสนฺถารประทบนั่ง
แล้วทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
นั่นชื่อพระราชาที่ไหน เสด็จมายังสำนัก
ของพระองค์” พระบิดาตรัสตอบว่า
“ลูกรัก นั่นชื่อพญาสังขपालนาคราช”.
พระราชาานั้น ทรงทำความโลภใน
นาคพิภพ เพราะอาศัยสมบัติของ
พญานาคราชนั้น ประทับนั่งอยู่ ๒-๓ วัน
โปรดให้จัดภัณฑาหารถวายพระบิดา
เป็นประจำ แล้วเสด็จกลับไปยังพระนคร
ของพระองค์ตามเดิม โปรดให้สร้าง
โรงทานที่ ๔ ประตุ ยังชมพูทวีปทั้งสิ้น
ให้เอิกเกริก ให้ทานรักษาศีล ทำการ
รักษาอุโบสถกรรม ปรรณานาคพิภพ
ในที่สุดแห่งพระชนมายุ ได้ไปบังเกิดเป็น
พญาสังขपालนาคราช ในนาคพิภพ.

เมื่อกาลล่วงไป ๆ เธอเป็นผู้เดือดร้อน
ในสมบัตินั้น จำเดิมแต่กาลนั้นมาก็
ปรรณากำเนิดมนุษย์ อยู่รักษาอุโบสถ.

อุโปสถวาสิ วสิ. อถสฺส นาคภวเน
 วสนุตสฺส อุโปสถวาโส น สมฺปชฺชติ
 สีลวินาสํ ปาปฺพณาติ. โส ตโต
 ปฏฺจาย นาคภวนา นิกฺขมิตฺวา
 กณฺณเวณฺณาย อวิทฺุเร มหามคฺคสฺส
 จ เอกปทิกมคฺคสฺส จ อนฺตเร เอกํ
 วมฺมิกํ ปริกฺขิปิตฺวา อุโปสถํ อธิฏฺจาย
 สมาทินฺนสีโล "มม จมฺมมํสาทีหิ
 อตฺติกา จมฺมมํสาทีนิ หรฺนตุ"ติ
 อตฺตานํ ทานมฺุเข วิสฺซุเชตฺวา
 วมฺมิกมตฺถเก นิปนฺโน สมณธมฺมํ
 กโรนฺโต จาตุทฺทเส ปณฺณรเส วสิตฺวา
 ปาฏิปเท นาคภวนํ คจฺจติ.

ตสฺมี เอกทิวสํ เอวํ สีลํ
 สมาทยิตฺวา นิปนฺเน ปจฺจนฺตคามวาสีโน
 โสฬส ชนา "มํสํ อหริสฺสามา"ติ
 อาวุหฺตฺถา อรญฺเณ วิจรฺนฺตา กิณฺจ
 อลภิตฺวา นิกฺขมฺนฺตา ตํ วมฺมิกมตฺถเก
 นิปนฺนํ ทิสฺวา "มยํ อชฺช โครโปตกํปิ
 น ลภิมฺหา อิมํ นาคราชานํ วรฺิตฺวา
 ขาทิสฺสามา"ติ จินฺตเตตฺวา "มหา ไช
 ปเนส คยฺหมาโน ปลาเปยฺยา"ติ
 "ยถานิปนฺนเมว ตํ โภเคสฺสุ สฺสุเลหิ
 วิชฺฌิตฺวา ทฺพฺพลํ กตฺวา คณฺหิสฺสามา"ติ

คราวนั้น เมื่อพญาสังขपालนาคราชนั้น
 อยู่ในนาคพิภพ การอยู่รักษาอุโบสถ
 หาสำเร็จไม่ ย่อมถึงความพินาศแห่งศีล.
 จำเดิมแต่นั้นพญาสังขपालนาคราชนั้น
 ก็ออกจากนาคพิภพไปชนดล้อมจอมปลวก
 แห่งหนึ่ง ในระหว่างทางใหญ่และทาง
 เดินได้คนเดียว ไม่ห่างไกลจากแม่น้ำ
 กัณณเวณณา อธิษฐานอุโบสถ เป็นผู้
 มีศีลสมาทานแล้ว สละตนในทานมฺุขว่า
 "ชนทั้งหลายผู้มีความต้องการหนังและ
 เนื้อเป็นต้นของเรา จงนำเอาหนังและเนื้อ
 เป็นต้นไปเถิด" แล้วนอนอยู่บนยอด
 จอมปลวก กระทำสมณธรรมอยู่ในวัน
 ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ ไปสู่นาคพิภพในวัน
 ปาฏิบท (แรม ๑ ค่ำ).

ในวันหนึ่งเมื่อนาคราชนั้นสมาทาน
 ศีล นอนอยู่อย่างนั้น ชาวบ้านปัจฉันตคาม
 ๑๖ คน คิดกันว่า "พวกเราจักนำเนื้อมา"
 ถืออาวุห เทียวไปในป่าไม่ได้อะไร ก็ออก
 ไป พบนาคราชนั้น นอนอยู่บนจอมปลวก
 คิดกันว่า "วันนี้ พวกเราไม่ได้แม้แต่
 ลูกเหี้ย พวกเราจักฆ่านาคราชนี้กิน"
 แล้วคิดอีกว่า "นาคราชนี้ใหญ่โต เมื่อเรา
 จะจับคงหนีไปเสีย" กล่าววว่า "จักเอา
 หลาวแทงมันที่ชนดทั้งที่ยังนอนที่เดียว
 ทำให้กำลังทรพลงแล้วคงจักจับได้" แล้ว

สุลาทีนิ อาทาย อุปสงกมীสุ.
 โพิสตุตตสุสปี สรีริ มหนุตต์
 เอกโทณิกนาวุปฺปมาณิ วฏฺฏุตฺวา
 จปีตสมฺมนุปฺปมทามิ วีย ชินฺชุกผล-
 สนฺนิเภาหิ อกฺขีหิ ชยสมฺมนุปฺปมสทิสฺเสน
 สีเสน สมฺนุนาคโต อติวีย โสภติ.

โส เตสํ โสฬสฺสนฺนํ ชนฺนํ ปทสทฺเทน
 โภคนฺตฺรโต สีลํ นีหริตฺวา รัตตกฺขีนิ
 อุมฺมิเลตฺวา เต สูลหตฺถे อาคจฺจนฺเต
 ทิสฺวา จินฺเตสิ "อชฺช มยฺหิ มโนรโถ
 มตฺถกํ ปาปฺปนิสฺสติ อหิ อตฺตानํ
 ทานมฺุเข นียฺยาเทตฺวา วิริยํ
 อธิฏฺฐหิตฺวา นิปนฺโน อิม มม สรีริ
 สตุตีหิ โภฏฺฏุตฺวา จิตฺทาวจิทฺทํ
 กโรนฺเต โภธวเสน อกฺขีนิ อุมฺมิเลตฺวา
 น โอลิเกสฺสามิ"ติ. อตฺตโน สีลเภาท-
 ภาเยน ทฬฺหิ อธิฏฺฐาย สีลํ
 โภคนฺตฺรเวเยว ปเวเสตฺวา นิปชฺชติ.

อถ นํ เต อุปคนฺตฺวา นงฺคุฏฺฐเจ
 คเหตุวา กทฺตฺมฺนฺตา ภูมียํ ปาเตตฺวา
 ติชินฺนฺสุเลหิ อฏฺฐสฺสุ จาเนสฺสุ วิชฺชเมิตฺวา
 สกณฺฎกกาฬเวตฺตยฏฺฐิจโย ปหารมฺุเขหิ
 ปเวเสตฺวา อฏฺฐสฺสุ จาเนสฺสุ กาเชนาทาย

พากันถือหลาวเป็นต้นเข้าไปใกล้. สรีระ
 ของพระโพธิสัตว์ประมาณเท่าเรือโกถน
 ลำใหญ่หนึ่งลำ เหมือนพวงดอกมะลิอัน
 บุคคลเวียนวงตั้งไว้ นาคราชนั้นประกอบ
 ด้วยนัยน์ตาคล้ายเมล็ดมะกล่ำ คีระชะ
 เช่นกับดอกชัยพฤกษ์และดอกมะลิ ย่อม
 งามยิ่งนัก.

นาคราชนั้นเผล่คีระชะออกจากระหว่าง
 ขนด เพราะเสียงฝีเท้าของคนทั้ง ๑๖ คน
 เหล่านั้น ลืมดวงตาอันแดงมองเห็นคน
 เหล่านั้น มือถือหลาวเดินมา คิดว่า
 "วันนี้ ความปรารถนาที่ตั้งไว้ในใจของเรา
 จักถึงที่สุด เรามอบตนไว้ในทางทาน
 อธิษฐานความเพียรนอนแล้ว เมื่อคน
 เหล่านี้ แทะสรีระของเราด้วยหอก
 ทั้งหลาย กระทำให้เป็นช่องน้อยช่องใหญ่
 เราจักไม่ลืมตามองดูด้วยอำนาจความ
 โกรธ อธิษฐานใจมั่น เพราะกลัวศีล
 ของตนจะทำลาย สอดคีระชะเข้าไปใน
 ระหว่างขนดตามเดิมนอนแล้ว.

ต่อมาคนเหล่านั้น เข้าไปใกล้นาคราช
 แล้วจับที่หางกระชากให้ตกไปบนภาคพื้น
 จึงแทงด้วยหลาวอันคมในที่ ๘ แห่ง แล้ว
 สอดหวายดำ มีหนาม ให้เข้าไปทาง
 ปากแผลที่แทง เอาคานสอดในที่ ๘ แห่ง

มหามคค์ ปฏิปชชีสุ. มหาสตุโต
 สุลเลหิ วิชฺฌนโต ปฏฺจาเย เอกภฺจาเนปิ
 โภธวเสน อภฺชิเน อุมฺมิเลตฺวา เต น
 โอลฺลเกสิ. ตสฺส อภฺจฺหิ กาเชหิ
 อาทาย นีเยมานสฺส สีสํ โอลฺมพิตฺวา
 ภูมียํ ปหริ, อถ นํ "สีสมสฺส
 โอลฺมพตี"ติ มหามคฺเค นิปชฺชาเปตฺวา
 ตรฺจนฺตฺสฺเลน นาสปฺมุญฺ วิชฺฌิตฺวา รชฺชุกํ
 ปเวเสตฺวา สีสํ อภฺชิปิตฺวา กาชโภภฺยํ
 ลคฺคิตฺวา ปฺนปิ อภฺชิปิตฺวา มคฺคํ
 ปฏิปชฺชีสุ.

ตสมฺมึ ขณฺเ วิเทหฺรภูเจ มิถิล-
 นครวาสี อ่าฬาริ นาม ภูมฺพิโก
 ปญฺจ สกฺกฺสตานิ อาทาย สฺขยานเก
 นิสีทิตฺวา คจฺจนฺโต เต โภชปฺตฺเต
 โพิสฺตตํ ตถา คณฺหิตฺวา คจฺจนฺเต
 ทิสฺวา เตสํ โสฬฺสนุํปิ โสฬฺสหิ
 วาหโคณฺเห สิทธิ ปสฺตํ ปสฺตํ
 สฺวณฺณมาสเก สฬฺเพสํปิ นิवास-
 นารุปนานิ เตสํ ภริยานํปิ
 วตฺถาภรณานิ ทตฺวา วิสชฺชาเปสิ.
 โส นาคภวนํ คณฺตฺวา ตตฺถ ปปญฺจ
 อกตฺวา มหฺนฺเตน ปริวารเณ นิกฺขมิตฺวา
 อ่าฬาริ อฺปสงฺกมิตฺวา นาคภวนสฺส
 วณฺณํ กเถตฺวา ตํ อาทาย นาคภวนํ
 คณฺตฺวา ตีหิ นาคภณฺณาสเตหิ สิทธิ

หามเดินไปถึงทางใหญ่. พระมหาสัตร
 จำเดิมแต่ถูกแทงด้วยหลาว ก็มีได้ล้มตา
 มองดูคนเหล่านั้น ด้วยอำนาจความโกรธ
 แม้ในที่แห่งเดียว. เมื่อพระมหาสัตรถูก
 เขาเอาคานทั้ง ๘ หามนำไป คีระชะห้อย
 กระทบพื้น. ลำดับนั้น คนเหล่านั้นพูด
 กันว่า "คีระชะนาคราชห้อยลง" จึงให้
 นาคราชนั้นนอนที่ทางใหญ่ แล้วเอา
 หลาวเล็กแทงที่ช่องจมูก เอาเชือกร้อย
 แล้วยกคีระชะพาดที่ปลายคาน ยกขึ้นเดิน
 ทางต่อไปอีก.

ขณะนั้น ภูมพิชชี้อ่าฬาระ
 ชาวเมืองมิถิลา ในแคว้นแคว้นวิเทหะ
 นั่งบนยานอันสบาย พาเกวียน ๕๐๐ เล่ม
 เดินทางไป เห็นบุตรชาวบ้านปัจจันตคาม
 เหล่านั้น จับพระโพธิสัตว์หามไปอย่างนั้น
 จึงให้มาสกทองของมือหนึ่ง ๆ กับโค
 พาหนะ ๑๖ ตัว แม้แก่คนทั้ง ๑๖ คน
 เหล่านั้นและให้ผ้าถุงผ้าห่มแก่คนเหล่านั้น
 แม้ทุกคน ทั้งให้ผ้าและเครื่องประดับ แม้
 แก่ภรรยาของคนเหล่านั้น แล้ว (ขอร้อง)
 ให้ปล่อยไป. นาคราชนั้น ไปถึงนาคพิภพ
 ไม่ทำการชักช้า ออกไปหาภูมพิชชี้อ่าฬาระ
 พร้อมด้วยบริวารเป็นอันมาก กล่าวคุณ
 ของนาคพิภพแล้ว เชิญภูมพิชชี้อ่าฬาระ
 ยังนาคพิภพ ให้ยศอันใหญ่พร้อมด้วย

มหนตมสฺส ยสฺม ทตฺวา ทิพฺเพหิ
กาเมหิ สนฺตปฺเปสฺสิ.

อาฬารุ กุมภี อยู่บริเวณคอกม้าในนครพิภพ
สิ้นเวลา ๑ ปี จึงบอกนาคราชาว่า
“แน่ะสหาย เราปรารถนาจะบวช” รับ
เอาเครื่องบริขารบรรพชิตแล้วไปจาก
นครพิภพ สู่นิมวันตประเทศ บวชแล้ว อยู่
ในนิมวันตประเทศนั้นแหละ สิ้นกาลนาน
ในกาลต่อมา เทียวจาริกไปถึงเมือง
พาราณสี พักอยู่ในพระราชอุทยาน
ในวันรุ่งขึ้นเข้าไปสู่พระนคร เพื่อภิกษา
ได้ไปถึงประตูพระราชวัง. ครั้งนั้น
พระราชามือเมืองพาราณสี ทอดพระเนตร
เห็นอาฬารดาบสนั้น ทรงเลื่อมใสใน
อิริยาบถ รับสั่งให้นิมนต์มาให้นั่งเหนือ
อาสนะที่ปูลาด แล้วจึงให้ฉันโภชนะซึ่งมี
รสเลิศต่าง ๆ แล้วประทับนั่งบนอาสนะต่ำ
แห่งใดแห่งหนึ่ง ทรงแสดงความเคารพ
แล้ว เมื่อจะทรงปราศรัยกับพระดาบสนั้น
จึงตรัสพระคาถาที่ ๑ ว่า

๑๔๓. “อริยาวกาไสสิ ปสนฺนเนตฺโต
มณฺเฑ ภาวํ ปพฺพชิตฺโต กุลมฺหา
กถํ นุ วิตฺตานิ ปหาย โภเค
ปพฺพชฺชิ นิกฺขมฺม สมฺรา สปฺมณฺโณ”ติ.

นางนาคกัณฐา ๓๐๐ แก่กุ่มพีนั่น
ให้อิมหน้าสำราญด้วยกามอันเป็นทิพย์.

อาฬารกุ่มพี อยู่บริเวณคอกม้าในนครพิภพ
สิ้นเวลา ๑ ปี จึงบอกนาคราชาว่า
“แน่ะสหาย เราปรารถนาจะบวช” รับ
เอาเครื่องบริขารบรรพชิตแล้วไปจาก
นครพิภพ สู่นิมวันตประเทศ บวชแล้ว อยู่
ในนิมวันตประเทศนั้นแหละ สิ้นกาลนาน
ในกาลต่อมา เทียวจาริกไปถึงเมือง
พาราณสี พักอยู่ในพระราชอุทยาน
ในวันรุ่งขึ้นเข้าไปสู่พระนคร เพื่อภิกษา
ได้ไปถึงประตูพระราชวัง. ครั้งนั้น
พระราชามือเมืองพาราณสี ทอดพระเนตร
เห็นอาฬารดาบสนั้น ทรงเลื่อมใสใน
อิริยาบถ รับสั่งให้นิมนต์มาให้นั่งเหนือ
อาสนะที่ปูลาด แล้วจึงให้ฉันโภชนะซึ่งมี
รสเลิศต่าง ๆ แล้วประทับนั่งบนอาสนะต่ำ
แห่งใดแห่งหนึ่ง ทรงแสดงความเคารพ
แล้ว เมื่อจะทรงปราศรัยกับพระดาบสนั้น
จึงตรัสพระคาถาที่ ๑ ว่า

๑๔๓. “ท่านเป็นผู้มีโอกาสประเสริฐ มี
ดวงตาแจ่มใส ข้าพเจ้าสำคัญว่า
ท่านผู้เจริญ คงบวชจากตระกูล
อย่างไรหนอ ท่านผู้มีปัญญาจึง
สละทรัพย์และโภคสมบัติ ออกจาก
เรือน บวชแล้ว”.

ตตถ อริยวากาไสสีติ นินุโทษ-
 สุนุทธสิริวากาไสสี อภิรุโปสีติ อตฺถ.
 ปสนุนเนตฺโตติ ปญฺหิ ปสาเทหิ
 ยุตฺตเนตฺโต. กุลมฺหาติ ขตฺติย-
 พุราหฺมณฺกุลา วา เสฏฺฐิกุลา วา
 ปพฺพชิตฺตีสีติ มณฺณามิ.

กถิ นฺนุติ เกน การณฺน กิ
 อารมฺมณฺ กตฺวา ธนญฺจ โภเค จ
 ปหาย ฆรา นิกฺขมิตฺวา ปพฺพชิตฺตีส.

สปลฺโยติ ปณฺชิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

ตโต ปรี ตาปสฺสสุ จ รณฺโณ
 จ วจนฺปฏิวจนฺวเสน คาถานํ สมฺพนฺโธ
 เวทิตฺพุโพ.

๑๔๔. "สยํ วิมานํ นรเทว ทิสฺวา
 มหानุภาวสุส มโหรรคสุส

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ท่านเป็น
 ผู้มีโอกาสประเสริฐ ความว่า ท่าน
 เป็นผู้มีโอกาส คือมีสิริระงามไม่มีโทษ
 อธิบายว่า มีรูปงาม. คำว่า มีดวงตา
 แจ่มใส คือมีดวงตาประกอบด้วยประสาท
 ๕. คำว่า จากตระกูล ความว่า ข้าพเจ้า
 สำคัญว่า ท่านเป็นผู้บวชแล้วจากตระกูล
 กษัตริย์ และตระกูลพราหมณ์ หรือ
 ตระกูลเศรษฐี.

คำว่า อย่างไรหนอ ความว่า ด้วยเหตุ
 อะไร คือท่านกระทำอะไรเป็นอารมณ์
 จึงละทรัพย์และโภคทรัพย์ ออกจากเรือน
 บวชแล้ว.

คำว่า ผู้มีปัญญา พระราชาตรัสถามว่า
 ท่านผู้เป็นบุรุษบัณฑิต.

เบื้องหน้าแต่นั้น ฟังทราบความ
 เกี่ยวพันของคาถาทั้งหลาย ด้วยอำนาจ
 ความดีตอบของพระดาบส และของ
 พระราชา.

(ดาบสกล่าววว่า)

๑๔๔. "ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นจอมชน
 อาตมภาพ ได้เห็นวิมานทองของ
 พญาสังขपालนาคราชผู้มีอำนาจ
 มากเอง ข้าแต่พระราชา ครั้น

ทิสฺวาน ปุณฺณาน มหาวิปากัง
 สทฺธาณํ ปพฺพชิตมฺหิ ราช.

ได้เห็นแล้ว จึงบวชเพราะเชื่อมล
 อันใหญ่ของบุญทั้งหลาย.

(พระราชชาตรีว่า)

๑๔๕. น กามกามา น ภยา น ไทสา
 วาจํ มุสา ปพฺพชิตา ภณฺนติ
 อกุขาหิ เม ปุจฺฉิตเ อุตมตฺถํ
 สุตฺวาน เม ชายิหิติปฺปสาโท.

๑๔๕. บรรพชิตทั้งหลาย ย่อมไม่กล่าว
 คำเท็จ เพราะความรักใคร่ เพราะ
 ความกลัว และเพราะความเกลียดชัง
 ท่านถูกถามแล้ว จึงโปรดบอก
 เนื้อความนั้น แก่ข้าพเจ้า เพราะ
 ข้าพเจ้าฟังแล้ว ความเลื่อมใส
 จักเกิด.

(ดาบสกล่าววว่า)

๑๔๖. วาณิซฺช ฐฺฐาธิป คจฺจนฺมาโน
 ปเถ อทฺทสาสิมฺหิ โภชปฺตฺเต
 ปวทฺตมกาโย อฺรคํ มหนฺตํ
 อาทาย คจฺจนฺเต ปโมทมาเน.

๑๔๖. ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นใหญ่ใน
 แคว้นแคว้น อาตมภาพเดินทางไป
 ค้าขาย ได้เห็นบุตรพรานไพร
 พากันหามนาคใหญ่ มีกายอ้วนพี
 เดินไปอย่างร่าเริงในหนทาง.

๑๔๗. โสฬํ สมากมฺม ชนินฺท เตหิ
 ปทฺฐสโลโม อวจฺมุหิ ภิโต
 กุหิ อยํ นียติ ภิมกาโย
 นาเคน กิ กาทถ โภชปฺตฺตา.

๑๔๗. ข้าแต่พระจอมชน อาตมภาพ
 ประจบเข้ากับคนพวกนั้น ก็ชนลูก
 กลัว ได้ถามเขาว่า พวกท่าน
 จะน่านาคมีกายอ้วนน่ากลัวนี้ไปไหน
 ดูกร บุตรนายพรานไพรทั้งหลาย
 พวกท่านจะทำอะไรด้วยนาคนี้.

๑๔๘. นาโค อยํ นียติ โภชนตฺถํ
 ปวทฺตมกาโย อฺรโค มหนฺโต

๑๔๘. เขาตอบว่า พวกเราจะน่านาคนี้ไป
 เพื่อบริโภค นาคนี้ใหญ่มีกายอ้วนพี

สาทุญฺจ ภูลญฺจ มุทุญฺจ มัง
น ตวั รสญฺญาสิ วิเทหปุตฺต.

เนื้อของมันมีรสดี ทั้งมัน ทั้งนุ่ม
แฉะเจ้าบุตรชาวเมืองวิเทหะ เจ้ายัง
ไม่ได้รู้รส.

๑๔๙. อิตฺโต มยฺยํ คนฺตุวา สกํ นิเกตฺติ
อาทาย สตุถานิ วิโกปยิตฺวา
มังสาณิ ภกฺขาม ปโมทมานา
มยฺยํ หิ เว สตุตฺตโว ปนฺนคานํ.

๑๔๙. พวกเราไปจากนี้ พาไปสู่น้ำตน
แล้ว จักเอาศีลตราสับกินเนื้ออย่าง
ว่าเริงใจ เพราะพวกเราเป็นศัตรู
ของนาคทั้งหลาย.

๑๕๐. สเจ อยฺยํ นียติ โภชนตฺถํ
ปวฑฺฒกาโย อูรโค มหนฺตโต
ททามิ โว พลิตฺตฺถานิ โสฬส
นาคํ อิมํ มุญฺจถ พนฺธนสฺมา.

๑๕๐. อาตมภาพจึงพูดว่า ถ้าพวกท่านจะ
นำนาคนี้ไป เพื่อบริโภคแล้ว นาคนี้
ตัวใหญ่มีกายอ้วนพี เราจะให้
โคพลีพัท ๑๖ ตัว แก่พวกท่าน โปรด
จงปล่อยนาคนี้ จากเครื่องผูกเถิด.

๑๕๑. อทฺธา หิ โน ภกฺโข อยฺยํ มนาไป
พฺหุ จ โน โอรคา ภูตฺตปฺพพา
กโรม เต ตํ วจฺนํ อาฬาร
मितฺตญฺจ โน โหหิ วิเทหปุตฺต.

๑๕๑. พวกเธอตอบว่า ความจริงนาคนี้
เป็นอาหารที่ชอบใจของพวกเราแท้
และพวกเรา ก็เคยกินนาคมานาน
แฉะนายอาฬาระ พวกเราจะทำตาม
ถ้อยคำของท่าน แฉะบุตรของ
ชาวเมืองวิเทหะ ท่านจงเป็นมิตร
ของพวกเราเถิด.

๑๕๒. ตทสฺสุ เต พนฺธนา โมจยฺยิสฺสุ
ยํ นตฺถโต ปฏฺิโมกฺขสฺสุ ปาเส
มุตฺโต จ โส พนฺธนา นาคราชา
ปกฺกามิ ปาจฺฉินฺมุโข มุหุตฺตํ.

๑๕๒. ชนเหล่านั้น ก็แก่นาคราชาจาก
เครื่องผูกที่เขาร้อยไว้ที่จมูก กับบ่วง
นั้นแล้ว และนาคราชพ้นจาก
เครื่องผูกแล้ว ก็บ่ายหน้าไปสู่วิศ
ปราจีนหลีกไปครู่เดียว.

๑๕๓. คนตุวาน ปาจันมุไซ มุหุตต์
 ปุณฺณเหหิ เนตฺเตหิ ปโลกยீ มํ
 ตทสฺสหนํ ปิฏฺจิตฺโต อหฺวคจฺฉี
 ทสฺสคฺคฺลึ อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา.

๑๕๓. ครั้นมุ่งหน้าไปสู่ทิศปราจีนไปได้
 ครู่เดียว ก็มีดวงตาเต็มด้วยน้ำตา
 มองดูอาตมภาพ อาตมภาพจึง
 ตามไปข้างหลังของนาคราช ใน
 คราวนั้น ประคองอัญชลีทั้ง ๑๐ นิ้ว
 เตือนว่า.

๑๕๔. คจฺฉเว โข ตฺวํ ตรฺมานรฺูป
 มา ตํ อมิตฺตา ปุณฺรคฺคเหสฺสุ
 ทฺกฺโข หิ ลฺลทฺเทหิ ปุณา สฺมาคโม
 อทสฺสหนํ โภชปฺตฺตาน คจฺฉ.

๑๕๔. ท่านจงไปโดยเร็วเถิด ขอพวกอมิตร
 อย่าจับท่านได้อีกเลย เพราะ
 การสมาคมกับพวกพราณอีก เป็น
 ทุกข์ ท่านจงไปยังสถานที่ ที่พวก
 บุตรพราณป่าจะไม่เห็น.

๑๕๕. อคฺมาลึ โส รหํ วิปฺปสฺนุณํ
 นีโลภาสํ รมณียํ สุตฺตถํ
 สโมนตํ ชมฺพุหิ เวทิสฺสาหิ
 ปาเวกฺขิ นิตฺตติณฺณภโย ปตฺตีโต.

๑๕๕. นาคราชนั้น ได้ไปสู่ห้วงน้ำใสอันมี
 สีเขียว มีท่าอันดี น้ำรื่นรมย์ ปกคลุม
 ไปด้วยไม้หญ้า และไม้ย่านทราย
 เป็นผู้ไม่มีภัยทั้ง ๓ มีปีติ ไปสู่
 นาคพิภพแล้ว.

๑๕๖. โส ตํ ปวิสฺส น จิรฺสฺส นาโค
 ทิพฺเพน เม ปาตฺรหุ ชนินฺท
 อฺปฏฺจหึ มํ ปิตฺรํ ปุตฺโต
 ททยงฺคฺมํ กณฺณสฺสุชํ ภณฺนุโต.

๑๕๖. ข้าแต่พระจอมชน นาคราชนั้น
 ครั้นเข้าไปนาคพิภพแล้ว ไม่ข้ามี
 ทิพยบริวารมาปรากฏแก่อาตมภาพ
 บำรุงอาตมภาพ เหมือนบุตรบำรุง
 บิดา พุดจาสบายหูจับใจว่า.

๑๕๗. ตฺวํ เมลึ มาตา จ ปิตา อ่าฬาร
 อพฺภนฺตโร ปาณทโท สหาโย
 สกณฺจ อิทฺธี ปฏฺิลากโกสฺมิ
 อ่าฬาร ปสฺส เม นิเวสนานิ

๑๕๗. ท่านอ่าฬาระ ท่านเป็นเหมือน
 มารดาและบิดาของข้าพเจ้า ท่าน
 เป็นหัวใจ เป็นผู้ให้ชีวิต เป็นสหาย
 ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงกลับได้

ปหุตภกฺขิ พหุอนุปนํ
มสกุสาร์ วิย วาสวสุสา"ติ.

อิทธิฤทธิ์ของตน ท่านอาฬาระ
ขอเชิญท่าน ดูที่อยู่ของข้าพเจ้า
ซึ่งมีรักษาพอเพียง มีข้าวน้ำ
มาก ดังเทพนครของท้าววาสวะ
ฉะนั้น".

ตตฺถ วิมานนฺติ สงฺขปาลนาค-
รณฺโถ อเนกสตนากฺกิตฺติสมฺปตฺติสมฺปนฺนํ
กาณฺจนมณิวิมานํ. ปุณฺณานนฺติ เตน
กตปุณฺณานํ มหนฺตํ วิปากํ ทิสฺวา
กมฺมญฺจ ผลญฺจ ปฺรโลกญฺจ
สทฺทหิตฺวา ปวตฺตตาย สทฺธาย อหํ
ปพฺพชิตฺโต.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า วิมาน
ได้แก่วิมานทองและแก้วมณี ของพญา
สังขपालนาคราช ซึ่งถึงพร้อมด้วยสมบัติ
คือนางนักร้องหลายร้อย. คำว่า แห่ง
บุญทั้งหลาย ความว่า อาตมาเห็นผล
ใหญ่ของบุญ อันพญานาคนั้นกระทำแล้ว
จึงบวชด้วยศรัทธา ที่เป็นไปเพราะ
เชื่อกกรรม ผลของกรรมและโลกหน้า.

น กามกามาติ น วตฺตูกาเมนปี
ภเยนปี โทเสนปี มุสา ภณฺนฺติ.
ชายิหิตฺตี ภาณฺเต ตุมฺหากํ วจฺนํ
สุตฺวา มยฺหํปี ปสาโท โสมนสฺสํ
ชายิสฺสตี. วาณิขฺชาติ วาณิขฺชกมฺมํ
กริสฺสามีติ คจฺจนฺโต.

คำว่า ย่อมไม่กล่าวคำเท็จ เพราะความ
รักใคร่ ความว่า บรรพชิตทั้งหลาย ย่อม
ไม่กล่าวเท็จเพราะ วัตถุประสงค์บ้าง เพราะ
ความกลัวบ้าง เพราะความขัดเคืองบ้าง.
คำว่า จักเกิด ความว่า ข้าแต่พระคุณเจ้า
ผู้เจริญ ความเลื่อมใส คือความโลมนัส
จักเกิดแม้แก่ข้าพเจ้า เพราะสัจคำของ
ท่าน. คำว่า คำขาย ความว่า อาตมา
ไปโดยหวังว่า จักกระทำการค้าขาย.

ปเถ อทฺทสาสิมฺหิตี ปญฺจนฺนํ
สกุสฺตานํ ปุโรโต สุขยานเก

คำว่า ได้พบในหนทาง ความว่า
อาตมภาพได้นั่งบนยานตามสบาย ไป

นินสีทิตฺวา คจฺจนฺโต มหามคฺเค
ชนปทมฺนุสฺเส อทฺทสฺ.

ข้างหน้าเกวียน ๕๐๐ เล่ม ได้เห็นมนุษย์
ชาวชนบท ในทางใหญ่.

ปวทุตฺตมกายนฺติ วทุตฺตมิตกายํ. อาทายาติ
อฏฺฐหิ กาเชหิ คเหตุวา

คำว่า มีกายอ้วนพี ได้แก่ มีกายอัน
เจริญ. คำว่า พากันห้าม ได้แก่ ห้ามไป
ด้วยไม้คาน ๘ อัน.

อวจฺมฺหิตฺติ อภาสี. ภิมกาโยติ
ภยชนนกาโย. โภชปฺตุตฺตาติ ลฺลทฺทปฺตุเต
ปิยสฺมฺทาจารเณาลปฺติ. วิเทหปฺตุตฺตาติ
วิเทหฏฺฐวาสิตาย ออฟาริ อาลปีสุ.

คำว่า ได้ถาม คือได้พูด. คำว่า มีกาย
อ้วนน่ากลัว คือมีกายให้เกิดความกลัว.
คำว่า บุตรพรานไพร พระดาบสทักษทาย
บุตรของนายพรานทั้งหลาย ด้วยการ
เรียกร้องอย่างเป็นที่รัก. บุตรของนาย
พรานทั้งหลาย เรียกนายออฟาระว่า
แน่เจ้าบุตรชาวเมืองวิเทหะ เพราะ
เขาอยู่ในแคว้นแคว้นวิเทหะ.

วิโกปยิตฺวาติ จินฺนทิตฺวา. มยฺหิ โว
สตุตฺตโวติ มยฺ ปน นาคานํ เวรฺวโน
นาม. โภชนตฺถนฺติ โภชนตฺถาย.
มิตฺตญฺจ โน โหหิตฺติ ตฺวํ อมฺหากํ
มิตฺโต โหหิ กตฺตคฺณํ ชาน.

คำว่า สับ ได้แก่ตัด. คำว่า เพราะ
พวกเราเป็นศัตรูของนาคทั้งหลาย
ความว่า เราทั้งหลาย ชื่อว่า มีเวรกับนาค
ทั้งหลาย. คำว่า เพื่อบริโภค ได้แก่เพื่อ
ต้องการบริโภค. คำว่า ท่านจงเป็นมิตร
ของพวกเรา คือท่านจงเป็นมิตรของ
พวกเรา ได้แก่ รู้จักคุณที่พวกเราทำแล้ว.

ตทสฺสุ เตติ มหาราช เตหิ
โภชปฺตุเตหิ เอวํ วุตฺเต อหิ เตสฺ
โสฬส วาหโคณฺเณ นิवासนปารุปนานิ
ปสฺตํ ปสฺตํ สุวณฺณมาสเก ภริยานญฺจ
เนสฺสิ วตฺถาลงฺการิ อทาสี อถ เต

คำว่า คนเหล่านั้นจึงแก่นาคราช
จากเครื่องผูก ความว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า
เมื่อบุตรนายพรานเหล่านั้นกล่าวอย่างนี้
แล้ว อาตมภาพจึงให้โคพาหนะ ๑๖ ตัว
แก่เขา ฝ้านุ่งและผ้าห่ม มาสกทอง

๗

พระธรรมปิฎก ญาณโกศลเถระ ป.พ. ๒๑-๑๔
ธรรมสาร เล่มที่ ๑๑ หน้า ๑๑๑

สงขपालนาคราชานํ ภูมียํ นิปชฺชา-
 เปตฺวา อตฺตโน กกุขลตาย กณฺฏกาจิตา
 กภาพเวตฺตลตา โภภียํ คเหตุวา
 อากทฺตมิตฺตํ อารภิสฺสุ อถาหํ นาคราชานํ
 กิลมนฺตํ ทิสฺสุวา อกิลมนฺโตว อสินา
 ตา ลตา จินฺนุทิตฺวา ทารกานํ
 กณฺณเวสโต วภูฏิหรณฺนิยาเมน
 อทฺทฺชาเปนฺโต สนิกํ นีหริํ ตสฺมึ
 กाले เต โภชปฺตฺตา ยํ พนฺธนํ อสฺส
 นตฺถโต ปเวเสตฺวา ปาเส ปฏิมอกฺขํ
 ตสฺมา พนฺธนา ตํ อุรคํ โมจยีสฺสุ.
 ตสฺส นาสโต สห ปาเสน ตํ
 รชชุกํ นีหริสฺสูติ ทีเปติ. อิติ เต
 อุรคํ วิสชฺเชตฺวา โถกํ คนฺตฺวา "อัย
 อุรโค ทพฺพโล มตกาเล นํ คเหตุวาว
 คจฺฉิสฺสุสามิ"ติ นิลียีสฺสุ.

ปฺนฺนเถหิติ โสปี มุหฺตฺตํ
 ปาจันมุโข คนฺตฺวา อสฺสุปฺนฺนเถหิ
 เนตฺเตหิ มํ ปโลกยิ.

คนละลายมือๆ และผ้ากับเครื่องแต่งตัว
 แก่ภรรยาของเขา เมื่อเป็นเช่นนั้น เขา
 จึงให้พญานาคสงขपालะนอนลงเหนือพื้น
 แล้วจับปลายเถาหวายดำ อันเต็มไปด้วย
 หนามเริ่มเพื่อกระชากออกมา เพราะ
 ความที่ตนหยาบคาย ครั้นเป็นเช่นนั้น
 อาตมภาพเห็นพญานาคราชลำบาก จึง
 ตัดเถาวัลย์เหล่านั้นด้วยดาบไม่ลำบาก
 เลย แล้วค่อยนำออก ไม่ให้พญานาคได้
 รับทุกขเวทนา โดยทำนองนำเกลียวด้าย
 ที่ร้อยหูของทารกออก ในกาลนั้นบุตร
 นายพรานเหล่านั้น ก็แก้พญานาคนั้นจาก
 เครื่องผูกที่ตนร้อยจผูกพญานาคนั้นเข้าไป
 บ่วง. พระดาบสแสดงว่า บุตรนายพราน
 เหล่านั้น นำเชือกนั้นพร้อมด้วยบ่วงออก
 จากจмокของพญานาคราชนั้น บุตรนาย
 พรานเหล่านั้น ครั้นปล่อยพญานาคแล้ว
 เดินไปได้หน่อยหนึ่ง จึงพากันชอนกาย
 ด้วยคิดว่า "พญานาคนี้ บอบช้า เราจัก
 จับเอามันไปในเวลาที่ตายแล้ว".

คำว่า อันเต็มด้วยน้ำตา ความว่า
 แม้พญานาคราชนั้น ครั้นบ่ายหน้าไป
 ทางทิศปราจีนสักครู่ ก็เหลียวมองดู
 อาตมภาพ ด้วยดวงตาอันเต็มด้วยน้ำตา.

อุปกุชหิตี อุปาคมิ. อพฺภนฺตโรติ
หทยมฺสสทิสฺโส. ตฺวํ มม พหุปกฺกาโร
สกุการํ เต กริสฺสุสามิ. ปสฺส เม
นิเวสนานีติ มม นาคภวํ ปสฺส.

มสฺสกฺกาโร วียาติ มสฺสกฺกาโร วุจฺจติ
โอสฺสกฺกนปฺริสฺสกฺกนาภาเวน ฆนฺสสารตาย
จ สินฺเนรฺูปพฺพตฺตราชา อยํ ตตฺถ
มาปิตตาวตีสภวํ สนฺนุธาเยวมาห.

มหาราช เอวํ วตฺวา โส
นาคราชา อุตฺตริ อตฺตโน นาคภวํ
วณฺณเณนฺโต คาถาทวยมาห

๑๕๘. "ตํ ภูมิภาเคหิ อุเปตฺรูป
อสฺกุขรา เจว มฺหุ สฺสุภา จ
นีจาทินฺนา อปฺปรชา จ ภูมิ
ปาสาทิกกา ยตฺถ ชหนฺติ โสภํ.

๑๕๙. อนาวกฺุลา เวพฺพิริยฺูปนีลา
จตฺตุทิสฺส อมฺพวณฺํ สฺสุรมฺมํ

คำว่า บำรุง ได้แก่ เข้าไปใกล้. คำว่า
เป็นหัวใจ คือเปรียบด้วยเนื้อในหทัย.
อธิบายว่า ท่านเป็นผู้มีอุปการะแก่ข้าพเจ้า
มาก ข้าพเจ้าจักทำสักการะแก่ท่าน.
คำว่า ขอเชิญท่านดูที่อยู่ของข้าพเจ้า
ความว่า ท่านจงดูนาคพิภพของข้าพเจ้า.

คำว่า ดังเทพนคร ความว่า ชุนเขา
สินธุบรรพต ท่านเรียกว่า มล็กกสาร
เพราะมีแก่นเป็นแท่งทึบ โดยหาความยฺ
ถอนและโอนเอนมิได้ นาคราชหมายเอา
ดาวดึงส์พิภพที่ตนสร้างไว้ในนาคพิภพนั้น
จึงกล่าวอย่างนี้.

ข้าแต่มหาราช นาคราชนั้น
ครั้งกล่าวอย่างนี้แล้ว เมื่อจะพรรณนา
นาคพิภพของตนให้ยิ่งขึ้นไป จึงกล่าว ๒
คาถาว่า

๑๕๘. "นาคพิภพนั้น สมบูรณ์ด้วยภูมิกาค
พื้นไม่มีกรวด อ่อนนุ่มและงามดี มี
หญ้าเตี้ย ๆ มีละอองธุลีน้อย นำมา
ซึ่งความเลื่อมใส เป็นที่ละความ
เศร้าโศกของคนทีเข้าไปในนาคพิภพ.

๑๕๙. ในนาคพิภพนี้ มีสระโบกขรณี
อันไม่อากุลเขียวชอุ่มดั่งแก้วไพฑูรย์
ทั้งมีสวนมะม่วงอันรื่นรมย์ดีที่ ๔ ทิศ
มีผลสุกเต็มที มีผลสุกครึ่งหนึ่ง มี

ปกุกา จ เปสี สผลา สุลลลา
นิจฺเจตฺตกา ธารยฺนุติ ฆลانی"ติ.

ผลอ่อน มีดอกบานสะพรั่ง ทรงไว้
ซึ่งดอกและผลตามสมควร แก่ฤดู
เป็นนิตย์".

ตตฺถ อสฺสขฺรธาติ ยา ตตฺถ
ภูมิ ปาสาณสฺสขฺรธาติ มุฑฺ สุภา
กาณฺจนรชฺฌมณิมา สตฺตรตนาลฺลกา-
กิณฺณา. นิจฺจาติณฺธาติ อินฺทโคปกปิฏฺจิ-
สฺทิสฺวณฺณเณหิ นิจฺติเณหิ สมฺนุนาคตา.

บรรดาค่าเหล่านั้น คำว่า ไม่มี
กรวด ความว่า พื้นที่ใดในนาคพิภพ
นั้น ปราศจากหินและกรวด พื้นที่นั้น
อ่อนงาม ล้วนแล้วด้วยทองเงินและ
แก้วมณี เกือบกล่นด้วยทรายรัตนะ ๗.
คำว่า มีหญ้าเตี้ย ความว่า ประกอบด้วย
หญ้าอันต่ำมีสีเช่นกับหลังแมลงค่อมทอง.

อปฺปฺรธาติ ปัสฺสุรธาติ. ยตฺถ ชฺชนฺติ
โสภณฺติ ยตฺถ ปวิฏฺจมตฺตาว นิสฺโสภกา
โหนฺติ. อนาวกฺุลาติ น อวกฺุลา
อชนิมา อฺุปริ อุกฺุลวิกฺุลภาวรธาติ
วา สมฺสณฺจิตา.

คำว่า มีละอองธุลีน้อย คือปราศจาก
ฝุ่นละออง. คำว่า เป็นที่ละความไศก
คือว่าเป็นที่เพียงเข้าไปเท่านั้น ก็ไม่มี
ความไศก. คำว่า อนาวกฺุลา ตัดบท
เป็น น อวกฺุลา (แปลว่า ไม่อากุล)
คือไม่มีที่สุด อีกอย่างหนึ่งข้างบนตั้ง
เรียบเสมอเว้นจากความขรุขระ.

เวพฺุริยฺุปนีลาติ เวพฺุริเยน อฺุปนีลา ตตฺถ
นาคภาวเน เวพฺุริยมยา ปสนฺนุสฺสลิลา
นีโลภาสา อเนกฺวณฺณกมลฺุปฺปล-
สณฺจนฺนา ปฺุเกฺุขรณฺีติ อตฺุโถ.

คำว่า เขียวชอุ่มดั่งแก้วไพฑูรย์ ได้แก่
เขียวขจีด้วยแก้วไพฑูรย์ อธิบายว่า ใน
นาคพิภพนั้น มีสระโบกขรณี ล้วนแล้ว
ด้วยแก้วไพฑูรย์ มีน้ำใส มีรัศมีสีเขียว
ดาดดาษไปด้วยดอกบัว และอุบลมีมากสี.

จตฺุทฺุทิสฺนฺติ ปฺุเกฺุขรณฺิยา จตฺุสุ ทิสฺสาสุ.

คำว่า ที่ ๔ ทิศ คือในทิศทั้ง ๔ ของ
สระโบกขรณี.

ปกุกา จาติ ตสฺมี อมฺพวเน อมฺพรุกฺขา
ปกุกผลา จ อฑฺฒปกุกผลา จ
ตฺรณผลา จ มุลฺลิตาเยวาติ อตุโถ.

นิจุใจตุกาติ ฉนฺนํปิ อุตฺตํ อนฺนุเปหิ
ปุปฺผเลหิ สมฺนฺนาคตาติ.

๑๖๐. "เตสํ วนานํ นรเทว มชฺฌเม
นิเวสนํ ภสฺสสรสนฺนิกาสํ
รชฏคฺคพี โสวณฺณมยํ อุฬารํ
ปภาสติ วิชฺชुरิวฺนตฺติกฺเข.

๑๖๑. มณิเมยา โสวณฺณมยา อุฬาราน
อเนกจิตฺตา สสฺตํ สุนิมมิตา
ปริปุรา กณฺณหาหิ อลงฺกตาหิ
โสวณฺณกาญฺจรรหาหิ ราช.

๑๖๒. โส สงฺขปาโล ตฺรมาทรูป
ปาสาทมารุญฺห อโนมวณฺณโน
สหสฺสณฺมภํ อตุลานฺนภาวํ
ยตุถสฺส ภริยา มเหสี อโหสี.

คำว่า มีผลสุกเต็มที่ ความว่า ในป่า
มะม่วงนั้นมีต้นมะม่วงผลสุกแล้วก็มี ผลสุก
ครึ่งผลก็มี ผลอ่อนก็มี บานสะพรั่งอยู่ที่เดียว.

คำว่า ตามสมควรแก่ฤดูเป็นนิตย์
ความว่า ประกอบด้วยดอกและผลตาม
สมควรแก่ฤดูทั้ง ๖.

๑๖๐. "ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐกว่านรชน
ในท่ามกลางสวนนั้น มีนิเวศน์
สี่เหลี่ยมประภัสสร ล้วนแล้วไปด้วย
ทองคำ มีบานประตูล้วนแล้ว
ด้วยเงินรุ่งเรืองยิ่ง ประหนึ่งสายฟ้า
รุ่งเรืองอยู่ในกลางหาว ฉะนั้น.

๑๖๑. ข้าแต่พระราชา เรือนยอดและห้อง
ในสวนนั้น ล้วนแล้วไปด้วยแก้วมณี
ล้วนแล้วไปด้วยทอง รุ่งเรืองยิ่ง
วิจิตรแล้วเป็นอเนกประการ นิรมิต
ไว้ด้วยดีติดต่อกัน เต็มไปด้วยพวก
นางนาคกัญญา ซึ่งประดับตกแต่ง
แล้ว ล้วนทรงสายสร้อยทองคำ.

๑๖๒. สังขपालนาคราชนั้น มีผิวพรรณ
ไม่ทราม ว่องไว ขึ้นสู่ปราสาท
มีเสาถึง ๑,๐๐๐ ต้น มีอานุภาพ
ซึ่งไม่ได้ อันเป็นที่อยู่ของภรรยา
ผู้เป็นอัคมเหสีของเธอ.

๑๖๓. เอกา จ นารี ตรมานรुปา
อาทาย เวฬุริยมยฺ มหคฺฆํ
สุภํ มณี ชาติมนุตฺตูปปนฺนํ
อโจิตตา อาสนมพฺภินาสี.

๑๖๔. ตโต มํ หตฺเถ อฺรโค คเหตุวา
นีสึทยึ ปมุขอาสนนฺตฺมึ
อิทมาสนํ อตฺร ภวํ นีสึทตฺ
ภวณฺหิ เม อญฺเจตโร ครุณฺ.

๑๖๕. อญฺเภา จ นารี ตรมานรुปา
อาทาย วารึ อฺปสงฺกมิตฺวา
ปาทานิ ปกฺขาลยิ เม ชนินฺท
ภริยว ภาตฺตฺ ปติโน ปิยสฺส.

๑๖๖. อปรา จ นารี ตรมานรुปา
ปกฺคยฺห โสวณฺณมยาย ปาติยา
อเนกสฺสปี วิวิธํ วิยญฺชนํ
อฺปนามยึ ภาตฺต มนุญฺญรुปี.

๑๖๗. ตฺริเยหิ มํ ภารต ภาตฺตภาตฺตํ
อฺปฏฺฐหุ ภาตฺต มโน วิทิตฺวา
ตตฺตฺตฺริ มํ นิปตี มหนฺตํ
ทิพฺเพหิ กาเมหิ อนฺปฺปกเหตี.

๑๖๓. และนารีนางหนึ่งว่องไวไม่ต้องเตือน
ยกอาสนะล้วนแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์
มีค่ามาก งดงามสมบูรณ์ด้วยแก้ว
มีชาติตั้งแก้วมณี นำมาปลูกาด.

๑๖๔. ลำดับนั้น พญานาคจึงมีอาตมภาพ
ให้นั่งบนอาสนะ อันเป็นประธาน
กล่าวว่า นี่อาสนะ เชิญท่านผู้เจริญ
โปรดนั่งบนอาสนะนี้ เพราะบรรดา
ท่านผู้เป็นที่เคารพ ท่านผู้เจริญ
เป็นที่เคารพของข้าพเจ้าคนหนึ่ง.

๑๖๕. ข้าแต่พระเจ้าอมชน นารีคนอื่นก็
ว่องไว ถือเอาวารีเข้ามาล้างเท้า
ของอาตมภาพ ดุจดั่งภรรยาล้างเท้า
ของสามีที่รัก.

๑๖๖. และนารีอื่นอีกก็ว่องไว ประคอง
ภาชนะทองคำ เต็มไปด้วยอาหาร
น่าบริโภค มีสุปะ(แกง)เป็นอันมาก
มีพยัญชนะ(กัป)ต่าง ๆ นำเข้ามา
ให้อาตมภาพ.

๑๖๗. ข้าแต่ภารตะ นารีทั้งหลายรู้จักใจ
ภัสดา พวกกันบำรุงอาตมภาพ ผู้
บริโภคภัตแล้ว ด้วยดนตรี นาคราช
นั้น ก็เข้ามาหาอาตมภาพ พร้อม
ด้วยกามคุณอันเป็นทิพย์ มิใช่น้อย
ใหญ่ยิ่งกว่าดนตรีนั้น.

ตตถ นิเวสนนติ ปาสาโท.

ภสฺสรสนุนิกาสนนติ ปภสฺสรทสฺสนัน.
 รัชฎคฺคพฺพนติ รัชฎทวารกวัต.
 มณิมยาติ เอวรูปา ตตถ ญฺญาคารา
 จ คพฺภา จ.

ปริปุราติ สมฺปุณฺณา. โส สงฺขปาโลติ
 มหาราช อหิ เอวํ ตสฺมี นาคภวํ
 วณฺเณนุต ตํ ทฏฺฐกาโม อโหสิ อถ
 มํ ตตถ เนตฺวา โส สงฺขปาโล หตฺถ
 คเหตุวา ตรมาโน เวพฺพริยถมฺเภหิ
 สหสฺสถมฺภํ ปาสาทํ อารุญฺห ยสฺมี
 จาเน อสฺส มเหสิ อโหสิ ตํ จานํ
 เนตีติ ทีเปติ.

เอกา จาติ มยิ ปาสาทํ อภิรุพฺเห
 เอกา อิตฺถิ อญฺเณหิปี มณฺหิ
 ชาติมนฺเตหิ อูเปตี สฺภํ เวพฺพริยาสนํ
 เตน นาคราเชน อวุตฺตาว. อพฺภินาสีติ
 อภิหริ. อตฺถรீติ วุตฺตี ไหติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า มี
 นิเวศน์ ได้แก่ ปราสาท.

คำว่า สีเลียมประภัสสร ได้แก่ ดูเลียม
 ประภัสสร. คำว่า มีบานประตูลั่นแล้ว
 ด้วยเงิน คือ บานประตูลั่นแล้วด้วยเงิน.
 คำว่า ลั่นแล้วไปด้วยแก้วมณี ความว่า
 เรือนยอดและห้องในสวนนั้น เห็นปานนั้น.

คำว่า เต็มไป ได้แก่ เพียบพร้อม. คำว่า
 สังขपालนาคราชนั้น พระดาบสชี้แจงว่า
 ข้าแต่มหาราชเจ้า เมื่อพญานาคราชนั้น
 พรรณนานาคพิภพอย่างนี้ อาตมภาพ
 เป็นผู้ใคร่จะเห็นนาคพิภพนั้น ลำดับนั้น
 สังขपालนาคราชนั้น นำอาตมภาพ
 ไปในที่นั้น แล้วจับมือขึ้นสู่ปราสาท
 มีเสา ๑,๐๐๐ ต้น โดยเสาสำเร็จด้วย
 แก้วไพฑูรย์ นำไปยังสถานที่อัศจรรย์
 ของเธออยู่.

คำว่า และนารีนางหนึ่ง ความว่า เมื่อ
 อาตมภาพขึ้นสู่ปราสาท สตรีนางหนึ่ง
 นำเอาอาสนะสำเร็จด้วยแก้วไพฑูรย์
 งดงามถึงชาติแก้วมณีแม่อื่น ๆ มาปลูลาด
 โดยพญานาคราชมิได้เตือนเลย. คำว่า
 นำมาปลูลาด คือนำไปเฉพาะ. มีคำกล่าว
 อธิบายว่า ปลูลาด.

ปมฺขอาสนสฺมินฺติ ปมฺขอาสนสฺมึ.
อุตฺตมาสเน นิสฺสีทาเปสฺสีติ อตฺตโก.
ครุณฺนฺติ มาตาปิตุณฺ์ เม ตฺวํ
อญฺเจตโรติ เอวํ วตฺวา นิสฺสีทาเปสฺ.
วิวิธํ วิยญฺชนฺนฺติ วิวิธํ พุยญฺชนํ.
ภตฺต มนุญฺญรูปนฺติ ภตฺตํ มนุญฺญรูปํ.

ภารตาติ ราชานํ อาลปฺติ. ภตฺต-
ภตฺตนฺติ กตภตฺตกิจฺจํ. อุปฺภูชฺชนฺติ
อนเภสฺเตหิ ตฺริเยหิ คนุชฺชพฺพํ กุรฺมานา
อุปฺภูชฺชิสฺสุ. ภตฺต มโน วิทิตฺวาติ
อตฺตโน ปติโน จิตฺตํ ชานิตฺวา.

ตตฺต
อุตฺต

มํ นิปฺตีติ โส นาคราชา มํ
อุปฺสงฺกมิ. มหนฺตํ ทิพฺเพหฺตีติ มหนฺเตหิ
อุพฺพาเรหิ ทิพฺเพหิ. กาเมหฺตีติ เตหิ จ
น อปฺปเกหิ อนปฺปเกหิ.

เอวํ อุปฺสงฺกมิตฺวา จ ปน
คาถมาห

คำว่า บนอาสนะอันเป็นประธาน
ได้แก่ อาสนะอันเป็นประมุข. อธิบายว่า
ให้นั่งบนอาสนะสูง. คำว่า บรรดาท่าน
ผู้เป็นที่เคารพ พญานาคกล่าวอย่างนี้ว่า
บรรดามารดาและบิดา ท่านเป็นคนใด
คนหนึ่งของข้าพเจ้า แล้วเชิญให้นั่ง.
คำว่า มีพยัญชนะต่างๆ ได้แก่ มีกับ
หลายอย่าง. คำว่า เต็มไปด้วยอาหาร
น่าบริโภค ได้แก่ อาหารเป็นที่น่าพอใจ.

พระดาบสเรียกพระราชว่า ข้าแต่
ภารตะ. คำว่า ผู้บริโภคภัตแล้ว ได้แก่
ทำภัตกิจเสร็จแล้ว. คำว่า บำรุง ความว่า
นางเหล่านั้น กระทำการขับร้อง บำเรอ
ด้วยดนตรีหลายร้อยอย่าง. คำว่า รู้ใจ
ภัสดา ได้แก่ รู้จิตแห่งสามีของตน.

คำว่า ยิ่งกว่าดนตรีนั้น คือยิ่งกว่า
การกระทำขับร้องนั้น.

คำว่า เข้ามาหาอาตมภาพ ความว่า
พญานาคนั้นเข้าไปหาอาตมภาพ. คำว่า
อันเป็นทิพย์ใหญ่ คือเป็นทิพย์อันใหญ่
คืออันยิ่ง. คำว่า ด้วยกามคุณ ความว่า
และด้วยกามเหล่านั้น อันมิใช่น้อย คือมี
ประมาณไม่น้อย.

ก็แล ครั้นพญานาคราชเข้าไปหา
อย่างนั้นแล้ว จึงกล่าวคาถาว่า

๑๖๘. "ภริยา มเมตา ติสตา อาฬาร
 สพุพตตมชฺฐมา ปทุมุตตรางา
 อาฬาร เอตาสฺ เต กามการา
 ททามิ เต ตา ปริจายสฺสุ"ติ.

ตตถ สพุพตตมชฺฐมาติ สพุพา
 อตตมชฺฐมา ปาณินา คหิตปฺปมาณ-
 มชฺฐมาติ อตฺถ. อฏฺฐกถายํ ปน
 สุมชฺฐมาติ ปาโส.

ปทุมุตตรางาติ ปทุมวณฺณอุตฺตรางา.
 ปทุมวณฺณจฺฉวิโยติ อตฺถ. ปริจาย-
 ยสฺสุติ ตา อตฺตโน ปาทปริจายิกา
 กโรหิติ วตฺวา ตีหิ อิตฺถีสเตหิ สหฺธิ
 มหาสมฺปตฺตี มยฺหํ อทาสี.

โสหนํ

๑๖๙. "สํวจฺฉริ ทิพฺพพรสาณฺฏตฺวา
 ตทาสฺสุหํ อุตฺตริ ปจฺจภาสี

๑๖๘. "ข้าแต่ท่านอาฬาระ ภรรยาของ
 ข้าพเจ้า ๓๐๐ นางเหล่านี้ ล้วนมี
 ร่างอ่อนแอ มีขี้รุ่งเรือง ดุจกลีบ
 ปทุม ท่านอาฬาระ นางเหล่านี้จะ
 ทำความใคร่ให้แก่ท่าน ข้าพเจ้า
 ให้แก่ท่าน ท่านจงให้นางเหล่านั้น
 บำเรอท่านเถิด".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ล้วนมี
 ร่างอ่อนแอ ได้แก่ ภรรยาทั้งหมด
 มีรูปร่างอ่อนแอ อธิบายว่า มีเอวกลม
 ประมาณเอวฝ่ามือวัดได้. แต่บาลีใน
 อรรถกถาว่า สุมชฺฐมา.

คำว่า มีขี้รุ่งเรืองดุจกลีบปทุม คือมี
 รัศมีประเสริฐสุดสีดอกปทุม. อธิบายว่า
 มีผิวพรรณดุจดอกปทุม. คำว่า จงให้
 บำเรอ ความว่า พญานาคราชกล่าวว่
 ท่านจงทำหญิงเหล่านี้ ให้เป็นบาทบริจาริกา
 ของตน แล้วได้มอบสมบัติใหญ่พร้อม
 ด้วยสตรี ๓๐๐ แก่อาตมภาพ.

(อาฬารดาบสทูลต่อไปว่า)

๑๖๙. "อาตมภาพนั้น ได้เสวยรสอันเป็น
 ทิพย์ตลอด ๑ ปี คราวนั้นจึงถาม
 คุณวิเศษอันยิ่งของนาคราชนั้น ว่า
 ทรัพย์สมบัตินี้ ท่านนาคราชได้ด้วย

นาคสุสีท กิณฺติ กถญจ ลทฺธํ
กถชฺฌคมาสิ วิมานเสฏฺฐํ.

๑๗๐. อธิจฺจ ลทฺธํ ปริณามชนฺเด
สยํ กตํ อุทาทุ เทเวหิ ทินฺนํ
ปฺจุฉามิ ตํ นาคราชเตตมตฺถํ
กถชฺฌคมาสิ วิมานเสฏฺฐนฺ"ติ.

ตตฺถ ทิพฺพรสํญญตฺวาติ ทิพฺเพ
กามคุณฺรเส อญฺญวิตฺวา. ตทาสฺสุหฺนฺติ
ตทา อสฺสุ อหํ.

นาคสุสีทนฺติ ภาทฺทมุขสฺส สงฺขपाल-
นาคราชสฺส อิทํ สมฺปตฺติชาตํ. กิณฺติ
กิ นาม กมฺมํ กตฺวา ลทฺธํ กถเมตํ
วิมานเสฏฺฐํ ตฺวํ อชฺฌคมาสิติ อิติ
นํ อหํ ปฺจุฉิ.

อธิจฺจ ลทฺธนฺติ อเหตุนา ลทฺธํ.

ปริณามชนฺเดติ เกนจิ ตวํ อตฺถาย
ปริณามิตตฺตา ปริณามโต ชาตํ.
สยํ กตฺนฺติ การเก ปกฺโกสาเปตฺวา

อุบายอย่างไรและได้อย่างไร ท่าน
ได้ครองวิมานอันประเสริฐอย่างไร.

๑๗๐. ท่านได้สมบัติโดยหาเหตุมิได้ หรือ
เกิดเพราะใครน้อมมาแก่ท่าน ท่าน
ทำเอง หรือเทวดาให้ ดูกรท่าน
นาคราช ข้าพเจ้าถามเนื้อความ
นั้นกะท่าน ท่านได้ครองวิมาน
อันประเสริฐอย่างไร".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เสวยรส
อันเป็นทิพย์ ความว่า เสวยรสกามคุณ
อันเป็นทิพย์. คำว่า ตทาสฺสุหํ ดัดบท
เป็น ตทา อสฺสุ อหํ (แท้จริงข้าพเจ้า
ในกาลนั้น).

คำว่า ทรัพย์สมบัตินี้ ท่านนาคราช
ความว่า นี่เป็นสมบัติของสังขपालนาคราช
ผู้มีหน้าเจริญ. อาตมภาพถามเขาดังนี้ว่า
ท่านกระทำการกรรมด้วยอุบายอะไร ชื่อ
อย่างไรจึงได้มา ท่านได้ครองวิมาน
อันประเสริฐนี้อย่างไร.

คำว่า ได้โดยหาเหตุมิได้ คือท่าน
ได้มาโดยไม่มีเหตุ.

คำว่า เกิดเพราะใครน้อมมาแก่ท่าน
ความว่า ชื่อว่า เกิดแล้วโดยการน้อมมา
เพราะใครน้อมมาเพื่อประโยชน์แก่ท่าน.

รัตนานิ ทตฺวา กาวิตนฺติ.

ตโต ปรา ทฺวินฺนํปี วจนปฏิวจน-
คาถา จ

๑๗๑. "นาริจฺจ ลทฺถํ น ปริณามข้เม
น สยํ กตํ นาปี เทเวหิ ทินฺนํ
สเกหิ กมฺเมหิ อปาปเกหิ
ปฺญฺญณฺเหิ เม ลทฺถมิตํ วิมานํ.

๑๗๒. กิณฺเต วตฺถํ กิ ปน พุรฺหมจฺริยํ
กิสฺส สฺสจฺฉินฺณสฺส อยํ วิปาโก
อกุขาหิ เม นาคฺราเชตมตฺถํ
กถํ นุ เต ลทฺถมิตํ วิมานํ.

๑๗๓. ราชา อโหสี มคฺธานมิสฺสโร
ทฺยโยธโน นาม มหฺนุภาโว
โส อิตฺตฺรํ ชีวิตํ สํวิทฺวา
อสฺสสฺสตํ วิปริณามธมฺมํ.

คำว่า ท่านทำเอง ความว่า หรือว่า
ท่านให้เรียกช่างมามอบรับตะให้กระทำ.

ลำดับต่อไป เป็นคาถากล่าว
โต้ตอบของพระดาบส และพญานาคราช
ทั้งสอง ฟังทราบต่อไปนี้

(พญานาคกล่าววว่า)

๑๗๑. "ข้าพเจ้าได้วิมานนี้มิใช่โดยไม่มีเหตุ
และมีสาเหตุ เพราะใครน้อมมาให้
ข้าพเจ้า ข้าพเจ้ามิได้ทำเอง แม้
เทวดาก็มิได้ยกให้ แต่ข้าพเจ้าได้
วิมานนี้ ด้วยบุญกรรมอันไม่เป็น
บาปของตน.

๑๗๒. วัตรของท่านเป็นอย่างไร และ
พรหมจรรย์ของท่านเป็นไฉน นี้
เป็นวิบากแห่งกรรมอะไร ที่ท่าน
ประพฤติดีแล้ว ดูกรพญานาคราช
ขอท่านจงบอกเนื้อความนี้ แก่
ข้าพเจ้า ท่านได้วิมานนี้มาอย่างไร.

(พญานาคกล่าววว่า)

๑๗๓. ข้าพเจ้าได้เป็นพระราชา เป็นใหญ่
กว่าชนชาวมคธมีนามว่าทฺยโยธนะ
มีอานุภาพมาก ทราบชัดว่าชีวิต
เป็นของน้อย ไม่เที่ยง มีความ
แปรปรวนไปเป็นธรรมดา.

๑๗๔. อนนญจ ปานญจ ปสนุนจิตโต
สกุจจ ทานํ วิปุลํ อทาสี
โอปานญุตํ เม สมํ ตทาสี
สนุตปิปปิตา สมณพราหมณา จ.

๑๗๕. มालญจ คนฺธญจ วิเลปนญจ
ปทีปยํ ยานมุปลสฺสยญจ
อจฺฉาทนํ เสยฺยมถนฺนปานํ
สกุจจ ทานานิ อทมฺห ตตฺถ.

๑๗๖. ตํ เม วตํ ตํ ปน พฺรหฺมจฺริยํ
ตสฺส สฺสจฺฉินฺณสฺส อยํ วิปาโก
เตเนว เม ลทฺถมิทํ วิมานํ
ปฺหุตภกฺขํ พหุอนฺนปานํ
นจฺเจहि คีเตहि จฺเปตฺรูปิ
จิริฎฺจิติกํ น จ สสฺสตายิ.

๑๗๗. อปฺปานุภาวา ตํ มหฺทานุภาวํ
เตชสฺสสินํ หนฺติ อเตชวฺนฺโต
กิเมว ทาชาวุธ กิ ปฏฺิจจ
หตฺถตฺถมาคฺจฺฉิ วนิพฺพกานํ.

๑๗๘. ภยํ นุ เต อนฺนวคฺตํ มหนฺตํ
เตไซ นุ เต นานวคฺตํ ทนฺตมฺลํ

๑๗๔. ข้าพเจ้ามีจิตเลื่อมใส ได้ให้ข้าวน้ำ
เป็นทานอันไพบูรณ์ โดยเคารพ วัง
ของข้าพเจ้าในคราวนั้น เป็นเหมือน
บ่อน้ำ ทั้งสมณะและพราหมณ์
ทั้งหลาย ก็อิมหน้าสำราญ.

๑๗๕. ข้าพเจ้าได้ให้ดอกไม้ ของหอม
เครื่องลูบไล้ ประทีป ยวดยาน
ที่ปัก ผ้านุ่มผ้าห่ม ที่นอน และ
ข้าวน้ำเป็นทานโดยเคารพในที่นั้น.

๑๗๖. นั้นเป็นวัตร และเป็นพรหมจรรย์
ของข้าพเจ้า นี่เป็นวิบากแห่งกรรม
ที่ข้าพเจ้าประพฤติดีแล้ว ข้าพเจ้า
ได้วิมานนี้ มีภัตตาหารอันเพียงพอ
มีข้าวและน้ำมากมาย เพราะวัตร
และพรหมจรรย์นั้นแล อนึ่ง วิมาน
นี้ ประกอบด้วยการฟ้อนรำ ขับร้อง
ตั้งอยู่ช้านาน แต่เป็นของไม่เที่ยง.

๑๗๗. บุตรนายพรานทั้งหลายผู้มีอำนาจ
น้อย ไม่มีเดช ใจนจึงเบียดเบียน
ท่านผู้มีอำนาจมากมีเดชได้ แน่
ท่านผู้มีเขี้ยวเป็นอาวุธ เพราะอาศัย
อะไรหรือ ท่านจึงตกอยู่ในเงื้อมมือ
ของพวกกวณิพก.

๑๗๘. มหันตภัยตามถึงท่านหรือ หรือว่า
เดชของท่านไม่แล่นไปยังราก็เขี้ยว

๖

พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ๒๒๕-๑๔

กิเมว ทาชาวุธ ก็ ปฏิจุจ
กิเลสมาปชฺชิตี วนิพฺพกานัน.

ดูกรท่านผู้มีเขี้ยวเป็นอาวุธ อย่างไร
กัน เพราะอาศัยอะไรหรือ ท่านจึง
ถึงความเศร้าหมอง ในสำนักของ
พวกวณิพก.

(พญานาคกล่าววว่า)

๑๗๙. น เม ภาย์ อนุวคตฺ มหนตฺ
เตโช น สกฺกา มม เตภินฺตฺ
สตนฺจ ธมฺมานิ สุกิตฺติตานิ
สมุทฺทเวลาว ทุรฺจฺจยานิ.

๑๗๙. มหันตภัย มิได้ตามถึงข้าพเจ้าเลย
ชนพวกนั้น ไม่อาจจะทำลายเดช
ของข้าพเจ้าได้ แต่ธรรมของ
สัตว์บุรุษทั้งหลาย ท่านประกาศไว้
ดีแล้ว ยากที่จะล่วงไปได้ เหมือน
เขตแดนสมุทร ฉะนั้น.

๑๘๐. จาตุทฺทสี ปญฺจทสี อาฬาร
อุโปสถํ นิจฺจมุปาวัสสามิ
อถาคมฺุ โสฬส โภชปฺตฺตา
รชฺชํ คเหตุวาน ทฬฺหฺญจ ปาสํ.

๑๘๐. ข้าแต่ท่านอาฬาระ ข้าพเจ้าเข้าจำ
อุโบสถในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ
เป็นนิตย์ ต่อมาบุตรนายพรานไพร
๑๖ คน ถือเชือกและบ่วงอันมั่นคง
มาถึงแล้ว.

๑๘๑. ภาตฺวาน นาสํ อติกฺสุส รชฺชํ
นยีสฺสุ มํ สมฺปริคฺยฺห ลุทฺทา
เอตาทิสํ ทฺกฺขมฺหํ ติติกฺขํ
อุโปสถํ อปฺปฏิโกปฺยนฺโต.

๑๘๑. นายพรานทั้งหลาย พวกกันแทงจุมุก
ร้อยเชือก ช่วยกันหามนำข้าพเจ้า
ไป ข้าพเจ้าอดทนต่อทุกข์เช่นนั้น
มิได้ยังอุโบสถให้กำเริบ.

๑๘๒. เอกายเน ตํ ปเถ อทฺทสฺสุ
พลเน วณฺเณน จุเปตฺรูปิ

๑๘๒. บุตรนายพรานเหล่านั้น ได้พบท่าน
ผู้สมบุรณ์ด้วยกำลัง และผิวพรรณ
ในทางที่เดินได้คนเดียว ท่านเป็น
ผู้เจริญ ด้วยสิริและปัญญาแล้ว

สิริยา ปณฺณาย จ ภาวิตฺตีสึ
กิมตฺถิยํ นาค ตโป กโรสึ.

ท่านนาคราช ท่านบำเพ็ญตบะ
เพื่อประโยชน์อะไร.

(พญานาคกล่าวว่า)

๑๘๓. น ปุตฺตเหตุ น ธนฺตฺตเหตุ
น อายุโน จาปี อافیร เหตุ
มนุสฺสโยนี อภิปตฺถยาโน
ตสฺมา ปรกุกมฺม ตโป กโรมิ.

๑๘๓. แน่ท่านอาฬาระ มีใช้เพราะเหตุ
แห่งบุตร มีใช้เพราะเหตุแห่งทรัพย์
มีใช้เพราะเหตุแห่งอายุ แต่ข้าพเจ้า
มุ่งเฉพาะกำเนิดมนุษย์ เพราะ
ฉะนั้น จึงบากบั่น บำเพ็ญตบะ.

(อาฬาระกล่าวว่า)

๑๘๔. ตฺวํ โลहितกุโข วิหตฺนตฺรํโส
อลงฺกโต กปฺปิตเกสฺมตฺตฺต
สุโรสฺสิตฺโต โลहितจฺนฺทเนน
คณฺฐพฺพราชาว ทิสฺสา ปภาสฺสึ.

๑๘๔. ท่านเป็นผู้มีนัยน์ตาแดง มีรัศมี
รุ่งเรือง ประดับตกแต่งแล้ว ปลงผม
และหนวด แล้วขโลมทาด้วย
จันทน์แดง สองแสงสว่างทั่วทิศ
ดุจคันทน์พพรราชฉะนั้น.

๑๘๕. เทวิทฺธิปตฺตฺตีสึ มหฺานุกาโว
สพฺเพหิ กาเมหิ สมงฺคิภูโต
ปฺจุจฺฉามิ ตํ นาคฺราเชตมตฺถํ
เสยฺโย อิตฺโต เกน มนุสฺสโลโก.

๑๘๕. ท่านเป็นผู้ถึงอิทธิฤทธิ์ดุจเทพ มี
อาณุภาพมาก เป็นผู้พร้อมด้วย
กามทุกอย่าง ดูกร ท่านนาคราช
ข้าพเจ้าขอถามเนื้อความนั้นกะท่าน
เหตุไร ในมนุษยโลก จึงประเสริฐ
กว่านาคพิภพนี้.

(พญานาคกล่าวว่า)

๑๘๖. อافیร นาณฺณตฺตร มนุสฺสโลกา
สุทฺธิ วา สํวิชฺชติ สํยโม วา

๑๘๖. ดูกรท่านอาฬาระ ความบริสุทธิ์
หรือความสำรวมไม่มี นอกจาก

อหฺเวจ ลทฺธาน มนุสฺสโยนี
กาหามิ ชาติมรณสฺส อนฺตํ.

มนุษย์โลก อนึ่ง ข้าพเจ้าได้กำเนิด
เป็นมนุษย์แล้ว จักทำที่สุดแห่งชาติ
และมรณะ.

(อาฬาระกล่าวว่่า)

๑๘๗. สํวจฺจโร เม วสโต ตวณฺติเก
อนนฺเนน ปาเนน อุปฏฺฐิจฺฉิตฺสุมิ
อามนฺตยิตฺวาน ปเลมิ นาค
จิรปฺปวฏฺฐโจสฺสมิ อหํ ชนินฺท.

๑๘๗. ข้าพเจ้าอยู่ในสำนักของท่าน ๑ ปี
แล้ว เป็นผู้อันท่านบำรุงด้วยข้าว
และน้ำ ดูกรท่านนาคราช ข้าพเจ้า
ขอลาท่านไป ข้าแต่พระจอมชน
อาตมภาพ อยู่ในนาคพิภพสิ้น
กาลนาน.

(พญานาคกล่าวว่่า)

๑๘๘. ปุตุตา จ ทารา อนุชชีวินิ จ
นิจฺจานุสฺสิฏฺฐา อุปตฺติฏฺฐเต ตํ
กิจฺจินฺุ เต นากิสํสิตฺถ โกจิ
ปียญฺหิ เม ทสฺสนํ ตฺยฺห อฬาร.

๑๘๘. ข้าแต่ท่านอาฬาระ บุตรภรรยาและ
ข้ารับใช้ที่ข้าพเจ้าพร่ำสอนเป็นนิตย์
ย่อมบำรุงท่าน ใคร ๆ มิได้แข่งด่า
ท่านมิใช่หรือ ก็การที่ได้พบเห็น
ท่าน เป็นที่พอใจของข้าพเจ้า.

(อาฬาระกล่าวว่่า)

๑๘๙. ยถาปิ มาตุ จ ปิตุ อคาเร
ปุตุโต ปิโย ปฏฺฐิวิหิตฺว วเสยฺย
ตโตปิ มยฺหํ อิธเมว เสยฺโย
จิตฺตญฺหิ เต นาค มยิ ปสนฺนํ.

๑๘๙. ดูกรพญานาคราช บุตรผู้เป็นที่รัก
ปฏิบัติมารดาและบิดา อยู่ในเรือน
แม้ด้วยประการใด ท่านบำรุง
ข้าพเจ้า อยู่ในนาคพิภพนี้
ประเสริฐกว่าประการนั้น เพราะว่า
จิตของท่านเลื่อมใสในข้าพเจ้า.

๑๙๐. มณี มมฺ วิชฺชติ โลहितงฺโค
ธนาหโร มณिरตนํ อุฬารํ
อาทาย ตวั คจฺจ สกํ นิเกตํ
ลทฺธา ธนนฺตํ มณีโมสฺสชฺชสฺสุ"ติ.

ตตฺถ กิณฺเด วตฺนฺติ ก็ ตว
วตฺสมาทานํ. พุรฺหมจฺริยฺนฺติ เสฏฺฐจฺริยํ.
โอบานฺนฺตฺนฺติ จตฺตฺมหาปฺเต ชตฺไปกฺขรณฺตี
วีย ธมฺมิกสมณฺพฺราหฺมณานํ ยถาสฺขํ
ปริภุญฺชิตพฺพิวํ. น จ สสฺสตาณฺติ
จิรฺภูจฺติกํ สมานํปี เจตํ มยฺหํ สสฺสตํ
น โหตีติ เม กเถติ.

อปฺปานฺนฺภาวติ โภชปฺตฺเต สนธายาห.
หนฺตีติ อฏฺฐสฺสุ จาเนสฺสุ สุเลหิ
วิชฺฌนฺตา ก็การณา หนึสฺสุ.

(พญานาคกล่าวว่)

๑๙๐. แก้วทับทิม อันจะนำทรัพย์มาให้
ของข้าพเจ้ามีอยู่ ท่านจงถือเอา
มณีรัตน์อันโอฬารนั้น ไปยังที่อยู่
ของตนได้ทรัพย์แล้ว จงเก็บแก้วมณี
นั้นไว้".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า วัตร
ของท่านเป็นอย่างไร ความว่า วัตร
สมาทานของท่านเป็นอย่างไร. คำว่า
พรหมจรรย์ ได้แก่ ความประพฤติอัน
ประเสริฐที่สุด. คำว่า เป็นเหมือนบ่อน้ำ
ความว่า เรือนของข้าพเจ้าเป็นเหมือน
สระโบกขรณีที่ขุดไว้ ในทางใหญ่ ๔
แพร่ง มีสมบัติอันสมณะและพราหมณ์
ผู้ตั้งอยู่ในธรรมพึงบริโภคตามสบาย.
คำว่า แต่เป็นของไม่เที่ยง พญานาค
กล่าวแก่อาตมภาพว่ ความจริงวิมานนี้
แม้เป็นของตั้งอยู่นานแต่เป็นของไม่เที่ยง
สำหรับข้าพเจ้า.

คำว่า มีอานุภาพน้อย พระดาบสกล่าว
หมายเอาบุตรนายพรานทั้งหลาย. คำว่า
เบียดเบียน ความว่า เพราะเหตุอะไร
พวกบุตรนายพรานไพร่ จึงเอาหลาวแทง
ในที่ ๘ แห่ง เบียดเบียนแล้ว.

ก็ ปฏิจุจาทิ กัม สนุชาย ตวั
ตทา เตสํ หตฺถตฺถํ อาคณฺฉิ วสํ
อุปกฺโต. **วณิพฺพกานนฺติ** โภชปฺตฺตา
อิธ วณิพฺพกาติ วุตฺตา.

เตโช นุ เต อนฺวคตฺ หนฺตมฺลนฺติ
ก็ นุ ตว เตโช โภชปฺตฺเต ทิสฺวา
ตทา ภาโย มหนฺตํ อนฺวคตํ อุทาหุ วิสํ
หนฺตมฺลํ อนฺวคตํ. **กิลฺลนฺติ** ทุกฺขํ.
วณิพฺพกานนฺติ โภชปฺตฺตานํ สนฺติเก
โภชปฺตฺเต นิสฺสายาติ อตฺถโธ.

เตโช น สกฺกา มม เตภี
หนฺตฺนฺติ มม วิสเตโช อญฺเญสฺส
เตเชน อภิหนฺตฺปิ น สกฺกา เตสํ.

สตนฺติ พุทฺธาทีนํ. **ธมฺมานีติ** สีล-
สมาธิปญฺญาขณฺติอนุทฺทยาเมตฺตภาวนา-
สงฺฆาตานิ ธมฺมานิ. **สุกิตฺติตานีติ**
สฺวณฺณิตานิ สุกิตฺตานิ.

คำว่า เพราะอาศัยอะไรหรือ ความว่า
อาศัยอะไรท่านจึงมาสู่เงื้อมมือ คือเข้าถึง
อำนาจบุตรพรานเหล่านั้นในกาลนั้น.
คำว่า วณิพก ความว่า บุตรพราน
ทั้งหลาย ท่านเรียกว่า วณิพก ในที่นี้.

คำว่า หรือเดชของท่านไม่แล่นไปตาม
รากเขี้ยว ความว่า ภัยใหญ่มาถึงท่าน
ในกาลนั้น เพราะพบพวกบุตรพรานหรือ
หนอ หรือว่าเดชคือพิษของท่านไม่แล่น
ไปยังรากเขี้ยว. คำว่า ความเศร้าหมอง
ได้แก่ ความลำบาก. คำว่า ของพวก
วณิพก ความว่า ในสำนักบุตรนายพราน
ทั้งหลาย อธิบายว่า เพราะอาศัยบุตร
นายพรานทั้งหลาย.

คำว่า ชนพวกนั้นไม่อาจจะทำลาย
เดชของข้าพเจ้าได้ ความว่า เดช คือ
พิษของข้าพเจ้า แม้เดชของคนอื่น คือของ
บุตรพรานเหล่านั้น ไม่สามารถจะกำจัดได้.

คำว่า ของสัตบุรุษทั้งหลาย ได้แก่ ของ
พระอริยบุคคลทั้งหลายมีพระพุทธเจ้า
เป็นต้น. คำว่า ธรรมทั้งหลาย ได้แก่
ธรรมทั้งหลายกล่าวคือ คีล สมาธิ ปัญญา
ขันติ ความเอ็นดู และเมตตภาวนา.
คำว่า ประกาศไว้ดีแล้ว ความว่า ท่าน
พรรณนาไว้ดีแล้ว คือกล่าวไว้ดีแล้ว.

กิณฺติ กตฺวา. สมุทฺทเวลา วุจฺจยา นีติ
 เตหิ สมุทฺทเวลา วิย สปุปริเสหิ
 ซีวิตตฺถปิ วุจฺจยา นีติ วณฺณิตานิ
 ตสฺมา อหิ สีลภทฺทเยน ขนฺติเมตฺตา-
 สมนฺนาคโต หุตฺวา มม โกปสฺส
 สีลเวณฺหํ อติกฺกมิตฺตํ น อทาสินฺติ
 อาห.

อิมิสฺสา ปน สงฺขपालธมฺมเทส นาย
 ทสฺปิ ปารมมโย ลพฺภนฺติ. ตทา หิ
 มหาสตุเตน สรีรสฺส ปริจฺจตฺตภาโว
 ทานปารมมํ นาม โหติ. ตถารูปेณปิ
 วิสเตเชน สีลสฺส อภินฺนตา สีลปารมมํ.
 นาคภวฺนโต นิภฺขมิตฺวา สมณธมฺมกรรณํ
 เนกขมฺมปารมมํ. อิทญฺจิทญฺจ กาทฺตํ
 วญฺญตีติ สํวิทหนํ ปญฺญาปารมมํ.
 อธิวาสนวิริยํ วิริยปารมมํ. อธิวาสนขนฺติ
 ขนฺติปารมมํ. สจฺจสมาทานํ สจฺจปารมมํ.
 มม สีลํ น ภินฺทิสฺสสามีติ อธิญฺจานํ
 อธิญฺจานปารมมํ. อนฺุทฺทยภาโว เมตฺตา-
 ปารมมํ. เวทนาย มชฺฌตฺตภาโว
 อฺุเปกฺขาปารมมํ.

กล่าวกระทำว่าอย่างไร กล่าวว่ายาก
 ที่จะล่วงไปได้ เหมือนเขตแดนสมุทร
 พญานาคกล่าวว่า สัตบุรุษทั้งหลาย
 เหล่านั้นพรรณนาไว้ว่า เป็นของล่วงได้
 ยาก แม้เพื่อชีวิต ดุจฝั่งแห่งสมุทรฉะนั้น
 เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงประกอบด้วย
 ขันติและเมตตา เพราะกลัวศีลจะขาด
 เมื่อข้าพเจ้าขุ่นเคือง ก็ไม่ให้เพื่อล่วง
 ละเมิด ที่สุดขอบเขตของศีล.

อนึ่ง ด้วยธรรมเทศนาของสังข-
 ปาลนาคราชนี้ ย่อมได้บารมี ๑๐ ประการ.
 แท้จริง ความที่พระมหาสัตว์สลະสรีระ
 ในคราวนั้น ชื่อว่า ทานบารมี. ความที่
 พระมหาสัตว์ไม่ทำลายศีลด้วยเดชแห่ง
 พิช แม้เห็นปานนั้น ชื่อว่า ศีลบารมี.
 การออกจากราคพิภพ กระทำสมณธรรม
 ชื่อว่า เนกขัมมบารมี. การจัดแจงว่าเราควร
 ทำสิ่งนี้ๆ ชื่อว่า ปัญญาบารมี. ความเพียร
 ด้วยความอดกลั้น ชื่อว่า วิริยบารมี.
 ความอดทนด้วยความอดกลั้น ชื่อว่า
 ขันติบารมี. การสมาทานความสัตย์ ชื่อว่า
 สัจจบารมี. การอธิษฐานว่า เราจักไม่
 ทำลายศีลของเรา ชื่อว่า อธิษฐานบารมี.
 ความปรารถนาดีต่อกัน ชื่อว่า เมตตา-
 บารมี. ความเป็นผู้วางตนเป็นกลางใน
 เวทนา ชื่อว่า อฺุเปกฺขาบารมี.

อถาคมนุติ อถกทิวส์ วมุมิ-
มตฤเก นิปนัน ทิสฺวา โสฬส
โกชปุตฺตา ขรรชฺชอุจ ทฬฺหปาสฺวจ
สุลานิ จ คเหตุวา มม สนฺติกั
อาคตา.

ภตฺวานาติ มม สรีริ อฏฺจสุ จาเนสุ
ภินฺทิตฺวา กณฺฏกฺลตา ปเวเสตฺวา.

นาสิ อติกฺสุส รชฺชนฺติ โถกั คนฺตฺวา
สิสิ เม โอลมฺพนฺตํ ทิสฺวา มหามคฺเค
นิปชฺชาเปตฺวา ปุน นาสิปี เม
ภินฺทิตฺวา วิวฏฺฏรชฺชํ อติกฺสุส
กาชโกฏฺยํ ลคฺเคตฺวา สมนฺตโต
ปริคฺคเหตุวา มํ นยีสฺสุ.

อทุทฺสฺสูติ สมฺม สงฺขปาล เต
โกชปุตฺตา เอกายเน เอกคมเน
ชงฺฆปทิกมคฺเค ตํ พเลน วณฺณเนน
จ อุเปตรูปิ ปสฺสูสิ ตฺวํ ปน
อิสฺสุริยโสภคฺคสิริยา จ ปญฺญาเย จ
ภาวิตฺวา วทฺตฺมิโต โส ตฺวํ เอวฺรุโป
สมาโน กิमतฺถํ ตปํ กโรสิ ก็
อิจฺฉนฺโต อุโปสถวาสิ อุปวสฺสิ สิสิ
รกฺขสิ.

คำว่า ต่อมาบุตรนายพรานไพร
ทั้ง ๑๖ คน มาถึง ความว่า ต่อมา
วันหนึ่ง บุตรนายพราน ๑๖ คน เห็น
ข้าพเจ้านอนอยู่บนยอดจอมปลวก ถือเอา
เชือกแข็งแกร่งบ่วงอันแข็งแรงและหลาว
มายังสำนักของข้าพเจ้า.

คำว่า พวกมันแทง ความว่า ทำลายสระ
ของข้าพเจ้า ๘ แห่ง สอดหวายหนามเข้าไป.

คำว่า แทะจมูกแล้วร้อยเชือก ความว่า
บุตรนายพรานเหล่านั้นไปได้หน่อยหนึ่ง
เห็นศีรษะของข้าพเจ้าห้อยลง จึงให้นอน
ที่หนทางใหญ่ แล้วทะจมูกของข้าพเจ้า
อีก ร้อยเชือกเกลียว คล้องไว้ที่ปลายคาน
ควบคุมโดยรอบ นำข้าพเจ้าไป.

คำว่า ได้พบท่าน ความว่า
แนะนำสงฆ์สงฆปาละ บุตรนายพราน
เหล่านั้น เห็นท่านประกอบด้วยกำลัง
และผิวพรรณในทางเดินได้คนเดียว คือ
หนทางเดินเข้าไปได้เฉพาะผู้เดียว แต่
ท่านก็เจริญ คือรุ่งเรื่องด้วยสิริ คือความ
เป็นใหญ่ และความงามเลิศกับทั้งปัญญา
ท่านเป็นผู้เห็นปานนี้ บำเพ็ญตบะเพื่อ
อะไร ท่านปรารถนาอะไร จึงเข้าจำ
อุโบสถ คือรักษาศีล.

อททสาสินฺธิปิ ปาโจ. อหิ เอกายเน
 มหามคฺเค ตํ อททสินฺธิ อตุโธ.
 อภิปตฺถยาไนติ ปตฺถณฺโต. ตสฺมาติ
 ยสฺมา มนุสฺสโยนี ปตฺถณฺมิ ตสฺมา
 วิริเยน ปรกุกมิตฺวา ตโปกมมํ กโรมีติ.

สุโรสีโตติ สุขอนฺลิตฺโต. อิตติ
 อิมฺมหา นาคภวฺนา มนุสฺสโลโก
 เกน อุตฺตริตโร. สฺมุธีติ มคฺคผล-
 นิพฺพานสงฺฆาตา วิสฺสุทฺธิ. สยฺไมติ สิลล์.

อิทํ โส มนุสฺสโลเกเยว พุทฺธปฺจเจก-
 พุทฺธานํ อฺปฺปตฺตี สนฺธายาห.
 กาทามิตี อตฺตโน อปฺปฏิสนฺธิกาว่า
 กโรนฺโต ชาตฺชรามรณฺสฺส อนฺตํ
 กริสฺสามิตี. เอวํ มหาราช โส
 สงฺฆปาโล มนุสฺสโลกํ วนฺณณฺสีติ.

สํวจฺจโร เมติ เอวํ มหาราช
 ตสฺมี มนุสฺสโลกํ วนฺณณฺนฺเต อหิ
 ปพฺพชฺชาย สินฺเหํ กตฺวา เอตทโวจํ.

บาลีว่า อททสาสินฺธิ แปลว่า ข้าพเจ้า
 ได้เห็นแล้ว ดังนี้ก็มี. อธิบายว่า ข้าพเจ้า
 ได้เห็นท่านในหนทางใหญ่ที่เดินไปมาได้
 คนเดียว. คำว่า มุ่งเฉพาะ คือปรารถนา.
 คำว่า เพราะฉะนั้น ความว่า เพราะ
 ข้าพเจ้าปรารถนากำเนิดมนุษย์ ฉะนั้น
 จึงบากบั่นบำเพ็ญตบะด้วยความเพียร.

คำว่า ชโลมทา คือมีตัวอันได้ทา
 ไว้ดีแล้ว. คำว่า กวานาคพิภพนี้ ความว่า
 ด้วยเหตุอะไร มนุษย์โลก จึงยิ่งกว่า
 นาคพิภพนี้. ความหมัดจดพิเศษ กล่าว
 คือ มรรคผลและนิพพาน ชื่อว่า ความ
 บริสุทธิ. ศิลชื่อว่า ความสำรวม.

พญานาคราชนั้น หมายถึงความเกิดขึ้น
 แห่งพระพุทฺธเจ้า และพระปัจเจกพุทฺธเจ้า
 ในมนุษยโลกนั่นเอง จึงกล่าวคำนี้. คำว่า
 จักทำ ความว่า ข้าพเจ้ากระทำความ
 ไม่มีปฏิสนธิของตน จักกระทำที่สุดแห่ง
 ชาตฺ ชราและมรณะได้. ข้าแต่มหาราชเจ้า
 พญานาคสังขपालะนั้น พรรณนาถึง
 มนุษย์โลกอย่างนี้ ดังนี้แล.

คำว่า ข้าพเจ้าอยู่ ๑ ปี ความว่า
 เมื่อพญานาคนั้น พรรณนาถึงมนุษยโลก
 อยู่อย่างนี้ อาตมภาพทำความเส่นหาใน
 บรรพชา จึงกล่าวคำนี้ว่า.

ตตถ อุปฏฺฐิตสฺมิตฺติ อนฺนปฺปาเนน เจว
ทฺธิพฺเพหิ จ กามคฺคฺเคนหิ ปริจฺฉินฺโน
มานิโต. ปเลมิตฺติ สเรมิ คจฺฉามิ.
จิรปฺปวฺภูจฺฉสฺมิตฺติ อหํ มนุสฺสโลกโต
จิรปฺปวฺภูจฺฉ.

นาภิสฺสิตฺถาติ กจฺฉิ นุโข มม
ปฺตฺตาทิสฺสุ โกจิ ตํ น อกฺโกสิ น
ปริภาสฺสีติ ปุจฺฉติ. นาภิสฺสฺเชธาติปิ
ปาโส. น โกเปสีติ อตฺถ.

ปฏฺวิหิตฺติ ปฏฺวิชคฺคิตฺโต. มณฺนิ มมนฺตฺติ
สเจ สมฺม อพฺฟาร คจฺฉสิเยว เอวํ
สนฺนเต มม โสหิตฺตฺโค ธนาหรโณ
สพฺพกามทโท มณฺนิ สํวิชฺชติ ตํ
อพฺฟาร มณฺนิรตฺนํ อาทาย ตว
เคนหํ คจฺฉ ตตฺถ อิมสฺसानุภาเวน
ยาวทิจฺฉกํ ธนํ ลทฺธา ปฺน อิมํ
มณฺนิรตฺนํ โอสฺสขสฺสุ โอสฺสขนฺนโต จ
อณฺเวยตฺถ อโนสฺสชิตฺวา อตฺตโน
อุทกจาภฺยํ โอสฺสชเยยาสีติ วตฺวา
มยฺหํ มณฺนิรตฺนํ อุปเนสีติ วทติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เป็นผู้อันท่าน
บำรุง คือได้รับบำเรอ ได้แก่ ได้รับการ
ต้อนรับด้วยข้าวน้ำและกามคุณอันเป็น
ทิพย์. คำว่า ข้าพเจ้าขอลาท่านไป คือ
ข้าพเจ้ายังระลึกถึง แต่จะต้องไป. คำว่า
อยู่ในนาคพิภพสิ้นกาลนาน ความว่า
ข้าพเจ้าจากมนุษย์โลกมานานแล้ว.

คำว่า ใคร ๆ มิได้แข่งด่าท่าน
มิใช่หรือ พญานาคถามว่า ในบรรดา
บุตรเป็นต้นของข้าพเจ้า ใคร ๆ มิได้ด่า
มิได้บริภาษ ท่านมิใช่หรือ. บาลีว่า
นาภิสฺสฺเชธ (แปลว่ามีได้สาปแข่ง) ดังนี้
ก็มี. อธิบายว่า ไม่ให้ขุ่นเคือง.

คำว่า ปฏิบัติ คือเลี้ยงดูแล้ว. คำว่า
แก้วทับทิมของข้าพเจ้า พญานาคกล่าว
ว่า แนะท่านสหายอพฟาระ ถ้าท่านจะไป
ให้ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ แก้วมณีสีแดง
นำทรัพย์มาให้ ให้ซึ่งสมบัติน่าใคร่ทั้งปวง
ของข้าพเจ้ามีอยู่ ท่านอพฟาระ ท่านจง
ถือเอามณีรัตนะนั้น ไปสู่เรือนของท่าน
ท่านได้ทรัพย์ตามปรารถนาด้วยอำนาจ
แห่งมณีรัตนะนั้นแล้ว ต่อไปจงเก็บมณีรัตนะ
นี้ในเรือนนั้น แต่เมื่อจะเก็บอย่าเก็บไว้
ในที่อื่น ควรเก็บไว้ในตุ่มน้ำของตน
ครั้งกล่าวดังนี้แล้ว ก็มอบแก้วมณีแก่
อาตมภาพ.

เอวี่ วตุวา "อถาหิ มหาราช
 นาคราชานัน เอตทโวจํ สมมุ นานัน
 ธเนนตติโก ปพพชิตุํ ปน อิจฺฉามีติ
 ปพพชิตปริกฺขาริ ยาจิตฺวา เตเนว
 สทฺธิ นาคภวนโต นิกฺขमितฺวา ตํ
 นินฺวตฺเตตฺวา หิมวณฺตํ ปวิสิตฺวา
 ปพพชิตโต"ติ วตุวา ญญโถ ญมฺมกถิ
 กเถนฺโต คาถาทวยมาห

๑๙๑. "ทิฏฺฐา มยา มานุสิกาปี กามา
 อสฺสสตา วิปริณามญฺมา
 อาทีนฺวํ กามคฺเณสุ ทิสฺวา
 สทฺธายหิ ปพพชิตอมฺหิ ราช.

๑๙๒. ทุมฺปผลาเนว ปตฺนติ มาณวา
 ทหฺรา จ วุฑฺฒา จ สรีรภาทา
 เอตฺปี ทิสฺวา ปพพชิตอมฺหิ ราช
 อปฺนฺณกํ สามญฺญเมว เสยฺโย"ติ.

ตตฺถ สทฺธายาติ กมฺมญฺจ ผลญฺจ
 นิพฺพานญฺจ สทฺทหิตฺวา. ทุมฺปผลาเนวาติ
 ยถา รุกฺขผลานิ ปกุกานิปี อปฺกุกานิปี

ครั้งอาฬารดาบสกล่าวอย่างนี้แล้ว
 จึงทูลว่า "ข้าแต่มหาบพิตร ครั้งนั้น
 อาตมภาพได้กล่าวคำนี้กะนาคราชว่า
 แน่สหาย เราไม่ต้องการทรัพย์ แต่เรา
 ประารถนาจะบวช จึงขอบริขารบรรพชิต
 ออกจากนาคพิภพ พร้อมด้วยนาคราชนั้น
 เชิญนาคราชให้กลับ จึงเข้าสู่หิมวันต-
 ประเทศ บวชแล้ว" เมื่อจะกล่าวธรรมกถา
 ถวายพระราชา จึงกล่าว ๒ คาถาว่า

๑๙๑. "ข้าแต่พระราชา แม้กามเป็นของ
 มนุษย์ อาตมภาพเห็นแล้ว ไม่เที่ยง
 มีความแปรปรวน เป็นธรรมดา
 อาตมภาพ เห็นโทษในกามคุณ
 ทั้งหลาย จึงบวชแล้วด้วยศรัทธา.

๑๙๒. ข้าแต่พระราชา มาณพทั้งหลาย
 ทั้งนุ้ม ทั้งแก ย่อมมีสรีระทำลาย
 ล่วงลับไป เปรียบเหมือนผลไม้
 ฉะนั้น อาตมภาพเห็นคุณข้อนี้
 จึงบรรพชา สามัญญผล อันเป็นข้อ
 ปฏิบัติไม่ผิดเท่านั้นประเสริฐ".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ด้วย
 ศรัทธา คือเชื่อกรรม ผล และนิพพาน.
 คำว่า เปรียบเหมือนผลไม้ ฉะนั้น
 ความว่า ผลไม้ทั้งหลาย สุกแล้วก็ดี
 ยังไม่สุกก็ดี ย่อมร่วงหล่นไป ฉนั้นใด

ปตฺนุตฺติ ตถาปี ทหฺรา จ วุฑฺฒมา
ปตฺนุตฺติ.

อปฺนุณฺณกนฺตฺติ อวิรุฑฺธํ นิยุยานิกํ.
สามณฺณเมว เสยฺโยติ ปพฺพชฺชชาว
อุตฺตมาติ ปพฺพชฺชชಾಯ คุณฺโณ ทิสฺสุวา
ปพฺพชฺชิตฺตมฺหิ มหฺราราชาติ.

ตํ สุตฺตฺวา ราชา อนนฺตรํ
คาถมาห

๑๙๓. "อทุธา หเว เสวิตพฺพวา สปฺญญา
พฺพสุสุตา เย พฺพชฺชานจินฺตฺติโน
นาคณฺจ สุตฺวาน ตฺวณฺจพฺพาร
กาหามิ ปุณฺณานิ อนปฺปกานี"ติ.

ตตฺถ. เย พฺพชฺชานจินฺตฺติโนติ เย
พฺพชฺชนิ การณานิ ชานนฺตฺติ. นาคณฺจชาติ
ตถา อปฺปมาทวิหารีนํ นาคฺราชานณฺจ
ตฺวณฺจ วจันํ สุตฺวา

อถสฺส อสุสฺสํ ชนฺเนนฺโต ตาปโส
โอสานคาถมาห

คนทั้งหลาย ทั้งหนุ่ม ทั้งแก่ ย่อมล่องลับ
ไป ฉะนั้น.

คำว่า อันเป็นข้อปฏิบัติไม่ผิด ได้แก่
อันไม่ผิด คือเป็นนียยานิกะ. คำว่า
สามัญผลเท่านั้นประเสริฐ ความว่า
ข้าแต่มหาบพิตร อาตมภาพเห็นคุณของ
บรรพชาว่า บรรพชาเที่ยวเป็นของสูงสุด
จึงได้บวช ดังนี้.

พระราชาทรงสดับเช่นนั้น จึงตรัส
คาถาเป็นลำดับไปว่า

๑๙๓. "ชนเหล่าใดเป็นพหูสูต คັນคิด
เหตุผลได้มาก ชนเหล่านั้นเป็นคน
มีปัญญา บุคคลควรคบหา
โดยแท้ทีเดียว ข้าแต่ท่านอาฬาระ
ข้าพเจ้าได้ฟังคำของนาคราช และ
ของท่านแล้ว จักทำบุญให้มาก ๆ".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า คັນคิด
เหตุผลได้มาก คือคนเหล่าใดรู้เหตุการณ์
มาก. คำว่า ของนาคราช ความว่า
สดับคำของนาคราช และท่านผู้มีปรกติ
อยู่ด้วยความไม่ประมาทอย่างนั้น.

ครั้งนั้น พระดาบสเมื่อจะยัง
พระอุตสาหะให้เกิดขึ้น แก่พระราชานั้น
จึงกล่าวคาถาสุดท้ายว่า

๑๙๔. "อทฐา หเว เสวิตพุพา สปญญา
พหุสุตตะยา เย พหุจันจันตโน
นาคญจ สุตวาน มมญจ ราช
กโรหิ ปุญญานิ อนุปกานี"ติ.

เอวํ โส รญฺเอย ธมฺมํ เทเสตฺวา
ตตฺถเว จตฺตาริ วสุสํนมาเส วสิตฺวา
ปุน ्हิมวณฺตํ คนฺตฺวา ยาวชิวํ
จตฺตาริ พุรฺหมวิหारे ภาเวตฺวา
พุรฺหมโลกุปกโต อโหสิ. สงฺฆปาโลปิ
ยาวชิวํ อุโปสถวาสิ วสิตฺวา ราชา
จ ทานาทินิ ปุญฺญานิ กตฺวา
ยถากมฺมํ คโต.

สตฺถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อahrtิตฺวา
"เอวํ ปฺราณกปณฺทิตา นาคสมฺปตฺตํ
ปหาย อุโปสถวาสิ วสิสุ"ติ วตฺวา
ชาตกํ สโมธานะสิ "ตทา ปิตา
ตาปโส กสฺสโป อโหสิ พารานสิราชา
อานนฺโท อาฬาริ สารีปฺตฺโต สงฺฆปาโล
ปน อหเมว สมฺมาสมฺพุทฺโธ"ติ.

สงฺฆปาตชาตกวรรณนา จตฺตธา.

๑๙๕. "ชนเหล่าใดเป็นพหูสูต คั่นคิดเหตุผล
ได้มาก ชนเหล่านั้นเป็นคนมีปัญญา
บุคคลควรคบหา โดยแท้ทีเดียว
ข้าแต่พระราชา ครั้งพระองค์ทรง
สดับเรื่องของนาคราช และของ
อาตมภาพแล้ว ขอจงทรงบำเพ็ญ
บุญให้มาก ๆเถิด".

พระดาบสนั้น แสดงธรรมถวาย
พระราชาอย่างนี้แล้ว อยู่ในพระราช-
อุทยานนั้นแลตลอด ๔ เดือนฤดูฝน แล้ว
ไปยังหิมวันตประเทศอีก เจริญพรหมวิหาร
๔ ตลอดชีวิต ได้เป็นผู้เข้าถึงพรหมโลก.
ฝ่ายสังฆपालนาคราช อยู่รักษาอุโบสถ
ตลอดชีวิต ส่วนพระราชา ก็ทรงกระทำบุญ
มีทานเป็นต้น ต่างคนก็ไปตามยถากรรม.

พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ตรัสว่า "บัณฑิตในครั้ง
ก่อนทั้งหลาย ละนาคสมบัติอยู่รักษา
อุโบสถ" อย่างนี้แล้ว ทรงประชุมชาดกว่า
"พระดาบสผู้พระราชบิดา ในครั้งนั้น
ได้มาเป็นกัสนปะ พระเจ้าพาราณสี
ได้มาเป็นอานนท์ อาฬารดาบสได้มา
เป็นสารีบุตร ส่วนสังฆपालนาคราช
ได้มาเป็นเราผู้สัมมาสัมพุทธเจ้า" แล.

พรรณนาสังฆपालชาดก ที่ ๔ จบ.

๕. จุลลสุตโสมบาทก (๕๒๕)

๑๙๕. “อามนุตยามิ นิคม
มิตตามจุเจ ปาริสชเช^๑ จ
สิรสมิ ปลิตฺ ชาติ
ปพพชฺชทานิ โจรฺหิ.

๑๙๖. อภุ เม กถิ นุ ภณสิ
สลลฺ เม เทว อฺรสิ กปฺเปสิ
สตตสตา เต ภริยา
กถิ นุ เต ตา ภวิสฺสนฺติ.

๑๙๗. ปญฺญาภินฺนิตฺติ เอตา ทหฺรา
อญฺญปิ ตา คมิสฺสนฺติ
สคฺคญฺจ^๒ ปตฺถยาโน
เตนาหิ ปพพชฺชิสฺสามิ.

๑๙๘. ทุลฺลทฺฐิ เม อาสิ สุตฺโสม
ยสฺส เต โหมหิ มาตา
ยิ เม วิลปฺนฺติยา
อนเปกฺโข ปพพชฺชิสฺสิ เทว.

๑๙๙. ทุลฺลทฺฐิ เม อาสิ สุตฺโสม
ยิ ติ อหิ วิชฺชายิสฺส

๕. จุลลสุตโสมบาทก (๕๒๕)

๑๙๕. “เราขอบอกชาวเมือง มิตร อำมาตย์
และบริษัททั้งหลาย ผมหงอก
เกิดขึ้นแล้วบนศีรษะ บัดนี้ เรา
พอใจจะบวช.

๑๙๖. อย่างไรก็ตาม พระองค์จึงรับสั่ง
ความไม่เจริญ แก่ข้าพระพุทธเจ้า
ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ พระองค์
ทรงปักพระแสงศรที่อกของข้าพระ-
พุทธเจ้า พระชายาของพระองค์
มีประมาณ ๗๐๐ พระชายา
ของพระองค์เหล่านั้น จักเป็นอยู่
อย่างไรหนอ.

๑๙๗. นางเหล่านี้ ย่อมปรากฏว่ายังสาว
นางเหล่านี้จักไปพึ่งพระราชา แม้
องค์อื่นก็ได้ ส่วนเราปรารถนา
สวรรค์ เพราะฉะนั้น จึงจักบวช.

๑๙๘. แน่พ่อสุตโสม เราเป็นแม่ของเจ้า
ผู้ที่แม่ได้มาด้วยความลำบาก แน่
สมมติเทพ เมื่อแม่พรำเพ้ออยู่ เจ้า
จึงมิได้ห่วงใย จะบวชเสียเล่า.

๑๙๙. แน่พ่อสุตโสม แม่คลอดเจ้า ซึ่ง
เป็นผู้ที่แม่ได้ด้วยความลำบาก แน่

^๑ ฉ. ปริสฺสเช.

^๒ ฉ. สคฺคํ จสฺส.

- ยี่ เม วิลปนุตติยา
อนเปกฺโข ปพฺพชฺหิ เทว.
๒๐๐. โภ นามโส ธมฺโม สุตโสม
กา จ นาม ปพฺพชฺชา
ยี่ โน อเมห ชินฺณเณ ปหาย
อนเปกฺโข ปพฺพชฺหิ เทว.
๒๐๑. ปุตฺตปิ ตฺยหิ พทฺโ
ทหฺรา อปฺปตฺตโยพฺพนา
มณฺชฺ เตปิ ตํ อปฺสฺสนฺตา
มณฺเณ ทฺกฺขํ นิคฺจฺจนฺติ.
๒๐๒. ปุตฺเตหิ จ เม เอเตหิ
ทหฺเรหิ อปฺปตฺตโยพฺพเนหิ
มณฺชฺหิ สพฺเพหิปี ตฺเมหิ
จิริปี สฺตฺวา วินาสภาโว^๑
๒๐๓. ฉินฺนํ นุ ตฺยหิ ททฺยํ
อาทฺ^๒ กรุณา จ นตฺถิ อเมหฺส
- สมมติเทพ เมื่อแม่พำเพื่ออยู่ เจ้า
มิได้ห่วงใย จะบวชเสียเล่า.
๒๐๐. แน่พ่อสุตโสม ธรรมนั้นชื่ออะไร
และการบวชชื่ออะไรกัน เพราะว่า
เจ้าเป็นบุตรของเรา จะละทิ้งเรา
ทั้งสองผู้แก่เฒ่าแล้ว มิได้ห่วงใย
จะบวชเสีย.
๒๐๑. แม้บุตรธิดาของเจ้าก็มีมาก ยัง
เด็กนัก ไม่ถึงความเป็นหนุ่มสาว
กำลังน่ารัก เมื่อเขาไม่เห็นเจ้า
เข้าใจว่า จะถึงความลำบากไป
ตามกัน.
๒๐๒. ความที่หม่อมฉัน ตั้งอยู่นาน
มาแล้วก็ต้องพลัดพรากจากบุตร
ธิดาเหล่านี้ ซึ่งยังเด็ก ไม่ถึงความ
เป็นหนุ่มสาว กำลังน่ารัก จาก
ทูลกระหม่อมทั้งสองพระองค์ แม้
ทิ้งปวงไป เป็นของเที่ยงแท้.
๒๐๓. พระฤทัยของทูลกระหม่อม จะตัด
ขาดเขี้ยวหรือ หรือพระกรุณาไม่มี
ในพวกหม่อมฉัน ข้าแต่สมมติเทพ
พระองค์ จึงไม่ทรงห่วงใย พวก

^๑ ฉ. วินาสภาโว.

^๒ ฉ. อทฺ เต.

- ยี่ โน วิกนุทนต์โย
อนเปกฺโข ปพฺพชฺสี เทว.
๒๐๔. น จ มยฺหิ ฉินฺนํ ททฺยํ
อตฺถิ กรุณาปี มยฺหิ ตฺเมหฺสุ
สคฺคณฺจ ปตฺถยมาโน
เตนาหิ ปพฺพชฺสีสามิ.
๒๐๕. ทูลลทฺฐิ เม อาสิ สุตฺโตสม
ยสฺส เต อหิ ภริยา
ยี่ เม วิลปนฺตียา
อนเปกฺโข ปพฺพชฺสี เทว.
๒๐๖. ทูลลทฺฐิ เม อาสิ สุตฺโตสม
ยสฺส เต อหิ ภริยา
ยี่ เม กุจฺฉิปฺปฏิสนฺธิ^๑
อนเปกฺโข ปพฺพชฺสี เทว.
๒๐๗. ปริปกฺโก เม คพฺโภ กุจฺฉิคฺโต
ยาว นํ วิชាយามิ
มาหิ เอกา วิธฺวา
ปจฺฉา ทุกฺขานิ อทฺทกฺขิ.
- หม่อมฉัน ผู้คร่ำครวญอยู่ จะทรง
ผนวชเสียเล่า.
๒๐๔. ทภัยของเราจะตัดขาดไป ก็หาไม่ได้
แม้ความกรุณาของเรา ในพวกเธอ
ก็ยังมีอยู่ แต่เราปรารถนาสวรรค์
ฉะนั้น จึงจักบวชเสีย.
๒๐๕. ข้าแต่ท่านสุตโตสม หม่อมฉันเป็น
อัครมเหสีของพระองค์ ผู้ซึ่ง
หม่อมฉันได้ด้วยความลำบาก ข้าแต่
สมมติเทพ เมื่อหม่อมฉันพำเพื่อ
อยู่ พระองค์ไม่ทรงห้วงใย จะทรง
ผนวชเสียเล่า.
๒๐๖. ข้าแต่ท่านสุตโตสม หม่อมฉันเป็น
อัครมเหสีของพระองค์ ผู้ซึ่ง
หม่อมฉันได้ด้วยความลำบาก ข้าแต่
สมมติเทพ จึงมิได้ทรงห้วงใย
ถึงสัตว์ ถือปฏิสนธิในครรภ์ ของ
หม่อมฉัน จะทรงผนวชเสียเล่า.
๒๐๗. ครรภ์ของหม่อมฉันแก่แล้ว ขอ
พระองค์ จงทรงรอคอยจนกว่า
หม่อมฉันประสูติทารก อย่าให้
หม่อมฉันเป็นหม้าย อยู่แต่ผู้เดียว
ได้รับความลำบากในภายหลัง.

^๑ อ. ยี่ มํ กุจฺฉิมตี สนฺตี.

๒๐๘. ปริปกุโก เต คพฺโภ กุจฺฉิคฺโต
 อิงฺฆ ตฺวํ วิชายสฺสุ
 ปฺตฺตํ อโนมวณฺณํ
 ตํ หิตฺวา ปพฺพชิสฺสามิ.

๒๐๙. มา ตฺวํ จนฺตฺเต รุทฺติ
 มา โสจฺจิ วนฺติมิรมตฺตกฺขิ
 อาโรห วรรณปาสาทํ
 อนเปกฺโข อหํ คมิสฺสามิ.

๒๑๐. โก ตํ อมฺม โโกเปสิ
 กิ โรทสิ เปกฺขสิ จ มํ พาพฺหิ
 กํ อวชฺฉมํ สฺมาเตมิ
 ภาตึนํ อุกฺกขมานานํ.

๒๑๑. น หิ โส สกฺกา หนตฺตุ
 วิชิตาวี โย มํ ตาต โโกเปสิ
 ปิตา เต มํ ตาต อวจ
 อนเปกฺโข อหํ คมิสฺสามิ.

๒๑๒. โยหิ ปุพฺพเพ รเถน ยามิ^๑
 อุกฺกขานํ มตฺตกฺกฺขเร จ โยเธมิ

๒๐๘. ธรรม์ของเธอแก่แล้ว เชิญเธอ
 ประสูติโอรส ผู้มีผิวพรรณไม่ทราม
 เกิด ฉันจักสละโอรสพร้อมทั้งเธอ
 ไปบวชละ.

๒๐๙. ดูกรมแม่จันทา เธอย่าร้องไห้เลย
 แน่เจ้าผู้มีดวงตา ดุจดอกอัญชัน
 เธอย่าเศร้าโศกไปเลย จงขึ้นสู่
 ปราสาทอันประเสริฐเสียเถิด ฉัน
 ไม่มีห่วงใย จักไปบวช.

๒๑๐. ข้าแต่เสด็จแม่ ใครทำเสด็จแม่ให้
 ทรงพิโรธ เหตุไฉนเสด็จแม่ จึงทรง
 กันแสง และทรงจ้องมองหม่อมฉัน
 ยิ่งนัก บรรดาพระประยูรญาติที่เห็น
 อยู่ หม่อมฉันจะฆ่าใคร ที่ไม่ควร
 รับสั่งให้ฆ่า.

๒๑๑. แน่ลูกรัก ท่านผู้ใดชนะในแผ่นดิน
 ยิ่งแม่ให้ขุนเคือง ก็ท่านผู้นั้นเจ้าไม่
 อาจฆ่าได้ แน่ลูกรัก พระบิดา
 ของเจ้าได้ตรัสกับแม่ว่า ฉันไม่มี
 ห่วงใย จักไปบวชละ.

๒๑๒. เมื่อก่อน เราเคยไปเที่ยวสวน
 ด้วยรถ และรบกัันด้วยช้างตกมัน

^๑ ฉ. นิยยามิ.

สุดไสเม ปัพพชิตะ
ถถิ นุทานิ กริสฺสามิ.

๒๑๓. มาตุ จ เม รุทนต์ยา
เชฏฺฐสฺส จ ภาตฺตโน อกามสฺส
หตฺถเปปี เม คหิสฺส^๑
น หิ คจฺฉลฺลึ โน อกามาณิ.

๒๑๔. อญฺเจหิ ตฺวํ ธาติ
อิมิ กุมาริ รเมหิ อญฺจตฺต
มา เม ปริปนฺถมกาสิ
สคฺคํ มม ปตฺถยานสฺส.

๒๑๕. ยนฺนุนิมิ ทเทยฺย^๒ ปภฺงกริ
โก นุ เม อิมินา อตฺถ
สุดไสเม ปัพพชิตะ
กิ นุ เมณิ กริสฺสามิ.

๒๑๖. โกไส จ ตฺยหิ วิปฺโล
โกฏฺฐาการณจ ตฺยหิ ปริปฺรู
ปจฺวี จ ตฺยหิ วิชิตา
รมสฺส มา ปัพพชิต^๓ เทว.

เมื่อพระบิดาสุดไสเม ทรงผนวชแล้ว
บัดนี้ เราจักกระทำอย่างไรกัน.

๒๑๓. เมื่อพระมารดาของหม่อมฉัน ทรง
กันแสงอยู่ และเมื่อพระเชษฐภคินี
ไม่ทรงยินยอม หม่อมฉันจักยึด
พระหัตถ์ทั้งสอง ของพระบิดาไว้
เมื่อหม่อมฉันทั้งหลาย ไม่ยินยอม
พระองค์ยังเสด็จไปไม่ได้.

๒๑๔. แม่นมเอ๋ย เชิญแม่ลุกขึ้นเถิด
แม่จงพากุมารนี้ ไปเล่นให้รื่นรมย์
ในที่อื่น เมื่อเรากำลังปรารถนา
สวรรค์ กุมารนี้อย่าได้ทำอันตราย
แก่เราเลย.

๒๑๕. ไฉนหนอ เราพึงให้แก้วมณีอันมี
แสงสว่างนี้ เราจะต้องการอะไรด้วย
แก้วมณีนี้ เมื่อพระเจ้าสุตไสเมทรง
ผนวชแล้ว เราจักทำอะไรกันกับ
แก้วมณีนี้.

๒๑๖. พระคลังน้อยของพระองค์ ก็ไพบุลย์
และพระคลังใหญ่ของพระองค์ ก็
บริบูรณ์ ปฐพีมณฑลพระองค์ก็ทรง
ชนะแล้ว ขอพระองค์จงทรงยินดี
เถิด อย่าทรงผนวชเลยพระเจ้าข้า.

^๑จ. เต คเสสฺส. ^๒อ. ขเหยยฺย.

^๓ส. ปัพพชสฺส. อ. ปัพพช.

๒๑๗. โกโส จ มยฺหํ วิปฺโล
โกฏฐาคารญจ มยฺหํ ปริปุริ
ปจฺวี จ มยฺหํ วิชิตา
ตํ หิตฺวา ปพฺพชิสฺสามิ.

๒๑๘. มยฺหํปี ฌนํ ปหฺตํ
สงฺฆาตุํ ในฺปี เทว สกฺโกมิ
ตํ ^(๑) เต ททามิ สพฺพมฺปิ^๒
รมสฺสุ มา ปพฺพชิ เทว.

๒๑๙. ชานามิ เต ฌนํ ปหฺตํ
กุลฺลวฑฺฒน ปุชฺชิตฺโต ตยา จสฺมุ
สคฺคญฺจ ปตฺถยมาโน
เตนาหํ ปพฺพชิสฺสามิ.

๒๒๐. อุกฺกณฺจิตฺตสฺมุ พหฺพหํ
อรติ มํ โสมทตฺต อาวิสติ
พหฺกา หิ^(๓) อนฺตรายา
อชฺชเววหํ ปพฺพชิสฺสามิ.

๒๒๑. อิทํ จ ตฺยหํ รุจฺติ สุตโสม
อชฺชเววทานิ ตฺวํ ปพฺพช

๒๑๗. คลั่งน้อยของเราที่ไพบุลย์ คลั่งใหญ่
ของเราก็บริบูรณ์ ปฐพีมณฑลเรา
ก็ชนะแล้ว แต่เราจักละสิ่งนั้น ๆ
ออกบวช.

๒๑๘. ขอเดชะ ทรัพย์แม่ของข้าพระ-
พุทธเจ้ามีมากมาย ข้าพระพุทธเจ้า
ไม่สามารถจะนับได้ ข้าพระพุทธเจ้า
ขอถวายทรัพย์ ทั้งหมดนั้น
แต่พระองค์ ข้าแต่สมมติเทพ
ขอพระองค์จงทรงยินดี อย่าทรง
ฉนวชเลย.

๒๑๙. ดูกรกุลวฑฒนเศรษฐี เราเห็นว่า
ทรัพย์ของท่านมีมาก และท่านก็
บูชาเรา แต่เราปรารถนาสวรรค์
เพราะฉะนั้น จึงจักบวช.

๒๒๐. ดูกรพ่อโสมทัต พี่เป็นผู้เปื้อนหน้า
ที่สุด ความไม่ยินดียอมครอบงำพี่
อันตรายทั้งหลาย มีมากก็จริง
แต่พี่จักบวชให้ได้ในวันนี้ทีเดียว.

๒๒๑. ข้าแต่พระเจ้าพี่สุตโสม แม่เรื่องนี้
พระองค์ทรงพอพระทัย ขอพระองค์

^๑ ส. เทว.

^๒ อ. สพฺพ.

^๓ ฉ. พหฺกาปี เม.

อหิปี ปพฺพชิสฺสามิ
น อสุสฺสเห ตยา วินา อหิ จาตุ.

ทรงผนวช ณ บัดนี้ ในวันนี้ แม้
หม่อมฉันก็จักบวช หม่อมฉันไม่
อาจจะอยู่เว้นจากพระองค์ได้.

๒๒๒. น หิ สกฺกา ปพฺพชิตฺถํ นคเร
น หิ ปจฺจติ ชนปเท จ.
สุตฺตสฺสเม ปพฺพชิตฺเต
กถนฺนุทานิ กริสฺสาม.

๒๒๒. เรายังบวชไม่ได้ เพราะใคร ๆ ใน
พระนครและคามนิคมชนบท จะไม่
พากันหุงต้ม. เมื่อพระเจ้าสุตสฺสเม
ทรงผนวชแล้ว บัดนี้ พวกข้า
พระพุทธเจ้าทั้งหลาย จักกระทำ
อย่างไรเล่า.

๒๒๓. อุปนิยฺยติทํ มณฺเฑ
ปริตฺตํ อุกกัว ปงฺกวารมฺหิ^๑
เอวํ สุปริตฺตเก ชีวิตฺเต
น จ ปมฺชชิตฺถํ กาโล.

๒๒๓. เราเข้าใจว่า ชีวิตนี้ถูกชรา นำเข้าไป
เป็นของน้อย ดุจดั่งน้ำในโคลน
ฉะนั้น เมื่อชีวิต เป็นของน้อย
เหลือเกินอย่างนี้ เวลานี้ไม่ใช่เวลา
จะประมาท.

๒๒๔. อุปนิยฺยติทํ มณฺเฑ
ปริตฺตํ อุกกัว ปงฺกวารมฺหิ
เอวํ สุปริตฺตเก ชีวิตฺเต
อถ พาลา^๒ ปมฺชชิตฺถ.

๒๒๔. เราเข้าใจว่า ชีวิตนี้ถูกชรา นำเข้าไป
เป็นของน้อย ดุจดั่งน้ำในโคลน
ฉะนั้น เมื่อชีวิต เป็นของน้อย
เหลือเกินอย่างนี้ แต่พวกคนพาล
ย่อมพากันประมาท.

๒๒๕. เต วฑฺฒมฺยนฺติ นิรยํ
ติรจฺฉานโยนิญฺจ ปิตฺติวิสยญฺจ^๓

๒๒๕. คนพาลเหล่านั้น ถูกเครื่องผูก คือ
ตัณหาผูกแล้ว ย่อมยังนรก กำเนิด

^๑ ฉ. จงฺกวารมฺหิ. เอวมฺปริปี.

^๒ ฉ. อนฺธพาลา.

^๓ ฉ. เปตฺตวิสยํ.

- ตณฺหาพนฺธพฺนธา
วทฺเตมนฺติ อสุรกายํ.
๒๒๖. อหฺนฺตเต รชคํ อวิทฺเว
ปฺพมฺหิ^๑ จ ปาสาท
มณฺเฑ โน เกสา จินฺนา
ยสฺสสิโน ฌมฺมราชสฺส.
๒๒๗. อยมสฺส ปาสาท
โสวณฺณปฺพมฺมาลฺยวិติกิณฺโณ
ยหิมฺนุวิจริ ราช
ปริกิณฺโณ อิตฺถาคาเรหิ.
๒๒๘. อยมสฺส ปาสาท
โสวณฺณปฺพมฺมาลฺยวิติกิณฺโณ
ยหิมฺนุวิจริ ราช
ปริกิณฺโณ ฌาติสงฺเขน.
๒๒๙. อิทมฺสฺส กุฎฺฐาคารํ
โสวณฺณปฺพมฺมาลฺยวิติกิณฺโณ
ยหิมฺนุวิจริ ราช
ปริกิณฺโณ อิตฺถาคาเรหิ.
๒๓๐. อิทมฺสฺส กุฎฺฐาคารํ
โสวณฺณปฺพมฺมาลฺยวิติกิณฺโณ
- สํตฺวิตรํจฺฉานและเปรตวิสัยให้เจริญ
และย่อมยังอสุรกายให้เจริญ.
๒๒๖. ก็กลุ่มธูรีตั้งขึ้นแล้ว ไม่ไกลนุปก-
ปราสาท ชะรอยพระธรรมราชา
ผู้เรืองยศของพวกเรา จะทรงตัด
พระเกศาแล้ว.
๒๒๗. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วย
พระสนมนางใน เสด็จเที่ยวไปยัง
ปราสาทใด ปราสาทนี้ของพระองค์
เคลื่อนกล่นไปด้วยสุวรรณบุปผา-
มาลัย.
๒๒๘. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วยหมู่
พระประยูรญาติ เสด็จเที่ยวไปยัง
ปราสาทใด ปราสาทนี้ของพระองค์
เคลื่อนกล่นไปด้วยสุวรรณบุปผา-
มาลัย.
๒๒๙. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วย
พระสนมนางใน เสด็จเที่ยวไปยัง
กุฎาคารใด กุฎาคารนี้ของพระองค์
เคลื่อนกล่นไปด้วยสุวรรณบุปผา-
มาลัย.
๒๓๐. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วย
พระประยูรญาติ เสด็จเที่ยวไปยัง

^๑ จ. ปุพฺพมฺหิ.

ยหิมณูวิจริ ราชา
ปริกิณฺเณ ฅาติสงฺฆเณ.

ภูฏาการใด ภูฏาการนี้ของพระองค์
เกลื่อนกล่นไปด้วยสุวรรณบุปผา-
มาลัย.

๒๓๑. อยมสฺส อโสภวนิกา
สุปฺปผิตา สพฺพกาลิกา รมฺมา
ยหิมณูวิจริ ราชา
ปริกิณฺเณ อิตฺถาคาเรหิ.

๒๓๑. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วย
พระสนมนางใน เสด็จเที่ยวไปยัง
สวนอโคกใด สวนอโคกนี้
ของพระองค์ มีดอกบานสะพรั่ง
ตลอดกาลทั้งปวง นารีนรมย์.

๒๓๒. อยมสฺส อโสภวนิกา
สุปฺปผิตา สพฺพกาลิกา รมฺมา
ยหิมณูวิจริ ราชา
ปริกิณฺเณ ฅาติสงฺฆเณ.

๒๓๒. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วยหมู่
พระประยูรญาติ เสด็จเที่ยวไปยัง
สวนอโคกใด สวนอโคกนี้
ของพระองค์ มีดอกบานสะพรั่ง
ตลอดกาลทั้งปวง นารีนรมย์.

๒๓๓. อิทมสฺส อุตฺถยานํ
สุปฺปผิตํ สพฺพกาลิกํ รมฺมํ
ยหิมณูวิจริ ราชา
ปริกิณฺเณ อิตฺถาคาเรหิ.

๒๓๓. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วย
พระสนมนางใน เสด็จเที่ยวไปยัง
พระราชอุทยานใด พระราชอุทยาน
นี้ของพระองค์ มีดอกไม้บานสะพรั่ง
ตลอดกาลทั้งปวง นารีนรมย์.

๒๓๔. อิทมสฺส อุตฺถยานํ
สุปฺปผิตํ สพฺพกาลิกํ รมฺมํ
ยหิมณูวิจริ ราชา
ปริกิณฺเณ ฅาติสงฺฆเณ.

๒๓๔. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วยหมู่
พระประยูรญาติ เสด็จเที่ยวไปยัง
พระราชอุทยานใด พระราชอุทยาน
นี้ของพระองค์ มีดอกไม้บานสะพรั่ง
ตลอดกาลทั้งปวง นารีนรมย์.

๒๓๕. อิทมสุต กณิการวณํ
 สุปฺปผิตํ สพฺพกาลิกํ รมมํ
 ยหิมนุวิจริ ราชา
 ปริกิณฺเณ อิตฺถาคาเรหิ.

๒๓๕. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วย
 พระสนมนางใน เสด็จเที่ยวไป
 ยังสวนกรรณิการิโด สวนกรรณิการินี้
 ของพระองค์ มีดอกบานสะพรั่ง
 ตลอดกาลทั้งปวง นารีนรมย์.

๒๓๖. อิทมสุต กณิการวณํ
 สุปฺปผิตํ สพฺพกาลิกํ รมมํ
 ยหิมนุวิจริ ราชา
 ปริกิณฺเณ ภาติสงฺฆเมน.

๒๓๖. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วยหมู่
 พระประยูรญาติ เสด็จเที่ยวไป
 ยังสวนกรรณิการิโด สวนกรรณิการินี้
 ของพระองค์ มีดอกบานสะพรั่ง
 ตลอดกาลทั้งปวง นารีนรมย์.

๒๓๗. อิทมสุต ปาฏลิวณํ
 สุปฺปผิตํ สพฺพกาลิกํ รมมํ
 ยหิมนุวิจริ ราชา
 ปริกิณฺเณ อิตฺถาคาเรหิ.

๒๓๗. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วย
 พระสนมนางใน เสด็จเที่ยวไป
 ยังสวนแคฝอยไค สวนแคฝอยนี้
 ของพระองค์ มีดอกบานสะพรั่ง
 ตลอดกาลทั้งปวง นารีนรมย์.

๒๓๘. อิทมสุต ปาฏลิวณํ
 สุปฺปผิตํ สพฺพกาลิกํ รมมํ
 ยหิมนุวิจริ ราชา
 ปริกิณฺเณ ภาติสงฺฆเมน.

๒๓๘. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วยหมู่
 พระประยูรญาติ เสด็จเที่ยวไป
 ยังสวนแคฝอยไค สวนแคฝอยนี้
 ของพระองค์ มีดอกบานสะพรั่ง
 ตลอดกาลทั้งปวง นารีนรมย์.

๒๓๙. อิทมสุต อมฺพวนํ
 สุปฺปผิตํ สพฺพกาลิกํ รมมํ
 ยหิมนุวิจริ ราชา
 ปริกิณฺเณ อิตฺถาคาเรหิ.

๒๓๙. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วย
 พระสนมนางใน เสด็จเที่ยวไป
 ยังสวนมะม่วงไค สวนมะม่วงนี้
 ของพระองค์ มีดอกบานสะพรั่ง
 ตลอดกาลทั้งปวง นารีนรมย์.

๒๔๐. อิทมสุส อมฺพวนํ
 สุปฺปมิตํ สพฺพกาลิกํ รมฺมํ
 ยหิมนฺวิจริ ราชา
 ปริกิณฺเณ ภาตีสงฺฆเณ.

๒๔๑. อยมสุส โปกฺขรณิ
 สญฺจนฺนา อณฺทเชหิ วิตฺติกิณฺณา
 ยหิมนฺวิจริ ราชา
 ปริกิณฺเณ อิตฺถาคาเรหิ.

๒๔๒. อยมสุส โปกฺขรณิ
 สญฺจนฺนา อณฺทเชหิ วิตฺติกิณฺณา
 ยหิมนฺวิจริ ราชา
 ปริกิณฺเณ ภาตีสงฺฆเณ.

๒๔๓. ราชา ไช^๑ ปพฺพชิตฺโต สุตฺตสฺสเณ
 รชฺชํ อิมํ ปหนฺตฺวาน
 กาสายวตฺถวสโน
 นาโคว เอกโก^๒ จรติ.

๒๔๐. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วยหมู่
 พระประยูรญาติ เสด็จเที่ยวไป
 ยังสวนมะม่วงใด สวนมะม่วงนี้
 ของพระองค์ มีดอกบานสะพรั่ง
 ตลอดกาลทั้งปวง นารีนรมย์.

๒๔๑. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วย
 พระสนมนางใน เสด็จเที่ยวไป
 ยังสระโบกขรณีใด สระโบกขรณีนี้
 ของพระองค์ ดารดาษไปด้วย
 นุปผชาตินานาชาติ เกลือ่นกล่น
 ไปด้วยฝูงวิหค.

๒๔๒. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วยหมู่
 พระประยูรญาติ เสด็จเที่ยวไป
 ยังสระโบกขรณีใด สระโบกขรณีนี้
 ของพระองค์ ดารดาษไปด้วย
 นุปผชาตินานาชาติ เกลือ่นกล่น
 ไปด้วยฝูงวิหค.

๒๔๓. พระเจ้าสุตฺตสฺสเณบรมราชา ทรงสละ
 ราชสมบัตินี้แล้ว เสด็จออกผนวช
 ทรงผ้ากาสาวพัสตร์ เสด็จเที่ยวไป
 พระองค์เดียว เหมือนช้างตัว
 ประเสริฐ ฉะนั้น.

^๑ ๑. ราชา ไช ไช.

^๒ ๒. ส. เอกโกว.

๒๔๔. มาสฺสุ ปุพฺเพ รติเกพีตานิ
 หสิตานิ อนุสฺสริตฺถ^๑
 มา वो กามา หนิสฺสุ
 สุรุมมณฺหิ^๒ สุทฺตฺสนํ นครํ.

๒๔๕. เมตฺตจิตฺตตฺถจ ภาเวถ
 อปฺปมาณํ ทิวา จ รตฺโต จ
 อถ คจฺจิตฺถ^๓ เทวปฺริ
 อาวาสํ ปุณฺณกมฺมินิกฺติ^๔.

จุลลสูตรไสมชาดกํ ปญฺจมํ.

๒๔๔. ท่านทั้งหลาย อย่าตามระลึกถึง
 ความยินดี การเล่น และการรำเริง
 ในครั้งก่อนเลย กามทั้งหลาย
 อย่าเบียดเบียนพวกท่าน จริงอยู่
 สุทัสสนนคร นารีนรมย์ยิ่งนัก.

๒๔๕. ท่านทั้งหลาย จงเจริญเมตตาคิต
 หาประมาณมิได้ ทั้งกลางวันและ
 กลางคืนเถิด เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่าน
 ทั้งหมดจะได้ไปสู่เทพบุรี อันเป็น
 ที่อยู่ของท่านผู้บำเพ็ญบุญ".

จุลลสูตรไสมชาดก ที่ ๕.

^๑ อธิ. อนุสฺสริตฺถโก.

^๒ อธิ. รุมํ หนี.

^๓ อธิ. อคจฺจิตฺถ.

^๔ อธิ. ปุณฺณกมฺมานนฺติ.

๕. จุลลุตโตโสเมชาติกถา

(๕๒๕)

อามนุตยามิ นิคมนุตติ อิทํ
 สตถา เขตวเน วิหรนุโต เนกขมมปารมี
 อารพุก กเถสิ. ปจฺจุปฺปนฺนวัตตุ
 มหานารทกสฺสปชาตกสฺสเมว.

อดีเต ปน พาราณสี สุทสุสนํ
 นาม นครํ อโหสิ. ตตฺถ พุรหมทตฺโต
 นาม ราชา อชฺฌมาวสิ. โพิธิตฺโต
 ตสฺส อคฺคฺมเหสียา กุจฺฉิมฺหิ นิพฺพตฺติ.
 ทสฺมาสจฺจเยน มาตฺกุจฺฉิตฺโต นิกฺขมิ.
 ตสฺส ปน ปุณฺณจฺนุทสฺสสิริกํ มุขํ
 อโหสิ. เตนสฺส "โสเมกุมารโ"ติ นามํ
 กรีสุ. โส วิญญุตํ ปตฺโต สุตจิตฺตโก
 สวณสีโล อโหสิ. เตน นํ "สุตโสเม"ติ
 สณฺขานีสุ. โส วยฺปตฺโต ตกฺกสิลา ยํ
 สิปปํ อคฺคฺเหตฺวา อาคโต ปิตฺสฺนตฺกํ
 เสตจฺจตฺตํ ลภิตฺวา ธมฺเมเน รชฺชํ

๕. พรรณนาจุลลุตโตโสเมชาติก

(๕๒๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ พระ-
 เขตวันวิหาร ทรงปรารภเนกขัมมปารมี
 จึงตรัสพระธรรมเทศนาว่า เราขอบอก
 ชาวเมืองเป็นต้น. เรื่องปัจจุบันเช่นกับ
 เรื่องมหานารทกัสนิปชาตกนั้นแล.

ในอดีตกาล เมืองพาราณสี ได้มี
 ชื่อว่า สุทสุสนนคร. พระราชาพระนามว่า
 พระเจ้าพรหมทัต ประทับอยู่ในเมืองนั้น.
 พระโพิธิสต์ว์ทรงบังเกิดในพระครรภ์ของ
 พระอัคคมเหสีของท้าวเธอ. ล่วงไปได้ ๑๐
 เดือน พระกุมารก็ประสูติจากพระครรภ์
 ของพระมารดา ก็แต่ว่าพระพักตร์
 ของพระกุมารนั้น มีสิริดุจพระจันทร์ใน
 วันเพ็ญ. เพราะเหตุนั้น พระชนกชนนี
 จึงทรงขนานพระนาม พระกุมารนั้นว่า
 "โสเมกุมาร". พระกุมารนั้นถึงความรู้
 เดียงสาก็สนพระทัยในการฟัง มีการฟัง
 เป็นปรกติ. เหตุนั้น ประชาชนทั้งหลาย
 จึงเรียกพระองค์ว่า "สุตโสเม". พระกุมาร
 ถึงความเจริญวัย จึงเสด็จไปศึกษา
 ศิลปศาสตร์ในเมืองตักสิลา เสด็จกลับ
 มากก็ได้เสวยฉัตร อันเป็นของมีอยู่ของ
 พระชนกาทิราช ทรงเสวยราชสมบัติโดย

กาเรสิ มหนุตฺติ อีสฺสรียํ อโหสิ. ตสฺส
 จนฺตเทวีปุมฺขานิ โสฬส อิตฺถีสหฺสฺสานิ
 อหฺสฺ. โส อปรภาเค ปุตฺตธิตฺตานิ
 วทฺตมฺนฺโต ฆราวาเสน อนนฺนโร
 อรณฺณํ ปวิสิตฺวา ปพฺพชิตฺกานิ
 อโหสิ.

โส เอกทิวสํ กปฺปกํ อามนฺเตตฺวา
 "ยทา เม สมฺม สิริสมฺมํ ปลิตํ
 ปสฺสเยยฺยาสี ตทา เม อาริเจยฺยาสี"ติ
 อาห. กปฺปกํ ตสฺส วจฺนํ
 สมฺปฏฺิจฺจิตฺวา อปรภาเค ปลิตํ ทิสฺวา
 อาริเจตฺวา "เตนหิ นํ สมฺม กปฺปก
 อุตฺตริตฺวา มม หตฺถํ ปตฺติฏฺจเปหิ"ติ
 วุตฺเต สฺวณฺณสนฺนทาเสน อุตฺตริตฺวา
 หตฺถํ จเปสิ. ตํ ทิสฺวา มหาสฺตฺโต
 "ชฺราย เม สิริํ อภิกฺกตฺนุ"ติ ภิโต
 ตํ ปลิตํ คเหตุวาว ปาสาทา
 โอตฺริตฺวา มหาชนฺสฺส อปฺปฏฺจानะ
 ปณฺณตฺเต ราชปฺลลฺงเก นิสฺสิตฺวา
 เสนาปติปุมฺขานิ อสฺสิตฺตอมจฺจสฺหฺสฺสานิ
 ปุโรหิตปุมฺขานิ สฺมฺมจฺพิรฺาหฺมณฺสฺหฺสฺสานิ

ธรรม. ได้มีอิสริยยศมากมาย. ท้าวเธอ
 มีพระสนม ๑๖,๐๐๐ นาง มีพระนาง
 จันทาทวีเป็นประธาน. ต่อมาท้าวเธอ
 ทรงเจริญด้วยพระราชโอรสและพระราช
 ธิดา ทรงเบื่อหน่ายด้วยการอยู่ครอง
 ฆราวาส มีพระประสงค์จะเสด็จเข้าป่า
 ทรงผนวช.

วันหนึ่ง พระองค์ทรงเรียกนายภูษามาลา มารับสั่งว่า "แน่ะสหาย เมื่อใด
 เจ้าเห็นผมหงอกบนศีรษะของเรา เมื่อนั้น
 เจ้าพึงบอกแก่เรา". นายภูษามาลารับ
 พระดำรัสของพระองค์แล้ว ในกาลต่อมา
 เห็นพระเกศาหงอก จึงกราบทูลให้ทรง
 ทราบ เมื่อพระองค์รับสั่งว่า "แน่ะ
 ภูษามาลาผู้สหาย ถ้าเช่นนั้นเจ้าจงถอน
 วางไว้ที่มือของเรา" ดังนี้ จึงเอาแหนบทอง
 ถอนพระเกศาวางไว้ที่พระหัตถ์. พระ
 มหาสัสตรว์ ทอดพระเนตรเห็นพระเกศา
 หงอกนั้นแล้ว ทรงตกพระทัย ด้วยทรง
 ดำริว่า "สิริของเราถูกความแก่ครอบงำ
 แล้ว" จึงทรงถือพระเกศาหงอกนั้น เสด็จ
 ลงจากปราสาท ประทับนั่งบนบัลลังก์ที่
 จัดไว้เป็นที่เฝ้าของมหาชนแล้ว รับสั่งให้
 เรียกอำมาตย์แปดหมื่น มีเสนาบดีเป็น
 ประธาน พราหมณ์หกหมื่น มีปุโรหิตเป็น
 ประธาน และชาวแคว้น ชาวนิคมนเป็นต้น

อญฺเณ จ ภูมิณเฑนมาทโย พหู
 ปกโกสาเปตฺวา "สิริสุมิ เม ปลิตฺติ ชาตํ
 อหํ มหุลลโกสุมิ มม ปพฺพชิตภาวํ
 ชานาถา"ติ วตฺวา ปจฺมํ คาถมาห

๑๙๕. "อามนุตยามิ นิคมํ
 มิตฺตามจฺเจ ปาวิสฺซุเช จ
 สิริสุมิ ปลิตฺติ ชาตํ
 ปพฺพชฺชํทานิ โรจหนุ"ติ.

ตตฺถ อามนุตยามิตี ชานาเปมิ.
 โรจหนฺติ โรเจมิ อหํ ตสฺส เม
 โภญฺโต ปพฺพชิตภาวํ ชานาถาติ.

ตํ สุตฺวา เตสฺส เอโก วิสารทปฺ-
 ปตฺโต หุตฺวา คาถมาห

๑๙๖. "อภํ เม กถํ นุ ภณฺสิ
 สลฺลํ เม เทว อฺรสิ กปฺเปสิ
 สตฺตสตา เต ภริยา
 กถํ นุ เต ตา ภวิสฺสนฺติ"ติ.

อื่น ๆ เป็นจำนวนมากมาเฝ้า ตรัสว่า
 "ผมหงอกเกิดขึ้นที่ศีรษะของเรา เราเป็น
 คนแก่ ท่านทั้งหลายจงทราบว่ เราจะ
 บวช" จึงตรัสคาถาที่ ๑ ว่า

๑๙๕. "เราขอบอกชาวเมือง มิตร อำมาตย์
 และบริษัททั้งหลาย ผมหงอก
 เกิดขึ้นแล้วบนศีรษะ บัดนี้ เรา
 พอใจจะบวช".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เราขอ
 บอก ความว่า เราขอให้ท่านทั้งหลาย
 รับรู้. คำว่า เราพอใจ ได้แก่ เราขอใจ
 อธิบายว่า ดูกรชาวเมืองผู้เจริญ ท่าน
 ทั้งหลายจงรู้ว่า เรายุ่จะบวช.

บรรดาชนทั้งหลายเหล่านั้น ครั้น
 สดับพระราชโองการนั้นแล้ว อำมาตย์
 คนหนึ่งเป็นผู้แก้วักلاء กราบทูลคาถาว่า

๑๙๖. "อย่างไรหนอ พระองค์จึงรับสั่ง
 ความไม่เจริญ แก่ข้าพระพุทธเจ้า
 ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ พระองค์
 ทรงปักพระแสงศรที่อกของข้าพระ-
 พุทธเจ้า พระชายาของพระองค์
 มีประมาณ ๗๐๐ พระชายา
 ของพระองค์เหล่านั้น จักเป็นอยู่
 อย่างไรหนอ".

ตตฺร อภฺนฺติ อวทฺธมฺมํ อฺรสิ
กปฺเปสฺสตี อฺรสมฺมึ สฺนึสฺสึตฺโธตฺสตฺตี
หาเรสิ.

สฺตฺตฺสฺตฺตาตี สฺมชฺลตฺติกา ชตฺตฺติยกฺกณฺณา
สนฺธาเยตฺตํ วุตฺตํ.

กถํ นุ เต ตา ภวิสฺสฺนฺตฺตีตี ตา
ตว ภริยา ตยิปฺปพฺพชิตฺเต อนาถา
นิปฺปลฺลจฺยา กถํ ภวิสฺสฺนฺตฺตี เอตา
อนวธา กตฺวา สฺตฺมฺมหาถํ ปฺพพฺพชฺชา
นาม น ยุตฺตาตี.

ตโต มหาสฺตฺโต ตตฺตฺยํ คาถมาห

๑๙๗. "ปญฺญายนฺตฺตี เอตา ทหฺรา
อญฺญํเปตา คมฺมิสฺสฺนฺตฺตี
สคฺคณฺจ ปตฺถยาโน
เตนํหํ ปพฺพชิสฺสํสามิ"ติ.

ตตฺถ ปญฺญายนฺตฺตี อตฺตโน
กมฺเมเน ปญฺญายิสฺสฺนฺตฺตี อหํ เอตาสฺมึ
กึ โหมิ สพฺพปาเปตา ทหฺรายิ อญฺญโ

บรฺรดาคำเหล่านั้น คำว่า อภฺ
คือ ความไม่เจริญ. คำว่า ทรงปัก
พระแสงศรที่อก ความว่า พระองค์
ทรงปักหอก ที่ลับไว้คมกริบ ให้เข้าไปใน
ทรวงอก.

คำว่า ๗๐๐ นี้ อํามาตย์กล่าวหมายเอา
นางชตฺตฺติยกฺกณฺญา ผู้มีชาติเสมอกัน.

คำว่า พระชายาของพระองค์เหล่านั้น
จักเป็นอยู่อย่างไรหนอ ความว่า พระชายา
ของพระองค์เหล่านั้น เมื่อพระองค์ทรง
บรฺรพชาแล้ว จักเป็นผู้อนาถาไม่มีที่อาศัย
จักเป็นอย่างไร การที่พระองค์ทรงทำ
พระชายาเหล่านั้น ไม่ให้มีที่พึ่งแล้วทรง
ผนวช ชื่อว่าไม่สมควรเลย พระเจ้าข้า.

ลำดับนั้น พระมหาสัตรี ตรัสคาถา
ที่ ๓ ว่า

๑๙๗. "นางเหล่านี้ ย่อมปรากฏว่ายังสาว
นางเหล่านี้ จักไปพึ่งพระราชาองค์
อื่นก็ได้ ส่วนเราปรารถนาสวรรค์
เพราะฉะนั้น จึงจักบวช".

บรฺรดาคำเหล่านั้น คำว่า ย่อมปรากฏ
ความว่า หญิงเหล่านั้น จักปรากฏด้วย
กรรมของตน เราจะเป็นอะไรของหญิง
เหล่านั้น หญิงเหล่านั้นทุกคนล้วนยังสาว

ราชา ภวิสฺสตี ตํ เอตา คมิสฺสนุตฺตี.

อมจฺจาทย โภธิสฺตฺตสฺส ปฏิวจัน
ทาตุ อสฺกโกนฺตฺตา ตสฺส มาตุ สฺนฺตีกิ
คนฺตฺวา ตมตฺถํ อโรเจสฺสุ. ส
ตฺริตตฺริตา อากนฺตฺวา "สจฺจํ กิร ตฺว
ตาต ปพฺพชิตฺกามา"ติ วตฺวา เทว
คาถาโย อภาสิ

๑๙๘. "ทูลลทฺธิ เม อาสิ สุตฺโสเม
ยสฺส เต โหมหํ มาตา
ยํ เม วิลปนฺตฺยา
อนเปกฺโข ปพฺพชสิ เทว.

๑๙๙. ทูลลทฺธิ เม อาสิ สุตฺโสเม
ยนฺตํ อหํ วิชಾಯิสฺสํ
ยํ เม วิลปนฺตฺยา
อนเปกฺโข ปพฺพชสิ เทวา"ติ.

ตตฺถ ทูลลทฺธฺนฺตฺติ ยํ เอตํ
มยา ลภนฺตฺยา ปฺตฺตํ ชมฺมํ ลทฺธฺนฺตฺติ
ทูลลทฺธิ. ยํ เมติ เยน การณฺน
มยิ นานปฺปการกํ วิลปนฺตฺยา ตฺว
ปพฺพชิตฺุ อิจฺฉสิ เตน การณฺน
ตาทิสฺสสฺส ปฺตฺตสฺส ลภันํ มม ทูลลทฺธิ
นามาติ.

พระราชานี้จักมี นางเหล่านี้จักไปอาศัย
พระราชนั้นได้.

ชนทั้งหลาย มีอำมาตย์เป็นต้น
ไม่สามารถจะถวายคำโต้ตอบพระโพธิสัตว์
จึงพากันไปสู่สำนัก พระมารดาของ
พระองค์ กราบทูลเรื่องนั้น. พระมารดา
รีบด่วนเสด็จมา รับสั่งว่า "ดูกรลูกรัก
ข้าว่า เจ้าใคร่จะบรรพชาจริงหรือ"
ได้ทรงภาษิต ๒ พระคาถาว่า

๑๙๘. "แน่พ่อสุตโสเม เราเป็นแม่ของเจ้า
ผู้แม่ได้มาด้วยความลำบาก แน่
สมมติเทพ เมื่อแม่พร่ำเพ้ออยู่
เจ้าจึงมิได้ห้วงใย จะบวชเสียเล่า.

๑๙๙. แน่พ่อสุตโสเม แม่คลอดเจ้า
ซึ่งเป็นผู้แม่ได้ด้วยความลำบาก
แน่สมมติเทพ เมื่อแม่พร่ำเพ้ออยู่
เจ้ามิได้ห้วงใย จะบวชเสียเล่า".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ได้มา
ด้วยความลำบาก ความว่า ชื่อว่า ได้มา
ด้วยความลำบาก เพราะเมื่อแม่จะได้
บุตร ก็ได้ด้วยความยาก. คำว่า เมื่อแม่
ความว่า เมื่อแม่พร่ำเพ้ออยู่ มีประการ
ต่าง ๆ เจ้าปรารถนาจะบวชเสีย
ด้วยเหตุใด เหตุนั้น การได้บุตรเช่นเจ้า
ชื่อว่า แม่ได้ด้วยความยากลำบาก.

โพธิสตโต เอวํ ปริเทวมานาย
 มาตรา สทฺธิ กิณฺจิ น กเถสิ.
 สภา โรทิตฺวา กนฺทิตฺวา สยเมว
 เอกมนฺตํ อญฺจาสิ. อถสฺส ปิตุ
 อารโจะสฺสุ. โส อาคนฺตฺวา เอกนฺตาว
 คากมาห

พระโพธิสัตว์ ไม่ได้ตรัสอะไร ๆ กับ
 พระราชมารดา ซึ่งทรงคร่ำครวญอยู่
 อย่างนี้. พระนางทรงพระกัณแสงรำไห้
 ได้ประทับยืนอยู่ที่ควรส่วนหนึ่ง โดยลำพัง
 พระองค์เอง. ลำดับนั้น ประชาชนพากัน
 กราบทูลพระราชบิดา ของพระโพธิสัตว์.
 พระราชบิดานั้น เสด็จมาตรัสคาถา
 อย่างเดียวกันว่า

๒๐๐. "โก นามะโส ธมฺโม สุตไสม
 กา จ นาม ปพฺพชฺชา
 ยํ โน อเมห ชินฺนุณฺณ จ
 อนเปกฺโข ปพฺพชฺสิ เทวา"ติ.

๒๐๐. "แน่ะพ่อสุตไสม ธรรมนั้น
 ชื่ออะไร และการบวชชื่ออะไรกัน
 เพราะว่าเจ้าเป็นบุตรของเรา จะละ
 ทิ้งเราทั้งสองผู้แก่เฒ่าแล้ว มิได้
 ห่วงใย จะบวชเสีย".

ตตฺถ ยํ โน อเมหติ ยํ ตํ
 อมฺหากํ ปุตฺโต สมานอ อเมห ชินฺนุณฺณ
 ปฏฺิษคฺคิตพฺพกาเล อปฺปฏฺิษคฺคิตฺวา
 ปปาเต สิลฺลํ ปวตฺเตนฺโต วิย
 ฉชฺชเตตฺวา อนเปกฺโข ปพฺพชฺสิ เตน
 ตํ วทามิ โโก นามะโส ตว ธมฺโมติ
 อธิปฺปาโย.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เจ้า
 เป็นบุตรของเรา จะละทิ้งเราทั้งสอง
 อธิบายว่า เจ้าเป็นบุตรของพวกเรา
 ใยไม่ปฏิบัติพวกเรา ซึ่งแก่ชราแล้วในคราว
 ที่ควรปฏิบัติ ได้ทอดทิ้ง มิได้อาลัย จะบวช
 เสีย เหมือนนกทิ้งศิลาลงเหว ฉะนั้น บิดา
 ขอดถามเจ้า ธรรมของเจ้านี้ ชื่ออะไรกัน.

ตํ สุตฺวา มหาสตุโต ตฺถนฺหิ
 อโหสิ. อถ นํ ปิตา "ตาท สุตไสม
 สเจปิ เต มาตาปิตุสฺสุ สินฺเนโห
 นตฺถิ ปุตฺตธิตโร เต พหุ ตรฺรณา
 ตยา วิณา วตฺติตฺตํ น สกฺขิสฺสฺสนฺติ

พระมหาสัตว์ ทรงสดับพระดำรัส
 แล้ว ได้ทรงนิ่งเสีย. ลำดับนั้นพระราชบิดา
 จึงตรัสกะพระองค์ว่า "แน่ะ พ่อสุตไสม
 แม้ถ้าหากเจ้าไม่มีความเส่นหาอาลัย
 ในมารดาบิดา บุตรธิดาของเจ้าจำนวน

เตสํ วุฑฺฒิปฺปตฺตกาเล ปพฺพชิสฺสสํ"ติ
 วตฺวา สตุตฺมํ คาถมาห

๒๐๑. "ปุตฺตปิ ตฺยหิ พหโว
 ทหฺรา อปฺปตฺตโยพฺพนา
 มณฺชฺช เต ตํ อปฺสฺสนฺตา
 มณฺเเบ ทฺกฺขํ นิคฺจฺจนฺตี"ติ.

ตตฺถ มณฺชฺชติ มธฺรฺวจฺนา.
 นิคฺจฺจนฺตีติ นิคฺจฺฉิสฺสนฺติ กายิกเจตสิกํ
 ทฺกฺขํ ปฏฺิลภิสฺสนฺตีติ มณฺเบายมิ.

ติ สุตฺวา มหาสตุโต คาถมาห

๒๐๒. "ปุตฺเตหิ จ เม เอเตหิ
 ทหฺเรหิ อปฺปตฺตโยพฺพเนหิ
 มณฺชฺชหิ สพฺเพหิปี ตฺเมหิ
 จิริ จตฺวา วินาภาโว"ติ.

มากยังเด็ก ไม่สามารถพลัดพรากจาก
 เจ้าได้ ในเวลาที่เด็กเหล่านั้น ถึงความ
 เจริญวัยแล้ว เจ้าจึงบวชเถิด" แล้วตรัส
 พระคาถาที่ ๗ ว่า

๒๐๑. "แม่บุตรีตาของเจ้าก็มีมาก ยังเด็ก
 นั้ก ยังไม่ถึงความเป็นหนุ่มสาว
 กำลังน่ารัก เมื่อเขาไม่เห็นเจ้า
 เข้าใจว่า จะถึงความลำบาก
 ไปตามกัน".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า กำลัง
 น่ารัก ความว่า กำลังมีวาจาอ่อนหวาน
 (น่ารัก). คำว่า จะถึง ความว่า พ่อ
 สำคัญว่า เด็กเหล่านั้นจักถึง คือว่า
 จักกลับได้ความทุกข์ ลำบากทางกาย
 และทางจิต.

พระมหาสัตว์ ครั้นทรงสดับพระดำรัสนั้น
 แล้ว จึงตรัสคาถาว่า

๒๐๒. "ความที่หม่อมฉัน ตั้งอยู่นาน
 มาแล้ว ก็จะต้องพลัดพรากจากบุตร
 ธิดาเหล่านี้ ซึ่งยังเด็ก ไม่ถึงความ
 เป็นหนุ่มสาว กำลังน่ารัก จาก
 ทูลกระหม่อมทั้งสองพระองค์ แม่
 ทั้งปวงไป เป็นของเที่ยงแท้".

ตตฤ สพุเพหิปี ตุมุเหหิติ ตาต
 น เกวลั ปุตเตเหว อถไซ ตุมุเหหิปี
 อญเณหิปี สพุพสงฺขาเรหิ จิรึปี จตฺวา
 ที่म्मทฺธานัน จตฺวาปี วินาภาโว
 นานาภาโว นียโต สกกลสมึปี หิ
 โลกสนฺนิวาเส เอกสงฺขาโรปี นิจฺโจ
 นาม นตฺถิติ.

เอว มหาสตุโต ปิตุ ฐมฺมกถึ
 กเถสิ. โส ตสฺส ฐมฺมกถึ สุตฺวา
 ตฺนุหิ อโหสิ. อถสฺส สตฺตสฺตานัน
 ปิยภริยานัน อารุจยึสุ. ตา จ
 ปาสาทา อโรยุห ตสฺส สนฺตึกั
 คนฺตฺวา โคปฺพเกสุ คเหตุวา
 ปรีเทวนานา คาคมาหึสุ

๒๐๓. "ฉินฺนํ นุ ตฺยฺหิ หทยั
 อาทฺฐ กรุณา จ นตฺถิ อเมหฺสุ
 ยั โน วิกนฺทนฺติโย
 อนเปกฺโข ปพฺพชฺสิ เทวา"ติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า จาก
 ทูลกระหม่อมทั้งสอง แม้ทั้งปวงไป
 ความว่า ข้าแต่เสด็จพ่อ ข้าพระพุทธเจ้า
 จะจากโอรสธิดาอย่างเดียวกัน ก็หามิได้
 ที่แท้แม้ทูลกระหม่อมทั้งสอง แม้สังฆาร
 ทั้งปวงอื่น ๆ ถึงจะดำรงอยู่ได้นาน คือ
 ตั้งอยู่สิ้นกาลนาน ก็จะต้องพลัดพราก
 จากกัน คือต้องเป็นต่าง ๆ กัน เป็นของ
 เทียงแท้ เพราะในโลกสันนิวาสนั้น
 แม้สังฆารอย่างหนึ่ง จะชื่อว่าเทียงไม่มี.

พระมหาสัตว์แสดงธรรมกถา แต่
 พระราชบิดาอย่างนี้. พระราชบิดานั้น
 ทรงนั่งดับพระธรรมกถา ของพระ-
 โพิธสัตว์แล้ว. ลำดับนั้นอำมาตย์ทั้งหลาย
 จึงไปแจ้งแก่พระชายาที่รัก ๗๐๐ นาง
 ของพระมหาสัตว์นั้น. นางเหล่านั้น
 จึงลงจากปราสาท ไปยังสำนักของพระ
 มหาสัตว์นั้น พวกนี้ยึดข้อพระบาท
 ปรีเทวนาคาร กล่าวคาถาว่า

๒๐๓. "พระทัยของทูลกระหม่อม จะตัด
 ขาดเชียวหรือ พระกรุณาไม่มี
 ในพวกหม่อมฉัน ข้าแต่สมมติเทพ
 พระองค์ จึงไม่ทรงห่วงใย
 พวกหม่อมฉัน ผู้คร่ำครวญอยู่
 จะทรงผนวชเสียเล่า".

ตสฺสตุเถ "สามิ สุตโสเม อเมห
 วิธวา กตฺวา คจฺจนฺตสฺส อปุป-
 มตฺตกสฺสาปี สีเนหสฺส อภาเวน ฉินฺนํ
 นุ ตว อเมหสฺส ทหฺยํ อุทาหุ กรุณาย
 อภาเวน การุณญํ วา นตฺถิ ยํ โน
 เอวํ วิกนฺทนฺตฺติโย ปหาย ปพฺพชฺสี"ติ.

มหาสตุโต ตาสํ ปาทมฺุเล
 ปริวตฺเตตฺตวา ปริเทวมานานํ ปริเทวน-
 สทฺทํ สุตฺวา อนนฺตรํ คาทมาห

๒๐๔. "น จ มยฺหิ ฉินฺนํ ทหฺยํ
 อตฺถิ กรุณาปี มยฺหิ ตฺเมหสฺส
 สคฺคญฺจ ปตฺถยมาโน
 เตนानํ ปพฺพชฺสีสามิ"ติ.

ตตฺถ สคฺคญฺจาติ อหิ สคฺคญฺจ
 ปตฺถยนฺโต ยสฺมา จายํ ปพฺพชฺชา
 นาม พุทฺธาทีหิ วณฺณิตา ตสฺมา
 ปพฺพชฺสีสามิ ตฺเมห มา จินฺตยิตฺถาติ
 ตา อสฺสาเสสิ.

เนื้อความแห่งคาถานั้นว่า "ข้าแต่
 พระสวามีสุตโสเมทูลกระหม่อมทรงกระทำ
 พวกกระหม่อมฉัน ให้เป็นหม้ายแล้วเสด็จ
 ไป น้ำพระทัยของทูลกระหม่อม ในพวก
 กระหม่อมฉันจะตัดขาดเหี่ยวหรือหนอ
 เพราะไม่มีความเส่นหา แม้เพียงเล็กน้อย
 หรือชื่อว่าความการุญ ของทูลกระหม่อม
 ไม่มี เพราะไม่มีพระกรุณา ทูลกระหม่อม
 จึงทรงละทิ้งพวกหม่อมฉัน ผู้คร่ำครวญ
 อยู่ ไปบรรพชา".

พระมหาสัตว์ ทรงสดับเสียง
 ปริเทวนาการ ของเหล่าบาทปริจาริกา
 เหล่านั้น ผู้กึ่งเกลือกไร้ไร้พ้นอยู่ แทบ
 บาทมุล แล้วตรัสคาถาลำดับต่อไปว่า

๒๐๔. "หทัยของเราจะตัดขาดไป ก็หาไม่ได้
 แม้ความกรุณาของเรา ในพวกเธอ
 ก็ยังมีอยู่ แต่เราปรารถนาสวรรค์
 ฉะนั้น จึงจักบวชเสีย".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า สวรรค์
 ความว่า พระมหาสัตว์ทรงปลอบพระชานา
 เหล่านั้นให้เบาใจว่า เราเมื่อปรารถนา
 สวรรค์ และเพราะเหตุที่การบรรพชานี้
 นักปราชญ์ทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น
 ทรงสรรเสริญแล้ว ฉะนั้น จึงจักบวช
 พวกหล่อนอย่าได้คิดอะไรไปเลย.

อถสฺส อคฺคมเหสียา อารโจะสฺสุ.
 สภา ครุภารา ปรีปฺนุณคพฺภาปิ
 สมานา อาคนฺตุวา มหาสตุตฺติ
 วนฺทิตฺวา เอกมณฺตํ จิตา ติสฺโส
 คาถา อภาสี

๒๐๕. "ทูลลหฺริ เม อาสี สุตไสม
 ยสฺส เต อหิ ภริยา
 ยํ เม วิลปนฺตียา
 อนเปกฺโข ปพฺพชฺสี เทว.

๒๐๖. ทูลลหฺริ เม อาสี สุตไสม
 ยสฺส เต อหิ ภริยา
 ยํ เม กุจฺฉิปฺปฏิสนฺธิ
 อนเปกฺโข ปพฺพชฺสี เทว.

๒๐๗. ปรีปกฺโก เม คพฺโภ กุจฺฉิคฺโต
 ยาว นํ วิชាយามิ
 มาหิ เอกา วิธฺวา
 ปจฺฉา ทุกฺขานิ อทุกฺขินฺหฺ"ติ.

ลำดับนั้น อามาทย์ทั้งหลาย
 จึงพากันไปกราบทูลให้อัครมเหสีของ
 พระมหาสัตรีให้ทรงทราบแล้ว. นางมี
 พระราชภาระหนักอึ้ง ถึงแม้ว่าจะทรง
 ครรภ์แก่เต็มที่แล้วก็ตาม ได้เสด็จมาถวาย
 บังคมพระมหาสัตรีแล้วประทับยืน ณ
 ส่วนข้างหนึ่ง ได้กราบทูล ๓ คาถา ว่า

๒๐๕. ข้าแต่ท่านสุตไสม หม่อมฉันเป็น
 อัครมเหสีของพระองค์ ผู้ซึ่ง
 หม่อมฉันได้ด้วยความลำบาก ข้าแต่
 สมมติเทพ เมื่อหม่อมฉันพำเพื่อ
 อยู่ พระองค์ไม่ทรงห่วงใย จะทรง
 ผนวชเสียแล้ว.

๒๐๖. ข้าแต่ท่านสุตไสม หม่อมฉันเป็น
 อัครมเหสีของพระองค์ ผู้ซึ่ง
 หม่อมฉันได้ด้วยความลำบาก ข้าแต่
 สมมติเทพ พระองค์มิได้ทรงห่วงใย
 ถึงสัตว์ ผู้ถือปฏิสนธิในครรภ์ของ
 หม่อมฉัน จะทรงผนวชเสียแล้ว.

๒๐๗. ครรภ์ของหม่อมฉันแก่แล้ว ขอ
 พระองค์จงทรงรอกอย จนกว่า
 หม่อมฉันประสูติทารก อย่าให้
 หม่อมฉันเป็นหม้าย อยู่แต่ผู้เดียว
 "ได้รับความลำบากในภายหลัง".

ตตถ ยี่ เมติ ยสุมา มม
 วิลปนุตติยา ตวั อนเปกฺโข ปพฺพชฺสี
 ตสุมา ยี่ มยา ตว สนฺติกา
 อคฺคมเหสีภูชานํ ลหุํ ตํ ทูลลหุํ
 เม.

ทฺติยคาถาย ยสุมา มํ ตวั กุจฺฉิ-
 ปฏิสนฺธิ ปหาย อนเปกฺโข ปพฺพชฺสี
 ตสุมา ยี่ มยา ตว ภริยตฺตํ ลหุํ
 ตํ ทูลลหุํ เมติ อตฺถ. ยาว
 นนฺติ ยาวาหํ ตํ คพฺภํ วิชายามิ
 ตาว อธิวาเสหิติ.

ตโต มหาสโต คาถมาห

๒๐๘. "ปริปกฺโก เต คพฺภโก กุจฺฉิคโต
 อิงฺฆ ตวั วิชายสุสุ
 ปุตฺตํ อโนมวณฺณํ
 ตํ หิตฺวา ปพฺพชฺสีสามิ"ติ.

ตตถ ปุตฺตนฺติ ภาทฺเท ตว
 คพฺภโก ปริปกฺโกติ ชานามิ ตวั ปน
 วิชายมานา ปุตฺตํ วิชายิสฺสสี น
 ธีตรํ สา ตวั โสตุถินา วิชายสุสุ

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เมื่อ
 หม่อมฉัน ความว่า เพราะเมื่อหม่อมฉัน
 พร้าเพื่ออยู่ พระองค์ไม่ทรงห่วงใย
 จะทรงผนวชเสีย ฉะนั้น การที่หม่อมฉัน
 ได้ตำแหน่งอัครมเหสี แต่สำนักของ
 พระองค์ จึงชื่อว่า หม่อมฉันได้มาโดย
 ยาก.

ในคาถาที่ ๒ อธิบายว่า เพราะเหตุว่า
 พระองค์จะทรงละทิ้งหม่อมฉันผู้ตั้งครม
 ไม่ทรงห่วงใยไปทรงบรรพชาเสีย ฉะนั้น
 หม่อมฉันได้ความเป็นภรรยาของพระองค์
 จึงชื่อว่าหม่อมฉันได้มาโดยยาก. คำว่า
 จนกว่าหม่อมฉันประสูติทารก ความว่า
 พระองค์จงทรงคอยจนกว่าหม่อมฉัน
 จะคลอดโอรสนั้นเสียก่อน.

ลำดับนั้นพระมหาสตรว์ จึงตรัส
 คาถาว่า

๒๐๘. "ครมฺของเธอแก่แล้ว เชิญเธอ
 ประสูติโอรส ผู้มีผิวพรรณไม่ทราม
 เกิด ฉันทจักสละโอรสพร้อมทั้งเธอ
 ไปบวชละ".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า โอรส
 ความว่า แน่ นาง เรารู้ว่าครมของเธ
 แก่ และเธอเมื่อประสูติก็คงประสูติโอรส
 ไม่ใช่ประสูติธิดา ขอให้เธอนั้นจงประสูติ

ปุตต์ อหิ ปน สทุธิ ตยา ปุตต์
หิตวา ปพพชิสสามิเยวาติ.

สา ตสฺส วจันํ สุตฺวา โสภํ
สนฺธาเรตุํ อสฺสโกนฺตี "อิโตทานิ
ปฏฺจาเย เทว อมฺหากํ สิริ นาม
นตฺถิ"ติ อุโภหิ หตฺถะหิ หทยํ
ธารยมาณา อสฺสฺสูนิ มุญฺจนฺตี
มหาสทฺเทเน ปรีเทวิ. อถ นํ
สมฺมสุสาเสนฺโต มหาสตุโต.

๒๐๙. "มา ตฺวํ จนฺเท รุทฺติ
มา โสจฺจิ วนฺติมิรมตฺตฺกฺขิ
อาโรห วรรณาสาทํ
อนเปกฺโข อหิ คมิสฺสามิ"ติ.
คาถมาห.

ตตฺถ มา ตฺวํ จนฺเท รุทฺตี
ภทฺเท จนฺทเทวิ ตฺวํ มา โรทฺติ มา
โสจฺจิ. วนฺติมิรมตฺตฺกฺขีติ คิริกณฺเณนิก -
ปุปฺผสมานเนตฺเต. ปาลิยํ ปน
โกวิลารตฺมพฺกฺขีติ ลิชิตํ. ตสฺส
โกวิลารปฺปญฺญํ วิวิย ตมฺพเนตฺเตติ
อตุเถ.

โอรสโดยความสวัสดิ ส่วนเราจักละทิ้ง
โอรสพร้อมทั้งเธอไป จะบรรพชาให้ได้.

พระนางเทวี สดับพระดำรัสของ
พระสวามิฉันแล้ว ไม่อาจจะอดกลั้น
ความโศกได้ จึงทูลว่า "ข้าแต่พระ
ทูลกระหม่อม จำเดิมแต่ไป ชื่อว่าสิริ
ของหม่อมฉันจะไม่มี" จึงเอาพระหัตถ์
ทั้งสองกุมพระหฤทัย หลังพระอัสนุชล
ทรงปริเทวนาการด้วยพระสุรเสียงอันดัง.
ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ เมื่อจะทรงปลอบ
พระนาง จึงตรัสคาถาว่า

๒๐๙. "ดูกรแม่จันทา เธออย่าร้องให้เลย
แน่ะ เจ้าผู้มีดวงตาดุจดอกติมิระ
ในป่า เธออย่าเศร้าโศกไปเลย
จงขึ้นสู่ปราสาทอันประเสริฐเสียเถิด
ฉันไม่มีห่วงใย จักไปบวช".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ดูกร
แม่จันทา เธออย่าร้องให้เลย ความว่า
ดูกรแม่จันทาผู้เจริญ เธออย่าร้องให้เศร้าโศก
ไปเลย. คำว่า มีนัยน์ตาดุจดอกติมิระ ใน
ป่า คือผู้มีดวงเนตรเสมอดอกกวรรณิการ์เขา.
ส่วนในบาลี เขียนไว้ว่า โกวิลารตมฺพฺกฺขิ.
เนื้อความของศัพท์นั้นว่า แน่ะนางผู้มี
เนตรแดงคล้ายดอกทองเหลือง.

^{๑-๒} ดอกหงอนไก่. บางแห่งดอกอัญชัน.

สา ตสฺส วจันํ สุตฺวา จาตุ
 อสกุโกนฺตี ปาสาทํ อภิชฺยุห โรทมาณา
 นิสฺสีทิ. อถ นํ โพรสิตตฺตสฺส เขฎฺฐปฺตฺโต
 ทิสฺสุวา "กีนฺนุ ไช เม มาตา โรทนฺตี
 นิสฺสินฺนา"ติ ตํ ปุจฺจนฺโต คาถมาห

๒๑๐. "โก ตํ อมฺม โภเปสฺสิ
 กิ โรทสิ เปกฺขสิ จ มํ พาฬุหํ
 กํ อวชฺฌํ ชาญฺมิ
 ฌาตึนํ อุกฺกขมานานนฺ"ติ.

ตตถ โภเปสฺสิติ อมฺม โภ นาม
 ตํ โภเปสฺสิ โภ เต อปฺปิยํ อกาสิ.
 เปกฺขสิ จาติ มํ พาฬุหํ เปกฺขนฺตี
 กิการณา โรทสิติ อธิปฺปาโย. กํ
 อวชฺฌํ ชาญฺมิติ อชาญฺตพฺพิ กํ

พระนางจันทาทะวี ทรงสดับพระ
 ดำรัสพระมหาสัตว์แล้ว ไม่อาจที่จะดำรง
 อยู่ได้ จึงเสด็จขึ้นสู่ปราสาทประทับนั่ง
 กันแสงอยู่. ลำดับนั้นโอรสองค์ใหญ่ของ
 พระโพธิสัตว์ ทรงเห็นพระมารดาประทับ
 นั่งกันแสงอยู่ ทรงดำริว่า "เพราะเหตุไร
 หนอ พระมารดาของเรา จึงประทับนั่ง
 กันแสงอยู่" เมื่อจะทูลถามพระมารดานั้น
 จึงตรัสคาถาว่า

๒๑๐. "ข้าแต่เสด็จแม่ ใครทำเสด็จแม่ให้
 ทรงพิโรธ เหตุไฉนเสด็จแม่ จึงทรง
 กันแสง และทรงจ้องมองหม่อมฉัน
 ยิ่งนัก บรรดาพระประยูรญาติที่เห็น
 กันอยู่ หม่อมฉันจะฆ่าใคร ที่ไม่
 ควรรับสั่งให้ฆ่า".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ใครทำ
 เสด็จแม่ให้ทรงพิโรธ ได้แก่ ข้าแต่
 เสด็จแม่ ใครชื่ออะไร ทำให้เสด็จแม่
 ขุ่นเคือง คือใครกระทำการที่ไม่เป็นที่รัก
 แก่เสด็จแม่. คำว่า ทรงจ้องมอง
 อธิบายว่า เสด็จแม่จ้องมองหม่อมฉัน
 ยิ่งนัก เพราะเหตุไร จึงทรงกันแสงเล่า.
 คำว่า หม่อมฉันจะฆ่าใคร ที่ไม่ควร
 รับสั่งให้ฆ่า ดังนี้ พระโอรสทูลถามว่า
 บรรดาพระญาติของเสด็จแม่ ที่เห็นอยู่

สมาญสี อตฺตโน ภาตึนํ อุทิกฺขมา-
นानญเณว อุกฺขาหิ เมติ ปุจฺจติ.

ตโต เทวี คาถมาห

๒๑๑. "น หิ โส สกฺกา หนตุํ
วิชิตาวี โย มํ ตาต โภเปสิ
ปีตา เต มํ ตาต อวจ
อนเปกฺโข อหํ คมิสฺสามิ"ติ.

ตตฺถ วิชิตาวีติ ตาต โย มํ
อิมิสฺสา ปจฺวียา วิชิตาวี โภเปสิ
อปฺปิยสมฺมาจาเรน เม หทยเ โภปญจ
โกสญจ ปเวเสสิ โส ตยา หนตุํ
น สกฺกา มญฺหิ ตาต ตว ปีตา
อหํ รชฺชสิริญฺจ ตญฺจ ปหาย
อรญญํ ปวิสิตฺวา ปพฺพชิสฺสามิติ
อวจ อิทํ เม โรทฺถการณฺนติ.

โส ตสฺสา วจนํ สุตฺตฺวา "อมฺม
กิ นามเต กเถสิ นนฺุ เอวํ สนฺุเต
มยํ อนาถา นาม ภวิสฺสามา"ติ
ปริเทวนฺุโต คาถมาห

นั่นแหละ หม่อมฉันจะฆ่าใคร ที่ไม่ควร
จะให้ฆ่า โปรดตรัสบอกหม่อมฉัน.

ลำดับนั้น พระนางเทวีตรัสคาถาว่า

๒๑๑. "แน่ะลูกรัก ท่านผู้ใดชนะในแผ่นดิน
ยังแม่ให้ขุ่นเคือง ก็ท่านผู้นั้นเจ้าไม่
อาจฆ่าได้ แน่ะลูกรัก พระบิดา
ของเจ้าได้ตรัสกับแม่ว่า ฉันไม่มี
ห่วงใย จักไปบวชละ".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ผู้ใด
ชนะในแผ่นดิน ความว่า ลูกรัก
ท่านผู้ใดเป็นผู้ชนะในแผ่นดินนี้ ยังแม่ให้
ขุ่นเคือง คือยังความโกรธและความ
เศร้าโศกให้เข้าถึงในหทัยของแม่ ด้วยการ
กล่าวคำไม่เป็นที่รัก ท่านผู้นั้นเจ้าไม่อาจ
จะฆ่าได้ แน่ะลูกรัก เพราะพระบิดา
ของลูกเอง ท่านได้ตรัสกะแม่ว่า เราจะละ
สิริราชสมบัติและเธอ เข้าสู่ป่า บวชเสีย
นี่คือเหตุกันแสงของแม่.

พระโอรสองค์โตนั้น ทรงสดับ
พระเสาวนีย์ ของพระมารดานั้นแล้ว
ทูลว่า "ข้าแต่เสด็จแม่ เสด็จแม่ตรัสคำนี้
ชื่ออะไรกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ พวกเราก็
เป็นคนอนาถาหาที่พึ่งมิได้ มิใช่หรือ"
เมื่อจะทรงปริเทวนาการ จึงตรัสคาถาว่า

๒๑๒. โยหิ ปุพฺเพ รณน ยามิ
 อุกฺขยํ มตฺตกฺขเร จ โยธेमฺ
 สุตฺโตเม ปพฺพชิตฺเต
 อถํ นุ ทานิ กสิสฺสามิ”ติ.

ตสฺสตุเถ “โย อหิ ปุพฺเพ
 จตุอชฌญยุตฺตํ สพฺพาลงฺการ-
 ปฏิมณฺฑิตํ รถํ อภิรฺยุห อุกฺขยํ
 คจฺฉามิ มตฺตกฺขเร โยธेमฺ อญฺเณหิ
 จ อสฺสกีฬาทิหิ กีฬามิ สฺวาทํ
 อิทานิ สุตฺโตเม ปพฺพชิตฺเต กถํ
 กสิสฺสามิ”ติ.

อถสฺส กนิชฺฐภาดตา สตฺตวสฺสสิโก
 เต อุโกปิ โรทนฺเต ทิสฺวา มาตริ
 อุปสงฺกมิตฺวา “อมฺม กิการณา ตฺเมห
 โรทธา”ติ ปุจฺฉิตฺวา ตมตฺถํ สุตฺวา
 “เตนหิ มา โรทถ อหิ ตาวสฺส
 ปพฺพชิตฺตุํ น ทสฺสามิ”ติ อุโกปิ เต
 อสฺสาเสตฺวา ธาติยา สทฺธิ ปาสาทา
 โอรฺยุห ปิตุ สนฺตีกิ คนฺตฺวา “ตาด
 ตฺวํ กิร ‘อเมห อกามเก ปหาย
 ปพฺพชามิ’ติ วทสิ อหิ เต

๒๑๒. “เมื่อก่อน เราเคยไปเที่ยวสวน
 ด้วยรถ และรบกันด้วยช้างตกมัน
 เมื่อพระบิดาสุตโตเม ทรงผนวชแล้ว
 บัดนี้ เราจักกระทำอย่างไรกัน”.

เนื้อความแห่งคานานั้นว่า “เมื่อก่อนเราไดเคยขึ้นรถ ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวงเทียมด้วยอาชาไนย ๔ ตัวไปพระราชอุทยาน(เล่น)สู้รบ ช้างตกมัน ทั้งเล่นกีฬาอื่น ๆ มีกีฬาม้าเป็นต้น บัดนี้เมื่อพระราชบิดาสุตโตเมบวชแล้วเรานั้นจักทำอย่างไร”.

ลำดับนั้น กนิชฐภาดตาของพระกุมารองค์โตซึ่งมีพระชนม์ ๗ พรรษา เห็นทั้งสองพระองค์ทรงกันแสงอยู่ จึงเข้าไปใกล้พระราชมารดา ทูลถามว่า “ข้าแต่เสด็จแม่ เพราะเหตุไรเสด็จแม่และเสด็จพี่จึงทรงกันแสง” ทรงสดับเรื่องนั้น ก็ทรงปลอบท่านทั้งสองนั้นว่า “ถ้าเช่นนั้นท่านอย่าทรงกันแสงไปเลย หม่อมฉันจักไม่ยอมให้พระบิดานั้น บวชก่อน” แล้วเสด็จลงจากปราสาทพร้อมด้วยพี่เลี้ยงเสด็จไปยังสำนักพระบิดาทูลว่า “ข้าแต่เสด็จพ่อ ข้าว่าเสด็จพ่อรับสั่งว่า ‘จะทรงละทิ้งพวกหม่อมฉันผู้ไม่ประสงค์ให้บวชจะบวชเสีย’ หรือ หม่อมฉันจักไม่ยอม

ปพฺพชิตฺตํ น ทสฺสามี"ติ ปีตรํ ให้เสด็จพอบวช" แล้วก็กอดพระศอ
คิวยาย ทพฺพํ คเหตุวา คาถมาห พระบิดาไว้มัน แล้วตรัสคาถาว่า

๒๑๓. "มาตุ จ เม รุทฺนุตฺยา
เชฏฺจสฺส จ ภาตฺุโน อกามสฺส
หตฺถเปปี เม คหิสฺสํ
น หิ คจฺจสิ โน อกามาณฺุ"ติ.

มหาสตุโต จินฺตสิ "อัย เม
ปริปนฺถํ กโรติ เกณ นฺุ โข นํ
อุปาเยน ปฏิกฺกมาเปยฺยนฺุ"ติ. ตโต
ธาติโย โอลิเกตุวา "อมฺม ธาติ
หนฺุทิมํ มณิกฺขนฺุธิปิลนฺุณฺุํ ตเวโส
โหดุ ปฺุตตํ อปเนหิ มา เม
อนฺุตรายํ กรี"ติ สยํ ปฺุตตํ หตฺถ
คเหตุวา อปเนตฺุ อสฺกโกณฺุโต ตสฺสา
ลญฺจํ ปฏิชาเนตฺุวา คาถมาห

๒๑๔. "อุฏฺเจหิ ตฺวํ ธาติ
อิมี กุมารํ รเมหิ อญฺุณตฺถ
มา เม ปริปนฺถมกาสิ
สคฺคํ มม ปตฺถยานสฺสา"ติ.

๒๑๓. "เมื่อพระมารดาของหม่อมฉัน ทรง
พระกั้นแสงอยู่ และเมื่อพระเชษฐ-
ภาดาไม่ทรงยินยอม หม่อมฉันจัก
ยึดพระหัตถ์ทั้งสองของพระบิดาไว้
เมื่อหม่อมฉันทั้งหลาย ไม่ยินยอม
พระองค์ยังเสด็จไปไม่ได้".

พระมหาสัตว์ทรงดำริว่า "โอรส
ของเราจะ ทำอันตรายแก่เรา ด้วย
อุบายอะไรหนอ เราจะพึงยังเธอให้หลีก
ไปให้ได้". แต่ นั้นพระองค์ทรงมองดู
พระพี่เลี้ยงรับสั่งว่า "ดูกรแม่พี่เลี้ยง เภา
เถอะนี้แก้วมณีเครื่องประดับคอ แก้วมณีนี้
จงเป็นของเจ้า เจ้าจงพาโอรสไปเสีย
อย่าทำอันตรายแก่เราเลย" พระองค์ไม่
สามารถจะจับพระหัตถ์พระโอรส นำออก
ไปด้วยพระองค์เองได้ จึงทรงติดสินบน
แก่พระพี่เลี้ยงนั้น แล้วตรัสคาถาว่า

๒๑๔. "แม่นมเอ๋ย เชิญแม่ลุกขึ้นเถิด
แม่จงพากุมารนี้ ไปเล่นให้รื่นรมย์
ในที่อื่น เมื่อเรากำลังปรารภนา
สวรรณคฺ์ กุมารนี้อย่าได้ทำอันตราย
แก่เราเลย".

ตตถ อิมิ กุมารนุติ อมม
 ธาติ ตวั อญฺเจหิ อิมิ กุมาริ
 อปนเตตฺวา อาคนฺตฺวา อิมิ มณิ
 คเหตุวา อญฺเจตฺถ นํ อภิวเมหิตี

สา ลญฺจํ ลภิตฺวา กุมาริ
 สญฺญาเปตฺวา อาทาย อญฺเจตฺถ
 คนฺตฺวา ปริเทวนานา คาถมาห

๒๑๕. "ยณฺฺณนิมฺมํ ทเทยฺยํ ปภงฺกัริ
 โโก นุ เม อิมินา อตฺถโถ
 สุตฺโตเม ปพฺพชิตะ
 กิ นุ เมนํ กริสฺสามิ"ติ.

ตสฺสตุโถ ยณฺฺณน อิมิ ลญฺจตุถาย
 คหิ ตํ ปภงฺกัริ สุปฺปภาสํ มณิ
 ทเทยฺยํ โโก นุ มยฺหิ สุตฺโตเมนรินฺเท
 ปพฺพชิตะ อิมินา นาม อตฺถโถติ.

กิ นุ เมนํ กริสฺสามิตี อหิ ตสฺมึ
 ปพฺพชิตะ อิมิ น ลภิสฺสามิ ลภนฺตีปิ
 จ กิ นุ เอตํ กริสฺสามิ ปสฺสเถ เม
 กมฺมนฺติ

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า กุมารนี้
 ความว่า ดูกรมแม่พี่เลี้ยง เจ้าจงลุกขึ้น
 จงเอากุมารนี้ออกไป แล้วมารับเอา
 แก้วมณีนี้ จงให้กุมารเพลิดเพลินในที่อื่น

พระพี่เลี้ยงนั้น ได้รับสินบนแล้ว
 จึงยังพระกุมารให้รู้สึกพระองค์ แล้วพา
 ไปในที่อื่น ประเทวนการกล่าวคาถาว่า

๒๑๕. "โฉนหนอ เราพึงให้แก้วมณีอันมี
 แสงสว่างนี้ เราจะต้องการอะไรด้วย
 แก้วมณีนี้ เมื่อพระเจ้าสุตโสมทรง
 ผนวชแล้ว เราจักทำอะไรกัน กับ
 แก้วมณีนี้".

ใจความพระคาถานั้น โฉนหนอ
 เราจึงรับเอาแก้วมณีนี้ เพื่อประสงค์เป็น
 ค่าจ้าง เราพึงให้แก้วมณีนั้นอันทำรัศมี
 คือมีแสงสว่างด้วยดี เมื่อพระเจ้า
 สุตโสมบรมนรินทร์ทรงผนวชแล้ว ชื่อ
 ประโยชน์อะไรของเราด้วยแก้วมณีนี้.

คำว่า เราจักทำอะไรกันกับแก้วมณีนี้
 ความว่า เมื่อพระเจ้าสุตโสมนั้นทรงผนวช
 แล้ว เราจักไม่ได้แก้วมณีนี้ ก็เราเมื่อ
 ได้จักทำแก้วมณีนั้นอย่างไรหนอ ท่าน
 ทั้งหลายโปรดดูการกระทำของเราเถิด

ตโต มหาเสนคุตโต จินุเตสิ
 "สจายี ราชา 'เม เคเห ธนั
 มนุทนุ'ติ สญญั กโรติ มญเญ
 พหุภาวมสฺส กเถสุสามี"ติ. โส อญฺ्ञาย
 วนุทิตฺวา คาถมาห

๒๑๖. "โกโส จ ตฺยหิ วิปฺโล
 โภจฺจาคารญจ ตฺยหิ ปริปุริ
 ปจฺวี จ ตฺยหิ วิชิตา
 รมสฺสุ มา ปพฺพชิตฺเทวา"ติ.

ตี สุตฺวา มหาสตุโต คาถมาห

๒๑๗. "โกโส จ มยฺหิ วิปฺโล
 โภจฺจาคารญจ มยฺหิ ปริปุริ
 ปจฺวี จ มยฺหิ วิชิตา
 ตี หิตฺวา ปพฺพชิตฺสุสามี"ติ.

ตี สุตฺวา ตสฺมี อปคเต
 กุลวฑฺฒนเสฏฺฐี นาม อญฺ्ञาย วนุทิตฺวา
 คาถมาห

๒๑๘. "มยฺหิปี ธนั ปหุตี
 สงฺฆาตุํ โนปี เทว สกฺโกมิ

ลำดับนั้น มหาเสนคุต คิดว่า
 "ชะรอยว่า พระราชานี้ จะทรงทำความ
 สำคัญว่า 'ราชทรัพย์ในพระคลังของเรา
 มีน้อย เห็นที่เราจะต้องกราบทูลความที่
 พระองค์มีพระราชทรัพย์มาก" เขาจึง
 ลุกขึ้นถวายบังคม กราบทูลคาถาว่า

๒๑๖. "พระคลังน้อยของพระองค์ก็ไพบุลย์
 และพระคลังใหญ่ ของพระองค์
 ก็บริบูรณ์ ปฐพีมณฑลพระองค์ก็
 ทรงชนะแล้ว ขอพระองค์จงทรงยินดี
 เถิด อย่าทรงผนวชเลยพระเจ้าข้า".

พระมหาสัตว์ทรงสดับคํานั้น จึง
 ตรัสคาถาว่า

๒๑๗. "คลังน้อยของเราก็ไพบุลย์ คลังใหญ่
 ของเราก็บริบูรณ์ และปฐพีมณฑล
 เราก็จชนะแล้ว แต่เราจักละสิ่งนั้น ๆ
 ออกบวช".

เมื่อมหาเสนคุตนั้น ได้สดับพระ
 คำรัสนั้น จึงหลีกออกไป เศรษฐีชื่อว่า
 กุลวฑฺฒนะ ลุกขึ้นถวายบังคม กราบทูล
 คาถาว่า

๒๑๘. "ขอเดชะ ทรัพย์แม่ของข้าพระ
 พุทธเจ้ามีมากมาย ข้าพระพุทธเจ้า

ตี เทว เต ททามิ สพุพมุปี
รมสุสุ มา ปพพช เทวา"ติ.

ไม่สามารถจะนับได้ ข้าพระพุทธเจ้า
ขอถวายทรัพย์ ทั้งหมดนั้น
แต่พระองค์ ข้าแต่สมมติเทพ
ขอพระองค์จงทรงยินดี อย่าทรง
ฉนวชเลย".

ตี สุตฺวา มหาสตุโต คาถมาห

เมื่อพระมหาสัตว์ทรงสดับคำนั้น
จึงตรัสคาถาว่า

๒๑๙. "ชานามิ เต ธนํ ปหุตฺติ
กุลวฑฺฒน ปุชฺชิตฺโต ตยา จสุมิ
สคฺคณฺจ ปตฺถยมาโน
เตนาหํ ปพฺพชิสฺสุสามิ"ติ.

๒๑๙. "ดูกรกุลวัฏฒนเศรษฐี เราเห็นว่า
ทรัพย์ของท่านมีมาก และท่านก็
บูชาเรา แต่เราปรารถนาสวรรค์
เพราะฉะนั้น จึงจักบวช".

ตี สุตฺวา กุลวฑฺฒเน อปคเต
มหาสตุโต โสเมทตฺติ นาม
กนิฏฺฐภาตริ อามนฺเตตฺวา "ตาต
อหํ ปณฺชรปฺกฺขิตฺโต วนฺกุกฺกุณฺโณ วีย
อุกฺกณฺจฺจิตฺโต มํ ชฺรวาเส อนนฺนิรติ
อภิวาติ อชฺชเชว ปพฺพชิสฺสุสามิ ตฺวํ อิมํ
รชฺชํ ปฏฺิจฺฉาหิ"ติ รชฺชํ นิยุยาเทนฺโต
คาถมาห

เมื่อกุลวัฏฒนเศรษฐี ได้ฟังพระ
ราชดำรัสนั้น ก็ถอยออกไป พระมหาสัตว์
จึงตรัสเรียกพระอนุชา พระนามว่า
โสมทัตตมา รับสั่งว่า "ดูกรพ่อโสมทัต
ทีเปื้อหน่าย เหมือนไก่ป่าถูกขังอยู่ในกรง
ความไม่ยินดีในฆราวาสครอบงำที พี่จัก
บวชในวันนี้ให้ได้ เจ้าจงครอบครองราช-
สมบัตินี้เถิด" เมื่อจะทรงมอบราชสมบัติ
จึงตรัสคาถาว่า

๒๒๐. "อุกฺกณฺจฺจิตฺตสุมิ พาพฺหิ
อรติ มํ โสเมทตฺต อาวิสติ
พหฺกา หิ อนฺตฺราราชา
อชฺชเชวหํ ปพฺพชิสฺสุสามิ"ติ.

๒๒๐. "ดูกรพ่อโสมทัต ทีเปื้อหน่าย
ที่สุด ความไม่ยินดีย่อมครอบงำที
อันตรายทั้งหลาย มีมากก็จริง
พี่จักบวชให้ได้ในวันนี้ทีเดียว".

ตํ สุตฺวา โสปี ปพฺพชิตฺกามา
ตํ ทีเปนฺโต อิตฺรํ คาถมาห

๒๒๑. "อิหํปี ตฺยหํ รุจิตํ สุตไสม
อชฺเชวทานิ ตฺวํ ปพฺพช
อหํปี ปพฺพชิสฺสามิ
น อสุสฺสเห ตยา วินา อหํ จาตฺนุ"ติ.

อถ นํ โส ปฏิกฺขิปีตฺวา อฺปทฺตมํ
คาถมาห .

๒๒๒. "น หิ สกฺกา ปพฺพชิตุํ นคร
น หิ ปจฺจติ ชนปเทจ"ติ.

ตตฺถ น หิ ปจฺจตีติ อิทาเนว
ดาว มม ปพฺพชฺชาธิปฺปายํ สุตฺวา
อิมสฺมี ทฺวาทสโยชนิเก สฺทสฺสนนฺคร
จ สกฺลชนปเท จ น ปจฺจติ โกจิ
อฺทฺธเน อคฺคิ น ชเลติ อเมหฺสุ
ปน ทฺวีสุ ปพฺพชิตฺเตสุ อนาถา
รฺมฺจฺวาสิโน ภวิสฺสนฺติ ตสฺมา น หิ
สกฺกา ตยา ปพฺพชิตุํ อหเมว
ปพฺพชิสฺสามิติ.

แม่ไสมทັตนั้น ทรงสดับพระราช-
ดำรัสนั้นแล้ว ก็ประสงค์จะทรงผนวช
บ้าง เมื่อจะทรงแสดงความประสงค์นั้น
จึงตรัสคาถาต่อไปว่า

๒๒๑. "ข้าแต่พระเจ้าพี่สุตไสม แม่เรื่องนี้
พระองค์ทรงพอพระทัย ขอพระองค์
ทรงผนวช ณ บัดนี้ ในวันนี้ แม่
หม่อมฉันก็จักบวช หม่อมฉันไม่
อาจจะอยู่เว้นจากพระองค์ได้".

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ทรงห้าม
พระอนุชานั้นแล้ว จึงตรัสกึ่งคาถาว่า

๒๒๒. "เธอยังบวชไม่ได้ เพราะใครๆ ใน
พระนครและคามนิคมชนบท จะไม่
พากันหุงต้ม".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า จะไม่
พากันหุงต้ม ความว่า เพราะได้ฟัง
ความประสงค์ในการบรรพชาของพี่ ใน
บัดนี้ ก่อนเท่านั้น ใครๆ ในสุทฺถสสนนฺคร
อันมีอาณาเขต ๑๒ โยชน์นี้ และในชนบท
ทั้งสิ้น ยังไม่พากันหุงอาหาร คือไม่ยัง
ไฟในเตาให้ลุกโพล่ง ถ้าว่าเมื่อเราบวช
ทั้งสองคน ชาวแคว้นแคว้น จักว่าแห้ว
ไร้ที่พึ่ง เพราะเหตุนั้น เธอยังบวชไม่ได้
พี่จักบวชผู้เดียวเท่านั้น.

ตี สุตฺวา มหาชนโน มหาสตุตฺตสุส
ปาทมฺมุเล ปริวตฺเตตฺตฺวา ปริเทวนฺโต
อาห

“สุตฺโตโสเม ปพฺพชิตฺเต
กถนฺนุ ทานิ กริสฺสุสามา”ติ.

ตโต มหาสตุตฺโต “อลิ มา
โสจิตฺต อหิ จิริปิ จตฺวา ตฺมุเหหิ
วินา ภวิสฺสามิ อฺปฺปนฺนสงฺขารโห หิ
นิจฺจโจะ นาม นตฺถิ”ติ มหาชนสุส
ธมฺมํ กถนฺโต อาห

๒๒๓. “อฺปนฺนียติทํ มณฺเณ
ปฺริตฺตํ อุกฺกัว ปงฺกวารมฺหิ
เอวํ สุปฺริตฺตเก ชีวิตฺเต
น จ ปมชฺชิตฺตุํ กาลิ.

๒๒๔. อฺปนฺนียติทํ มณฺเณ
ปฺริตฺตํ อุกฺกัว ปงฺกวารมฺหิ
เอวํ สุปฺริตฺตเก ชีวิตฺเต
อถ พาลา ปมชฺชนฺติ.

๒๒๕. เต วทฺตมฺยนฺติ นิรยํ
ติรจฺจนโยนิญฺจ ปิตฺติวิสยญฺจ

มหาชนได้ฟังพระราชดำรัสสั่งนั้นแล้ว
พากันกลิ้งเกลือกแทบพระยุคลบาท ของ
พระมหาสัตว์ ปรีเทวนาการกราบทูลว่า

“เมื่อพระเจ้าสุตโสม ทรงผนวชแล้ว
บัดนี้ พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
จักกระทำอย่างไรเล่า”.

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ตรัสว่า
“พอละ อย่าเศร้าโศกกันเลย ถึงเราจัก
ดำรงอยู่ได้นาน ก็จักต้องพลัดพรากจาก
ท่านทั้งหลายไป เพราะสังขารที่เกิดขึ้น
แล้ว ชื่อว่าเที่ยง ไม่มี” เมื่อจะทรงแสดง-
ธรรมแก่มหาชนจึงตรัสว่า

๒๒๓. “เราเข้าใจว่า ชีวิตนี้ถูกขรณำเข้าไป
เป็นของน้อย ดุจดั่งน้ำในโคลน
ฉะนั้น เมื่อชีวิต เป็นของน้อย
เหลือเกินอย่างนี้ เวลานี้ไม่ใช่เวลา
จะประมาท.

๒๒๔. เราเข้าใจว่า ชีวิตนี้ถูกขรณำเข้าไป
เป็นของน้อย ดุจดั่งน้ำในโคลน
ฉะนั้น เมื่อชีวิต เป็นของน้อย
เหลือเกินอย่างนี้ แต่พวกคนพาล
ย่อมพากันประมาท.

๒๒๕. คนพาลเหล่านั้น ถูกเครื่องผูก คือ
ตัณหาผูกแล้ว ย่อมยังนรก กำเนิด

ตณฺหาพฺนุณฺพนุธา จ
 วทฺเตมนฺติ อสุรกายนฺ"ติ.

ตตฺถ อฺปนฺนฺยตฺตี มณฺเณตฺติ ตาต
 อฺตี ชฺวีตฺตี อฺปนฺนฺยตฺตี อหฺ มณฺเณตฺติ.
 อณฺเณตฺติ สุตฺเตตฺติ อฺปสฺสฺหณฺตฺติ
 อฺปนฺนฺยนฺตฺติ อฺธิ ปนฺ ปรียาทานฺตฺติ
 ตสฺมา ยถา ปรีตฺตี อฺทกฺ รัชกานฺ
 ชารปฺงฺกวาเร ปกฺชิตฺตี สฺสํ ปรียาทียตฺติ
 ตถา ชฺวีตฺตี. เอวํ สฺสปรีตฺตเก ชฺวีเต
 ตฺตี ปรีตฺตกํ อายุสฺสงฺขารํ คเหตุวา
 วิจฺรณฺตานํ สุตฺตานํ น ปุณฺณกิริยา
 ปมชฺชิตฺตี กาลิ อฺปฺปมาโทว กาทฺ
 วณฺณตฺตีติ อยเมตฺถ อตฺถ.

อถ พาลา ปมชฺชนฺตฺตี อชฺรามวา
 วีย หุตฺวา คฺฤทฺทลเล สฺสุกรา วีย
 หุตฺวา กามปฺงฺเก นิมฺมุชฺชนฺตา
 ปมชฺชนฺตฺติ. อสุรกายนฺตฺติ กาลกณฺชฺิกา-
 สฺสุโรนิญจ วทฺเตมนฺตฺตีติ อตฺถ.

เอวํ มหาสตุตฺโต มหาชนฺนสฺส ฐมฺมํ
 เทเสตฺวา ปุปฺผกํ นาม ปาสาทํ

สฺตฺวีตฺตีรัจฺฉานและเปรตวิสัยให้เจริญ
 และย้อมยังอสุรกายให้เจริญ".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เรา
 เข้าใจว่าชีวิตนี้ถูกชราเข้าไป ความว่า
 ดูกรพ่อ เราเข้าใจว่า ชีวิตนี้ถูกชรา
 เข้าไป. ในสูตรทั้งหลายอื่น เนื้อความแห่ง
 อฺปนฺนฺยน ศัพท์ มีการรวบรวมเข้าไปเป็น
 อรรถ แต่ในที่นี้ มีการยึดถือเอาเป็นอรรถ
 เพราะฉะนั้น ในที่นี้มีเนื้อความอย่างนี้ว่า
 น้ำเล็กน้อยไหลลงในโคลนคือต่าง ของ
 ช่างย้อมทั้งหลาย ย้อมถูกต่างจับเร็ว
 ฉับใด แม้ชีวิตก็ฉับนั้น แม้เมื่อชีวิตเป็น
 ของน้อยเหลือเกินอย่างนี้ (กาลนี้) ไม่ใช่
 กาลที่จะประมาทในการทำบุญของสฺตฺวี
 ทั้งหลาย ผู้ยึดถือสังขารเล็กน้อยนั้นไปมา
 อยู่ ควรทำความไม่ประมาทอย่างเดียว.

คำว่า แต่พวกคนพาลย้อมพากัน
 ประมาท ความว่า คนพาลเป็นเหมือน
 คนไม่แก่ไม่ตายจมอยู่ในเปือกตม คือ
 กาม ประมาทอยู่ เหมือนสุกรจมอยู่ใน
 ในปลักคูดุฉนั้น. คำว่า ยังอสุรกาย
 ความว่า ย้อมยังกำเนิดกาลกณฺชฺิกอสุร
 ให้เจริญ.

พระมหาสฺตฺวี ทรงแสดงธรรมแก่
 มหาชนอย่างนี้แล้ว เสด็จขึ้นสู่ปราสาท

อารุญห สตุตมาย ภูมียา จิตโต ขคฺเคน
จูปิ ฉินฺทิตฺวา "อหิ ตุมหากิ กิณฺจ
น โหมิ อตุตโน ราชานํ คณฺหธา"ติ
สเวฏฺจนํ จูปิ มหาชนสฺส อนฺตเร
จิปิ.

ตี คเหตุวา มหาชนโน ภูมียํ
ปวตฺเตนฺโต ปรีเทวิ. ตสฺมี จาเน
มหนฺตํ ราชคฺคํ อฏฺจหิ. ปฏิกกมิตฺวา
จิตฺตโน ตํ โอลิเกตฺวา "รณฺโณ จูปิ
ฉินฺทิตฺวา สเวฏฺจนา จูปา มหาชนสฺส
อนฺตเร ชิตฺตา ภาวิสฺสติ เตนายํ
ปาสาทสฺส อวิทุเร ราชวฏฺฏิ อคฺคตา"ติ
ปรีเทวนฺโต คาถมาห

๒๒๖. "อุหนฺตเต ราชคฺคํ อวิทุเร
ปฺปมฺกมฺหิ จ ปาสาท
มณฺเณ โน เกสา ฉินฺนา
ยสฺสฺสโน ฐมฺมราชสฺสา"ติ.

ตตฺถ อุหนฺตเตติ อฏฺจหิ.
ราชคฺคฺนฺติ ราชกฺขนฺโธ. อวิทุเรติ
อิตโต อมฺหากิ จิตฺตฺจานฺโต อวิทุเร.
ปฺปมฺกมฺหิติ ปฺปมฺกปาสาทสฺส สมีเป.

ชื่อบุปผกะ ประทับยืนชั้นที่ ๗ ทรงตัด
พระเมาลีด้วยพระขรรค์ รับสั่งว่า "เรา
ไม่มีอะไร ๆ กับพวกท่านแล้ว พวกท่าน
จงพากันรับเอาพระราชธาของตนเถิด"
ทรงโยนพระเมาลี พร้อมพระภูษาไฟก
ไปในระหว่างมหาชน.

มหาชนรับเอาพระเมาลีพากันก่ลึงเกลือก
ปรีเทวนาการบนภาคพื้น. ละอองธุลี
มากมายพุ่งขึ้นในที่นั้น. มหาชนถอยกลับ
มายืนมองดูละอองธุลีนั้นแล้ว พากัน
รำพันว่า "พระราชธาทรงตัดพระเมาลีแล้ว
จักโยนพระเมาลีพร้อมกับพระภูษาไฟกไป
ในระหว่างมหาชน เพราะเหตุนั้น
สายละอองธุลี จึงพุ่งขึ้นไปในที่ใกล้
ปราสาท". จึงกล่าวคาถาว่า

๒๒๖. "ก็กลุ่มธุลีตั้งขึ้นแล้ว ในที่ไม่ไกล
บุปผกปราสาท ชะรอยพระธรรม
ราชา ผู้เรื่องยศของพวกเรา จะทรง
ตัดพระเกศาแล้ว".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ตั้งขึ้น
ได้แก่ พุ่งขึ้น. คำว่า กลุ่มธุลี ได้แก่ กองธุลี.
คำว่า ในที่ไม่ไกล คือในที่ที่ไม่ไกลจากที่ซึ่ง
เราทั้งหลายยืนอยู่. คำว่า บุปผกะ ได้แก่
ในที่ใกล้บุปผกปราสาท. คำว่า ชะรอย
พระธรรมราชาของพวกเรา ความว่า

มณฺเฑ โนติ อมฺหากิ ฐมฺมราชสฺส
เกสา ฉินฺนา ภวิสฺสนฺตํติ มณฺเฑนาม.

มหาสตุโตปิ ปริจาริกิ เปเสตฺวา
ปพฺพชิตปริกฺขารเ ออาหาราเปตฺวา
กปฺปกเนน เกสมสฺสสุ ออาหาราเปตฺวา
อลงฺการิ สยณปิฎฺเจ ปาเตตฺวา
รตฺตปฏฺานํ ทสฺยานิ ฉินฺนทิตฺวา ตานิ
กาสายานิ นิวาเสตฺวา มตฺตติกปตฺตํ
วามํสญฺญ ลคฺเคตฺวา กตฺตรทณฺฑํ
อาทาย มหาตเล อปราปฺริ จงฺกมิตฺวา
ปราสาทา โอตริตฺวา อนฺตรวิธิยํ
ปฏฺิปปชฺชิ. คจฺจนฺตํ ปน นํ น โภจ
สญฺชานิ.

อถสฺส สตฺตสตา ขตฺตติยกณฺเฑนา
ปราสาทิ อภิริทิตฺวา ตํ อทิสฺวา
อาภรณภณฺฑทเมว ทิสฺวา โอตริตฺวา
อวเสสานํ โสฬสสหสฺसानํ อิตฺถินํ
สนฺตํกํ คนฺตฺวา "ตฺมหากิ ปิยสามิโก
สฺสโตไสมมทิสฺสโร ปพฺพชิต"ติ มหา-
สทฺเทเนน ปริเทวมานา พหิ นิภฺขมึสฺ.

ตสฺมึ ขณฺเ มหาชนโน ตสฺส
ปพฺพชิตภาวํ อณฺเฑนาสิ. สกฺลนคฺริ

เราเข้าใจว่า พระธรรมราชาของพวกเขา
จักทรงตัดพระเกศาเสียแล้ว.

แม้พระมหาสัตรุ ทรงใช้มหาดเล็ก
ให้ไปนำเอาบริวารบรรพชิตมา โปรดให้
นายภูษามาลา ปลงพระเกศา และพระ-
มัสสุ ทรงเปลื้องเครื่องอลังการวางไว้
บนพระแท่นที่บรรทม ทรงตัดชายพระภูษา
แดง แล้วทรงนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์นั้น
ทรงคล้องบาตรดิน ที่พระอังสกุฎ
เบื้องซ้าย จัปถารพระกรเสด็จจงกรมไป
มา ณ ท้องพระโรง แล้วจึงเสด็จลงจาก
ปราสาท ทรงดำเนินไปในระหว่างถนน.
ก็เมื่อเสด็จดำเนินไป ไม่มีใครจำพระองค์
ได้เลย.

ลำดับนั้น นางขัตติยกัญญา ๗๐๐ นาง
ของพระมหาสัตรุ นั้น พากันขึ้นไปบน
ปราสาท ไม่พบพระองค์ เห็นเฉพาะห่อ
เครื่องอาภรณ์ ก็พากันลงมาไปยังสำนัก
นางสนม ๑๖,๐๐๐ นางที่เหลือ แจ้งว่า
"พระเจ้าสุตไสมผู้เป็นใหญ่ พระราชสวามี
เป็นที่รักของพวกเขา ทรงผนวชเสียแล้ว"
ต่างก็ปริเทวนาการด้วยเสียงอันดังแล้วก็
ออกไปภายนอก.

ขณะนั้น มหาชนได้ทราบข่าวพระองค์ทรง
ผนวชแล้ว. ชาวนครทั้งสี่นั้นก็พากันแตกตื่น

สงขุภิตฺวา “ราชา กิร โน
 ปพฺพชิตฺ”ติ ราชทฺวาเร สฺนุณีปติ.
 มหาชนโน “ราชา อธิ ภวิสฺสตี เอตฺถ
 ภวิสฺสตี”ติ ปาสาทาทินิ รณฺโณ
 ปรีโกคฺกุจฺจานานิ คนฺตุวา ราชานํ
 อทิสฺวา

๒๒๗. “อยมสฺส ปาสาทโ
 โสวณฺณปฺปฺพมาลฺยวิตฺติกฺกฺกฺกฺก
 ยหิมฺนุวิจฺริ ราชา
 ปรีกฺกฺกฺกฺก อิตฺถาคาเรหิ.

๒๒๘. อยมสฺส ปาสาทโ
 โสวณฺณปฺปฺพมาลฺยวิตฺติกฺกฺก
 ยหิมฺนุวิจฺริ ราชา
 ปรีกฺกฺกฺก ณาติสงฺฆเมน.

๒๒๙. อิทมสฺส กุฎฺฐาคาริ
 โสวณฺณปฺปฺพมาลฺยวิตฺติกฺกฺก
 ยหิมฺนุวิจฺริ ราชา
 ปรีกฺกฺกฺก อิตฺถาคาเรหิ.

๒๓๐. อิทมสฺส กุฎฺฐาคาริ
 โสวณฺณปฺปฺพมาลฺยวิตฺติกฺกฺก

ประชุมกันที่ประตูพระราชวัง ประกาศว่า
 “ข่าวว่า พระราชาของเราทั้งหลาย
 ทรงผนวชแล้ว” มหาชนต่างเข้าใจว่า
 “พระราชาจักเสด็จอยู่ที่นี้ จักเสด็จอยู่ที่
 นั้น” แล้วพากันไปยังสถานที่เคยประทับ
 ของพระราชา มีปราสาทเป็นต้น ก็ไม่พบ
 พระองค์ จึงพากันเที่ยวปริเทวนาการ
 ด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

๒๒๗. “พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วย
 พระสนมนางใน เสด็จเที่ยวไปยัง
 ปราสาทใด ปราสาทนี้ของพระองค์
 เกื่อนกล่นไปด้วยสุวรรณบุปผา
 มาลัย.

๒๒๘. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วยหมู่
 พระประยูรญาติ เสด็จเที่ยวไปยัง
 ปราสาทใด ปราสาทนี้ของพระองค์
 เกื่อนกล่นไปด้วยสุวรรณบุปผา
 มาลัย.

๒๒๙. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วย
 พระสนมนางใน เสด็จเที่ยวไปยัง
 กุฎฐาคารใด กุฎฐาคารนี้ของพระองค์
 เกื่อนกล่นไปด้วยสุวรรณบุปผา
 มาลัย.

๒๓๐. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วย
 พระประยูรญาติ เสด็จเที่ยวไปยัง

ยหิมนุวิจริ ราชา
 ปริกิณฺโณ ฅาติสงฺฆเณ.

กฎาคารใด กฎาคารนี้ของพระองค์
 เกลือนกล่นไปด้วยสุวรรณบุปผา-
 มาลัย.

๒๓๑. อยมสฺส อไสกวนิกา
 สุปฺปิตา สพฺพกาลิกา รุมฺมา
 ยหิมนุวิจริ ราชา
 ปริกิณฺโณ อิตฺถาคาเรหิ.

๒๓๑. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วย
 พระสนมนางใน เสด็จเที่ยวไป
 ยังสวนอศอกใด สวนอศอกนี้
 ของพระองค์ มีดอกบานสะพรั่ง
 ตลอดกาลทั้งปวง นารีนรมย์.

๒๓๒. อยมสฺส อไสกวนิกา
 สุปฺปิตา สพฺพกาลิกา รุมฺมา
 ยหิมนุวิจริ ราชา
 ปริกิณฺโณ ฅาติสงฺฆเณ.

๒๓๒. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วยหมู่
 พระประยูรญาติ เสด็จเที่ยวไป
 ยังสวนอศอกใด สวนอศอกนี้
 ของพระองค์ มีดอกบานสะพรั่ง
 ตลอดกาลทั้งปวง นารีนรมย์.

๒๓๓. อิทมสฺส อฺยฺยานํ
 สุปฺปิตํ สพฺพกาลิกํ รุมฺมํ
 ยหิมนุวิจริ ราชา
 ปริกิณฺโณ อิตฺถาคาเรหิ.

๒๓๓. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วย
 พระสนมนางใน เสด็จเที่ยวไปยัง
 พระราชอุทยานใด พระราชอุทยาน
 นี้ของพระองค์ มีดอกไม้บานสะพรั่ง
 ตลอดกาลทั้งปวง นารีนรมย์.

๒๓๔. อิทมสฺส อฺยฺยานํ
 สุปฺปิตํ สพฺพกาลิกํ รุมฺมํ
 ยหิมนุวิจริ ราชา
 ปริกิณฺโณ ฅาติสงฺฆเณ.

๒๓๔. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วยหมู่
 พระประยูรญาติ เสด็จเที่ยวไปยัง
 พระราชอุทยานใด พระราชอุทยาน
 นี้ของพระองค์ มีดอกไม้บานสะพรั่ง
 ตลอดกาลทั้งปวง นารีนรมย์.

๒๓๕. อิทมสุส กณิการวณํ
 สุปฺปผิตํ สพฺพกาลิกํ รมมํ
 ยหิมนุวิจริ ราชา
 ปริกิณฺเณ อิตฺถาคาเรหิ.

๒๓๖. อิทมสุส กณิการวณํ
 สุปฺปผิตํ สพฺพกาลิกํ รมมํ
 ยหิมนุวิจริ ราชา
 ปริกิณฺเณ ฅาติสงฺฆเณ.

๒๓๗. อิทมสุส ปาฏฺฐลิวนํ
 สุปฺปผิตํ สพฺพกาลิกํ รมมํ
 ยหิมนุวิจริ ราชา
 ปริกิณฺเณ อิตฺถาคาเรหิ.

๒๓๘. อิทมสุส ปาฏฺฐลิวนํ
 สุปฺปผิตํ สพฺพกาลิกํ รมมํ
 ยหิมนุวิจริ ราชา
 ปริกิณฺเณ ฅาติสงฺฆเณ.

๒๓๙. อิทมสุส อมฺพวนํ
 สุปฺปผิตํ สพฺพกาลิกํ รมมํ
 ยหิมนุวิจริ ราชา
 ปริกิณฺเณ อิตฺถาคาเรหิ.

๒๓๕. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วย
 พระสนมนางใน เสด็จเที่ยวไปยัง
 สวนกรรณิการิโด สวนกรรณิการิ
 นี้ของพระองค์ มีดอกบานสะพรั่ง
 ตลอดกาลทั้งปวง นารีนรมย์.

๒๓๖. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วยหมู่
 พระประยูรญาติ เสด็จเที่ยวไปยัง
 สวนกรรณิการิโด สวนกรรณิการิ
 นี้ของพระองค์ มีดอกบานสะพรั่ง
 ตลอดกาลทั้งปวง นารีนรมย์.

๒๓๗. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วย
 พระสนมนางใน เสด็จเที่ยวไปยัง
 สวนแคฝอยใด สวนแคฝอยนี้
 ของพระองค์ มีดอกบานสะพรั่ง
 ตลอดกาลทั้งปวง นารีนรมย์.

๒๓๘. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วยหมู่
 พระประยูรญาติ เสด็จเที่ยวไปยัง
 สวนแคฝอยใด สวนแคฝอยนี้
 ของพระองค์ มีดอกบานสะพรั่ง
 ตลอดกาลทั้งปวง นารีนรมย์.

๒๓๙. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วย
 พระสนมนางใน เสด็จเที่ยวไปยัง
 สวนมะม่วงใด สวนมะม่วงนี้
 ของพระองค์ มีดอกบานสะพรั่ง
 ตลอดกาลทั้งปวง นารีนรมย์.

๒๔๐. อิทมสุต อมฺพวนํ
 สุปฺปมิตํ สพฺพกาลิกํ รมมํ
 ยหิมนุวิจริ ราชา
 ปริกิณฺเณ ภาตีสงฺเขน.

๒๔๐. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วยหมู่
 พระประยูรญาติ เสด็จเที่ยวไป
 ยังสวนมะม่วงใด สวนมะม่วงนี้
 ของพระองค์ มีดอกบานสะพรั่ง
 ตลอดกาลทั้งปวง น่ารื่นรมย์.

๒๔๑. อยมสุต โปกฺขรณิ
 สณฺจนฺนา อณฺทเชหิ วิตฺติกิณฺณา
 ยหิมนุวิจริ ราชา
 ปริกิณฺเณ อิตฺถาคาเรหิ.

๒๔๑. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วย
 พระสนมนางใน เสด็จเที่ยวไป
 ยังสระโบกขรณีใด สระโบกขรณีนี้
 ของพระองค์ ดารดาษไปด้วย
 บุปผชาตินานาชาติ เกื่อนกล่น
 ไปด้วยฝูงวิหค.

๒๔๒. อยมสุต โปกฺขรณิ
 สณฺจนฺนา อณฺทเชหิ วิตฺติกิณฺณา
 ยหิมนุวิจริ ราชา
 ปริกิณฺเณ ภาตีสงฺเขนา"ติ.

๒๔๒. พระราชา ทรงห้อมล้อมด้วยหมู่
 พระประยูรญาติ เสด็จเที่ยวไป
 ยังสระโบกขรณีใด สระโบกขรณีนี้
 ของพระองค์ ดารดาษไปด้วย
 บุปผชาตินานาชาติ เกื่อนกล่น
 ไปด้วยฝูงวิหค".

อิมานิ คาถานิ ปรีเทวนุโต วิจริ.

ตตฺถ วิตฺติกิณฺเณติ สฺวณฺณบุปฺผเหิ
 ๑ นานามาเลฺยหิ ๑ สมากิณฺเณ.
 ปริกิณฺเณติ ปรีวาริโต. อิตฺถาคาเรหิ
 ทาสีโย อูปาทาย อิตฺถิโย อิตฺถาคารา

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เกื่อน-
 กล่น คือเกื่อนกล่นไปด้วยสุวรรณบุปผา
 และมาลัยต่างๆ. คำว่า ห้อมล้อม คือ
 แวดล้อม. คำว่า พระสนมนางใน
 ความว่า พวกสตรีจนถึงนางทาสี ชื่อว่า
 พระสนม (หญิงชาววัง). คำว่า หมู่

นาม. ฌาติสงฺฆเมนาติ อมจฺจาปี อธิ
ฌาตโย เอว. ญฺญาคารนฺติ สตุตฺรตน-
วิจิตฺโต สยนญฺญาคารคพฺโภ.

อโสกวนิกาทิ อโสกวนญฺมิ. สพฺพ-
กาลิกาทิ สพฺพกาลปริโภคกฺขมา
นิจฺจุปฺปมิตา จ. อญฺยานนฺติ นนฺทนน-
จิตฺตลตาวนสทิสํ อญฺยานํ.

สพฺพกาลิกนฺติ ฉสฺสปี อุตฺตสฺส อฺปฺปชฺชนก-
ปฺปฺผลสฺสญฺจนํ. กณฺนิการวนาทิสฺส
สพฺพกาลิกนฺติ สพฺพกาลเ สฺสฺสฺสฺส-
ผลิตเมว. สญฺจนนาติ นานาวิเรหิ
ชฺลชฺถลชฺกุสฺสเมหิ สฺสฺสฺสฺส สญฺจนนา
อณฺุทเชหิ วิตฺติกิณฺณาติ สกฺุณสงฺฆเมหิ
โอภิกิณฺณา.

เอวํ เตสฺส เตสฺส จาเนสฺส
ปริเทเวตีวา มหาชนเ ปุณฺ ราชญฺคณฺ
อาคนฺตุวา

๒๔๓. "ราชา โข ปพฺพชฺชิตฺโต สุตฺโตสฺสโม
รชฺชํ อิมํ ปหนฺตุวาน

พระประยูรญาติ แม่เหล่าอำมาตย์
ก็ชื่อว่า เหล่าพระญาติในที่นี้เช่นเดียวกัน.
คำว่า ญฺญาคาร ได้แก่ ห้องพระตำหนัก
เรือนยอดที่บรรทม อันวิจิตรด้วยรัตนะ ๗
ประการ.

คำว่า สวนอโศก ได้แก่ พื้นที่ป่าอโศก.
คำว่า ตลอดกาลทั้งปวง ความว่า
ทนต่อการใช้สอยทุกเวลา และมีดอกบาน
เสมอ. คำว่า พระราชอุทยาน ได้แก่
พระราชอุทยานเช่นเดียวกับสวนจิตรลดา
ในนั้นทุกวัน.

คำว่า ตลอดกาลทั้งปวง ความว่า
ดารดาษไปด้วยดอกและผลอันเกิดขึ้น
ทั้ง ๖ ฤดู. คือในสวนกรรมนิการเป็นต้น.
คำว่า ตลอดกาลทั้งปวง ความว่า
ผลิดอกบานดีทุกกาลนั้นแล. คำว่า
ดารดาษ คือ ดารดาษด้วยดีด้วย
ดอกโกสุม อันเกิดทั้งในน้ำและบนบก
นานาชนิด. คำว่า เกลือ่นกล่นด้วย
ฝูงวิหค คือ เกลือ่นกล่นไปด้วยหมู่นก.

มหาชนปริเทวนาการในที่นั้น ๆ
อย่างนี้แล้ว กลับมายังพระลานหลวงอีก
กล่าวคาถาว่า

๒๔๓. "พระเจ้าสุตฺโตสฺสโมบรมราชา ทรง
สละราชสมบัตินี้แล้ว เสด็จออก

กาสายวตถวสโน
นาโคว เอกโก จรตี"ติ.

ผนวช ครองผ้ากาสาวพัสตร์ เสด็จ
เที่ยวไปพระองค์เดียว เหมือนช้าง
ตัวประเสริฐ ฉะนั้น".

คาคิ วตฺวา อตฺตโน สมเร วิภวํ
ปหาย ปุตฺตธิตโร หตฺถเสสุ คเหตุวา
นิกฺขมิตฺวา โพิสฺสตฺตเสว สนฺติกํ
อคมาสี. ตถา มาตาปิตโร ปุตฺต-
ทารา โสฬสฺสหฺสฺสา จ นาฏกิตฺถโย.
สกลนฺครี ตฺจจํ วีย อโหสิ.
ชนปทฺวาสิโนปิ เตสํ ปจฺจโต ปจฺจโต
อคมํสุ. โพิสฺสโต ทฺวาทสโยชนิกํ
ปรีสํ คเหตุวา หิมวฺนฺตานิมุโข ปายาสี.

อถสฺส อภินิกฺขมณํ ฅตฺวา สกฺโก
วิสุสฺสกมมํ อามนฺเตตฺวา "ตาท
วิสุสฺสกมมํ สุตไสมมหาราชฺา อภินิกฺขมณํ
นิกฺขมณฺโต วสณฺฺจานํ ลทฺฐํ วฏฺฐติ
สภาคโม จ มหา ภวิสฺสติ คจฺจ
หิมวฺนฺตปฺปเทเส คจฺจคตฺตีเร ตีสโยชนา-
ยามํ ปณฺจโยชนวิตฺถตฺติ อสฺสสมปทํ
มาเปหี"ติ เปเสสิ. โส ตถา กตฺวา
ตสฺมี อสฺสสมปเท ปพฺพชิตปฺริกฺขารเ
ปฏฺิยาเทตฺวา เอกปทิกมคฺคํ นีหริตฺวา
เทวโลกเมว คโต.

ละสมบัติในเรือนของตน จูงมือบุตรธิดา
ออกไป ได้ไปยังสำนักของพระโพธิสัตว์
นั่นเอง. พระมารดาบิดา พระชายาและ
พระโอรสธิดา กับหญิงพวอน ๑๖,๐๐๐
นางก็เหมือนกัน. พระนครทั้งสิ้นดูเหมือน
ว่างเปล่า. ฝ่ายชาวชนบทก็ได้ตามไป
เบื้องหลัง ๆ แห่งชนเหล่านั้น. พระโพธิสัตว์
ทรงพาบริษัทประมาณ ๑๒ โยชน์ เสด็จ
มุ่งหน้าไปป่าหิมพานต์แล้ว.

ลำดับนั้น ท้าวสักกเทวราช ทรงทราบ
ว่าพระโพธิสัตว์นั้น เสด็จออกอภิเนษกรรมณ
จึงตรัสเรียกวิสุสฺสกมมเทพบุตรมา ทรงส่ง
ไปว่า "แน่พ่อวิสุสฺสกมมเทพบุตร พระเจ้า
สุตไสมมหาราช เสด็จออกอภิเนษกรรมณ
ควรจะได้ที่ประทับอยู่ ทั้งสมาคมก็จัก
ใหญ่มาก เธอจงไปนิรมิตอาศรมบถยาว
๓๐ โยชน์ กว้าง ๕ โยชน์ ที่ริมฝั่งแม่น้ำ
คงคา ในหิมวันตประเทศ". วิสุสฺสกมม
เทพบุตรนั้น ก็บันดาลตามเทวบัญชา
ทุกประการ จัดแจงบรรพชิตบริวารไว้ใน
อาศรมบถนั้น ทำหนทางเดินได้เฉพาะ
คนเดียวไว้แล้ว จึงไปยังเทวโลกตามเดิม.

มหาสตุโต เตน มคฺเคน คนฺตุวา
 ตํ อสฺสมปทํ ปวิสิตฺวา ปจฺมํ สยํ
 ปพฺพชิตฺวา ปจฺฉา เสเส ปพฺพาเชสิ.
 อปรภาเค พหู ปพฺพชิสฺสุ. ตีสโยชนิกํ
 จานํ ปริปุริ. วิสฺสุกมฺเมน ปน
 อสฺสมมาปิตนียาโม จ พหุณํ ปพฺพชิต-
 นียาโม จ โพิธิตฺตฺสฺส อสฺสมปท-
 สฺวิทหิตนียาโม จ หตฺถิปาลชาตเก
 อาคตฺนเยเนว เวทิตพฺโพ. ตตฺถ
 มหาสตุโต ยสฺส ยสฺเสว กาม-
 วิตฺกุกาติมิจฺฉาวิตฺกุกิ อปฺปชฺชติ ตํ
 ตํ อากาเสน อปฺสงฺกมิตฺวา อากาเส
 ปลฺลงฺเกน นิสฺสิตฺวา โอวทฺนฺโต
 คาถาทวยมาห

๒๔๔. "มาสุสุ ปุพฺเพ รตฺถิกีพิตานิ
 หสิตานิ อนุสุสฺริตฺถ
 มา โว กามา หนิสฺสุ
 สุรมฺมณฺหิ สุทฺสฺสนํ นาม นคฺริ."

๒๔๕. เมตฺตจิตฺตฺตณฺจ ภาเวถ
 อปฺปมาณํ ทิวา จ รตฺโต จ
 อถ คจฺฉิตฺถ เทวปุริ
 อาวาสํ ปุณฺณกมฺมินฺนุ"ติ.

พระมหาสัตว์เจ้า เสด็จตามทางนั้น
 เข้าสู่อาศรมบทนั้นแล้ว พระองค์ทรง
 ผนวชเองก่อน จึงให้ประชาชนที่เหลือ
 บวชภายหลัง. สถานที่ประมาณ ๓๐ โยชน์
 เต็มหมด. ส่วนกำหนดที่วิสสุกรรมเทพบุตร
 นิรมิตอาศรม กำหนดที่คนจำนวนมาก
 บรรพชา และกำหนดที่เทพเจ้าเตรียม
 อาศรมบทถวายพระโพธิสัตว์ ฟังทราบ
 โดยนัยที่มาในหัตถิปาลชาดกนั้นแล. ใน
 สถานที่นั้น มิฉฉาวิตกมีกามวิตกเป็นต้น
 เกิดขึ้นแก่คนใด ๆ พระมหาสัตว์ก็เข้าไป
 หาคณนั้น ๆ ทางอากาศ แล้วประทับนั่ง
 โดยบัลลังก์ในอากาศ เมื่อจะทรงโอวาท
 จีตรัสหมวด ๒ แห่งคาถาว่า

๒๔๔. "ท่านทั้งหลาย อย่าตามระลึกถึง
 ความยินดี การเล่น และการรำเริง
 ในครั้งก่อนเลย กามทั้งหลาย อย่า
 เบียดเบียนพวกท่าน จริงอยู่
 สุทฺสฺสนนคฺร นารีนรมยฺยิงนํก."

๒๔๕. ท่านทั้งหลาย จงเจริญเมตตาจิต
 หาประมาณมิได้ทั้งกลางวัน และ
 กลางคืนเถิด เมื่อเป็นเช่นนั้น
 ท่านทั้งหลาย จะได้ไปสูเทพบุรี
 อันเป็นที่อยู่ของท่านผู้บำเพ็ญบุญ".

ตตถ รติกีพีตานีติ กามรติยา
 ๑ กายวาจาจิตตกีฬาวเสน ปวตต-
 กีพีตานี ๑. มา โว กามา หนีสุติ
 มา ตุมฺเห วตฺตูกามกิเลสกามา หนีสุ.

รมฺมณฺหีติ สฺทสฺสนนฺครํ รมณฺเยํ ตํ
 มา อนุสฺสริตฺถ. เมตฺตจิตฺตฺนฺติ อิทํ
 เทสนามตฺตเมว. โส ปน จตฺตารโ
 พรหมวิหาร อากฺขิ. อปฺปมาณฺนฺติ
 อปฺปมาณสฺตตารมฺมณฺ. คจฺฉิตฺตฺถาติ
 คมิสฺสถ. เทวปฺรณฺติ พรหมโลกํ.

โสปี อิลฺลคณฺเ ตสฺโสวาเท
 จตฺวา พรหมโลกปรายโน อโหสิตี.
 สพฺพํ หตฺถิปาลชาตเก อาคตฺนเยเนว
 กเถตพฺพํ.

สตุถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อahrิตฺวา
 “น ภิกฺขเว อิทาเนว ปุพฺเพปิ
 ตถาคโต มหาเนกขมฺมํ นิกฺขมิเยวา”ติ
 วตฺวา ชาตกํ สโมธานฺสิ “ตทา
 มาตาปิตโร มหาราชกุลานิ อเหตุ

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ความ
 ยินดีการเล่น ความว่า ความยินดี
 ในกาม และการเล่นอันเป็นไปด้วยอำนาจ
 การเล่นทางกาย ทางวาจา และทางจิต.
 คำว่า กามทั้งหลายอย่าเบียดเบียนพวก
 ท่าน ความว่า วัตถุกาม และกิเลสกาม
 ทั้งหลาย อย่าได้เบียดเบียนพวกท่าน.

คำว่า นารีนรมย์ คือ ท่านทั้งหลาย
 อย่าระลึกถึงสุทสสนนครที่นารีนรมย์นั้น.
 คำว่า เมตตาคิต นี้เป็นเพียงเทศนา
 เท่านั้น. ก็พระโพธิสัตว์นั้น ทรงบอก
 พรหมวิหาร ๔. คำว่า หาประมาณมิได้
 คือมีสัตว์หาประมาณมิได้เป็นอารมณ์.
 คำว่า จะได้ไป คือท่านทั้งหลายจักไป.
 คำว่า เทพบุรี ได้แก่พรหมโลก.

แม้หมุ่ฤษีนั้น ตั้งอยู่ในโอวาท
 ของพระโพธิสัตว์แล้ว ได้เป็นผู้มีพรหมโลก
 เป็นที่ไปในเบื้องหน้าด้วยประการฉะนี้.
 เรื่องทั้งหมด ควรกล่าวโดยนัยอันมาแล้ว
 ในหัตถิปาลชาดก.

พระศาสดาทรงนำพระธรรมเทศนา
 นี้มาแล้ว ตรัสว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย
 มิใช่แต่ในชาตินี้เท่านั้น แม้ในชาติก่อน
 ตถาคตก็ได้ ออก มหาภิเนษกรรมณ์
 เหมือนกัน” แล้วทรงประมวลชาดกว่า

จนุทา ราชุลมาตา อโหสิ เขฎฐปุตโต
 สารีปุตโต อโหสิ กนิฏฺเฐ ราชุโล
 อโหสิ ชาติ ชุชชุตตรา อโหสิ
 กุลวฑฺฒนเสฎฺฐี กสฺสโป อโหสิ
 มหาเสนคฺตโต โมคคฺลลานอ อโหสิ
 โสमतตฺตกุมารอ อานนุโท อโหสิ
 เสสปริสา พุทธปริสา อหฺลํ
 สุตโสมราชา ปน อหเมว สมมา-
 สมฺพุทฺโธ”ติ.

“พระมารดาและบิดาในครั้งนั้น ได้มา
 เป็นมหाराชตระกูล พระนางจันทาทวี
 ได้มาเป็นมารดาราชุล ไอรสผู้พี่ได้มา
 เป็นสารีบุตร ไอรสผู้น้องได้มาเป็นราชุล
 พระพี่เลี้ยงได้มาเป็นชุชชุตตรา กุลวฑฺฒน-
 เศรษฐีได้มาเป็นกสฺสปะ มหาเสนคฺต
 ได้มาเป็นโมคคฺลลานะ โสमतตฺตุมาร
 ได้มาเป็นอานนทฺ์ บริษัทที่เหลือได้มา
 เป็นพุทธบริษัท ส่วนพระเจ้าสุตโสมได้
 มาเป็นเราผู้อรหันตสัมมาสัมพุทฺธเจ้า” แล.

จุลลสุตโสมชาตกวรรณนา ปญฺจมา.

พรรณนาจุลลสุตโสม ที่ ๕ จบ.

